Vysoká škola ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MANAGEMENT FIREM

Vysoká škola ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE/TITLE OF THESIS
Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU – státy jižního a východního Středomoří

TERMÍN UKONČENÍ STUDIA A OBHAJOBA (MĚSÍC/ROK)
Leden/2020

JMÉNO A PŘÍJMENÍ STUDENTA / STUDIJNÍ SKUPINA
Bc. Nela Horňáčková, MF18

JMÉNO VEDOUCÍHO DIPLOMOVÉ PRÁCE
JUDr. Cyril Svoboda, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ STUDENTA
Odevzdáním této práce prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci na uvedené téma vypracoval/a samostatně a že jsem ke zpracování této diplomové práce použil/a pouze literární prameny v práci uvedené. Jsem si vědom/a skutečnosti, že tato práce bude v souladu s § 47b zák. o vysokých školách zveřejněna, a souhlasím s tím, aby k takovému zveřejnění bez ohledu na výsledek obhajoby práce došlo. Prohlašuji, že informace, které jsem v práci užil/a, pocházejí z legálních zdrojů, tj. že zejména nejde o předmět státního, služebního či obchodního tajemství či o jiné důvěrné informace, k jejichž použití v práci, popř., k jejichž následné publikaci v souvislosti s předpokládanou veřejnou prezentací práce, nemám potřebné oprávnění. Datum a místo: 1.10.2019, Ostrava

PODĚKOVÁNÍ
Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu diplomové práce za metodické vedení a odborné konzultace, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce. Ráda bych také poděkovala rodině a partnerovi za podporu během mého studia.

Vysoká škola ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

SOUHRN

1. Cíl práce:
Cílem diplomové práce je zhodnotit fungování a naplňování stanovených cílů Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU jako nástroje stability pro oblast jižního a východní Středomoří. Mezi dílčí cíle patří charakterizovat vývoj euro-středomořských politik a poskytnout pohled na rizika uplatňování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, stejně jako zhodnotit aktuální vývoj a situaci v oblasti jižního a východní Středomoří.

2. Výzkumné metody:
Teoretická část práce je zpracována na základě komparace literárních zdrojů, jejímž výsledkem je literární rešerše. Při psaní teoretické části práce bylo postupováno chronologicky, od vzniku Společenství až po formování SZPB. V praktické části byla zkoumána spolupráce EU s osmi zeměmi jižního a východního Středomoří, kdy bylo opět postupováno chronologicky a pomocí metody syntézy byly porovnávány názory autorů na úspěšnost jednotlivých projektů. Metody analýzy sekundárních zdrojů bylo také využito v následujících kapitolách, které se věnují dopadům Arabského jara a migrační krizi. Využito bylo literatury i elektronických zdrojů, jak domácích, tak i zahraničních.

3. Výsledky výzkumu/práce:
Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU se v oblasti jižního a východní Středomoří dlouhodobě angažuje, neboť EU a oblast Středomoří spojují koloniální vazby, ekonomická spolupráce a geografická blízkost. Společná zahraniční a bezpečnostní politika je projektem Evropské unie, jehož cíle v oblasti Středomoří jsou velmi ambiciózní. Aktuální politická a ekonomická situace ve zkoumaných zemích potvrdila, že se cíle nedaří naplňovat. Při prosazování cílů, projektů a dalších možností spolupráce je vždy potřeba schválení všech členských států Evropské unie, tedy schválení podle principu jednomyslnosti. To se ovšem jeví jako velmi komplikovaný úkol, především kvůli přetrvávajícím politickým rozporům na nejvyšší úrovni hlav států a ministrů zahraničí.

4. Závěry a doporučení:
Oblast jižního a východního Středomoří je evropskou zahraniční politikou považována za sousedství Unie, což se odráží na účasti na evropských zahraničněpolitických iniciativách (Barcelonský proces, Eurostředomořské partnerství, Unie pro Středomoří, Evropská politika sousedství). V současné době SZBP řešila zejména boj proti ilegální migraci, kdy Unie prosazovala spíše represivnímu postup a silová opatření v boji proti ilegální migraci, což se odrazilo na fungování evropské agentury Frontex. Klíčové rozhodování v otázkách migrace si podržely členské státy po celé sledované období, neochotné přijmout na svém území větší počty migrantů z oblasti Středomoří. Agentura Frontex je však dynamickým hráčem, který by právě v otázkách migrace mohl projevit svůj aktivní potenciál, je však stále ovlivněn rozhodováním členských zemí. Nejvíce perspektivní iniciativou je v současné chvíli stálá strukturovaná spolupráce PESCO, která zahrnuje řadu projektů týkající se obrany a bezpečnosti Evropy. Výhodou iniciativy PESCO je možnost účasti pouze těch členských států, které mají zájem participovat na daném konkrétním projektu. Odpadá tak princip jednomyslnosti, který by mohl daný projekt blokovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

Evropská unie, zahraniční politika, migrace, Středomoří, bezpečnost

Vysoká škola ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

SUMMARY

1. Main objective:

The aim of the thesis is to evaluate the fulfillment of the objectives of the EU´s Common foreign and security policies as a stability tool for the Southern and Eastern Mediterranean region. The partial objectives are to characterize the development of Euro-Mediterranean policies and to provide an insight on the risks connected with implementation of the Common Foreign and Security Policy, as well as to assess the current situation and developments in the Southern and Eastern Mediterranean region.

2. Research methods:

Teoretical part of this thesis was written based on a comparison of literary sources, which resulted into a literature review. It was written chronologically, from the establishment of the Community to the formation of the CFSP. In the practical part, the cooperation of the EU with eight countries of the southern and eastern Mediterranean was examined. The methods of analysis of secondary sources were also used in the following chapters, which deal with the impacts of the Arab Spring and the migration crisis. Literature and electronic resources, both domestic and foreign, were used

3. Result of research:

The EU Common foreign and security policy has been long-term involved in the Southern and Eastern Mediterranean region, as the EU and the Mediterranean region are connected by colonial past, economic cooperation and geographical proximity. The CFSP is a project of the European Union whose objectives in the Mediterranean region are very ambitious. The current political and economic situation in those countries have confirmed that the objectives have not been met. When promoting objectives, projects and other possibilities of cooperation, the principle of unanimity is exercised, that means that approval of all EU Member States is needed. However, this seems to be a very complicated requirement, especially because of the ongoing political disagreements among the Heads of State and Foreign Ministers.

4. Conclusions and recommendation:

The Southern and Eastern Mediterranean region is considered by the European Foreign Policy as a neighborhood of the Union, which is reflected in the participation in European foreign policy initiatives (Barcelona Process, Euro-Mediterranean Partnership, Union for the Mediterranean, European Neighborhood Policy). Currently, the CFSP has mainly addressed the fight against illegal migration, where the Union has used repressive action, which has been reflected in the functioning of the European Frontex agency. Member States have maintained key decisions on migration issues throughout the reporting period. At the same time, they were unwilling to accept larger numbers of Mediterranean migrants on their territory. Although Frontex is a dynamic player that could show its active potential in terms of migration, it is still influenced by Member States' decisions. The most promising initiative these days is the permanent structured cooperation of PESCO, which includes several projects related to the defense and security. The advantage of the PESCO is that only those Member states wishing to participate in a project can take part. This eliminates the principle of unanimity that could block the project.

KEYWORDS

European Union, foreign policy, migration, Mediteranean, security

JEL CLASSIFICATION

F15 Economic Integration
F22 International Migration
F51 International Conflicts • Negotiations • Sanctions • Economic Integration

Vysoká škola ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Nela Horňáčková
Studijní program:	Ekonomika a management (Ing.)
Studijní obor:	Management firem
Studijní skupina:	MF 18
Název DP:	Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU – státy jižního a východního Středomoří
Zásady pro vypracování (stručná osnova práce):	1. Úvod 2. Teoreticko-metodologická část 2.1. Vývoj a cíle SZBP 2.2. Aktéři a orgány SZBP 2.3. Metodika 3. Praktická část 3.1. Vývoj a předpoklady spolupráce 3.2. Vztahy SZPB a států jižního a východního Středomoří 4. Závěr
Seznam literatury: (alespoň 4 zdroje)	• BALDWIN, R., WYPLOSZ, C. *Ekonomie evropské integrace*. 4. vyd. Praha : Grada, 2013. 580 s. ISBN 978-80-247-4568-8. • BINDI, F., ANGELESCU, I. *The foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*. 2nd ed. Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2012. 366 p. ISBN 978-0-8157-2252-6. • BOCIANOVÁ, K. *Evropská unie a Středomoří: role Španělska a Francie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 248 s. ISBN 978-80-246-3072-4. • PIKNA, B. *Vnitřní bezpečnost v právu a politice Evropské unie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 432s. ISBN 978-80-7380-611-8. • PÍTROVÁ, L. *Aktuální právní aspekty migrace*. Praha : Leges, 2016. 176 s. ISBN 978-80-7502-162-5.
Harmonogram	• Zpracování cílů a metodiky do 01. 04. 2018 • Zpracování teoretické části do 01. 06. 2018 • Zpracování výsledků do 01. 08. 2018 • Finální verze do 31. 08. 2018
Vedoucí práce:	JUDr. Cyril Svoboda, Ph.D.

prof. Ing. Milan Žák, CSc.
rektor

V Praze dne 1. 4. 2018

Prof. Ing. Milan Žák CSc.

Digitálně podepsal Prof. Ing. Milan Žák CSc.
DN: cn=Prof. Ing. Milan Žák CSc., c=CZ, o=Vysoká škola ekonomie a managementu, a.s., givenName=Milan, sn=Žák, serialNumber=ICA - 10393535

Obsah

1 Úvod 1
2 Teoreticko-metodologická část práce 3
2.1 Vývoj a cíle SZBP 3
2.1.1 Maastrichtská smlouva 4
2.1.2 Amsterodamská smlouva a Smlouva z Nice 6
2.1.3 Lisabonská smlouva 7
2.2.1 Evropský parlament 10
2.2.2 Evropská komise 12
2.2.3 Evropská rada 12
2.2.4 Rada Evropské unie 13
2.2.5 Evropská služba pro vnější činnost 14
2.2.6 Mezinárodní organizace a SZBP 16
2.3 Metodika 21
3 Praktická část 22
3.1 Vývoj a předpoklady spolupráce 22
3.1.1 Počátky spolupráce 25
3.1.2 Barcelonský proces 27
3.1.3 Evropská politika sousedství 30
3.2 Vztahy SZBP a států jižního a východního středomoří 33
3.2.1 Unie pro Středomoří 34
3.2.2 Dopady arabského jara 38
3.2.3 Migrační krize a aktuální zahraniční politika EU 43
3.3 Shrnutí a doporučení 46
4. Závěr 51
Literatura
Přílohy

Seznam zkratek

čl.	článek
s.	strana
EU	Evropská unie
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
SBOP	Společná bezpečnostní a obraná politika
ESUO	Evropské sdružení uhlí a oceli
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ZEU	Západoevropská unie
EHS	Evropské hospodářské společenství
EURATOM	Evropské společenství pro atomovou energii
EPS	Evropská politická spolupráce
JEA	Jednotný evropský akt
OSN	Organizace spojených národů
SEU	Smlouva o EU
EBOP	Evropská bezpečnostní a obraná politika
odst.	odstavec
tzv.	takzvaný
EDA	Evropská obranná agentura
PESCO	Stálá strukturovaná spolupráce
EP	Evropský parlament
ESVČ	Evropská služba pro vnější činnost
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv
AFET	Výbor pro zahraniční věci
DROI	Podvýbor pro lidská práva
SEDE	Podvýbor pro bezpečnost a obranu
kol.	kolektiv
GŘ	generální ředitelství
tj.	to jest
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
mj.	mimo jiné

1 Úvod

Oblast jižního a východního Středomoří je jedním z nejbližších partnerů Evropské unie, a to nejen z pohledu historického ale i geografického. Tyto země odděluje pouze Středozemní moře, které bylo v posledních letech svědkem řady tragických událostí a téma migrace a politické stability arabských zemích je tedy stále aktuální. Migrační krize, jejíž důsledky se naplno projevily v posledních letech, se promítla nejen do politického, kulturního ale i do běžného života občanů Evropské unie.

Oblast Středomoří stále vyvolává spoustu otázek, na které existuje řada různých a někdy až protichůdných odpovědí. Jde o oblast, jejíž aktéři a jejich rozhodnutí se významně promítají do podoby mezinárodní politiky. Země Maghrebu i Mashreku byly již ve starověku kolébkou nejstarších civilizací a zároveň prostorem, kde se utvářela všechna tři nejvýznamnější monoteistická náboženství – judaismus, křesťanství a islám. Po více než 600 let patřila oblast Středomoří pod správu Osmanské říše a do zájmu evropských koloniálních mocností se dostala během 18.století. Zejména Britské impérium a Francie postupně rozšiřovaly své sféry vlivu v regionu na úkor rozpadající se Osmanské říše. Přítomnost koloniálních mocností bezpochyby ovlivnila jak ekonomický, tak i společenský a politický vývoj regionu. Jaké jsou současné vazby a vztahy mezi Evropou a regionem Středomoří? Bývalé koloniální mocnosti v současné době vystupují společně v rámci Evropské unie a její Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Spolupráce se státy jižního a východního Středomoří patří mezi hlavní priority Evropské unie, zejména kvůli významným zdrojům nerostných surovin a z tohoto důvodu je pro členské státy Unie důležité zachování stability a míru v této oblasti.

Hlavní nástroj Evropské unie pro oblast vnějších vztahů se zeměmi nejen jižního a východního Středomoří představuje Společná zahraniční a bezpečnostní politika, která dostala jasné obrysy zejména přijetím Maastrichtské smlouvy. Vývoj a formování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, její nejdůležitější aktéry a také spolupráci s mezinárodními organizacemi zhodnocuje teoretická část práce, která se věnuje také aktuální situaci v zahraniční a bezpečnostní oblasti, zejména vývoji stálé strukturované spolupráce PESCO. Cílem Společné zahraniční bezpečnostní politiky je zejména ostraha vnějších hranic Evropské unie. Problém zabezpečení ostrahy vnějších hranic se stal nejvíce aktuálním v době vrcholu migrační krize v roce 2015. Legální i nelegální migranti přecházeli zejména z oblasti jižního a východní Středomoří a Evropská unie nebyla připravena rychle reagovat.

Praktická část práce se věnuje otázkám vývoje spolupráce právě se zeměmi jižního a východního Středomoří. Pro účely diplomové práce bylo vymezeno osm států Středomoří, kterými je Maroko, Alžírsko, Libye, Tunisko, Egypt, Sýrie, Jordánsko a Libanon. Práce se nezabývá vztahy Evropské unie s Tureckem, neboť tyto vztahy prochází jiným vývojem zejména kvůli pohledu Evropské unie na Turecko jako kandidátskou zemi. V práci také chybí vztahy Izraele a Palestinské samosprávy z důvodu izraelského nearabského charakteru státu, jiného historického vývoje, politicko-ekonomického postavení a zejména problematickým vztahům s uznáním Palestinské samosprávy. Vztahy Evropské unie a osmi zmíněných států prošly společným vývojem, který představoval spolupráci v rámci Euro-středomořského partnerství, dále pokračovala spolupráce v Barcelonském procesu, Unii pro Středomoří a v současné době Evropská unie nahlíží na tyto státy v rámci Evropské politiky sousedství. Praktická část diplomové práce nesmí opomenout také Arabské jaro, které propuklo v roce 2011 a které zcela jistě poznamenalo všechny státy Středomoří. Následný konflikt v Sýrii zůstává

stále nevyřešen, stejně jako migrace syrských uprchlíků, přestože migrační krize dosáhla svého vrcholu v roce 2015.

Jaká byla role Společné zahraniční a bezpečnostní politiky ve vztazích se zeměmi Středomoří v průběhu let? Dařilo se Společné zahraniční a bezpečnostní politice naplňovat cíle, které si pro oblast jižního a východní Středomoří předsevzala? Jak účinně reagovala Evropská unie a její zahraniční politika na změny probíhající v těchto arabských státech v roce 2011? Jaká byla reakce Evropské unie na pád autoritářských režimů? A jaká je aktuální situace v těchto osmi arabských zemích v roce 2019?

To vše jsou otázky, na které se snaží diplomová práce najít odpověď prostřednictvím co největšího množství jak domácích, tak i zahraničních monografií a elektronických zdrojů, následné literární rešerše a porovnávání názorů autorů. Cílem diplomové práce je zhodnotit fungování a naplňování stanovených cílů Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU v oblasti jižního a východního Středomoří. SZBP v oblasti Středomoří má představovat nástroj stability a očekává se tedy, že zahraniční politika Evropské unie bude v oblasti Středomoří efektivní. Mezi dílčí cíle patří charakterizovat vývoj euro-středomořských politik a poskytnout pohled na rizika uplatňování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, stejně jako zhodnotit aktuální vývoj a situaci v oblasti jižního a východní Středomoří.

2 Teoreticko-metodologická část práce

Pojem vnějších vztahů EU není definován evropským právem ani právem Evropského soudního dvora. Pouze článek čl. 3 Smlouvy o Evropské unii uvádí: „*Unie zajišťuje spojitost všech svých vnějších činností v rámci své zahraniční, bezpečnostní, ekonomické a rozvojové politiky.*“ S ohledem na omezení čl. 3 Smlouvy o EU lze vnější vztahy EU definovat jako souhrn právních vztahů Evropské unie, které se realizují v rámci jejich vnějších pravomocí. Logicky lze tedy odvodit, že vnější vztahy EU zahrnují vnější vztahy Společenství a Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, která prošla vývojem od Římských smluv přes Maastrichtskou a Lisabonskou smlouvu až do současného stavu. Následující kapitoly se věnují vývoji a cílům SZBP, nejdůležitějším aktérům ovlivňující SZBP v Evropské unii a také vztahům mezinárodních organizací a SZBP EU.

2.1 Vývoj a cíle SZBP

Počátky Společné zahraniční a bezpečnostní politiky jsou podle řady autorů kladeny do období krátce po druhé světové válce. V roce 1948 podepsala Belgie, Francie, Velká Británie, Nizozemsko a Lucembursko **Bruselský pakt**, který představoval smlouvu o spolupráci ekonomické, kulturní, sociální a také o kolektivní obraně. Současně byly tyto státy také členy NATO, tím pádem měly členstvím v obou organizacích zabezpečeny základní bezpečnostní a obranné potřeby (Fiala, Pitrová, 2009, s. 590). Na základě Schumanova plánu z roku 1950 byla podepsána **Smlouva o Zřízení evropského společenství uhlí a ocelí** (ESUO) v roce 1951, která představuje prvopočátek snah o evropskou integraci (Plechanovová, Euroskop, 2017). Tato integrace měla však i politicko-bezpečnostní aspekty budoucí evropské integrace. Otázkou v této době zůstávalo zapojení Německa, které nebylo členem v žádné z uvedených organizací. Členské země ESUO byly vystaveny tlaku USA na zapojení Německa do vojenské organizace NATO, čímž měly vyřešit bezpečnostní situaci v Evropě (Fiala, Pitrová, 2009, s. 59). Fiala a Pitrová (2009, s. 59) dále zmiňují neúspěšný projekt Francie, která na rozdíl od západoevropských vlád chtěla řešit postavení Německa jinou bezpečnostní organizací. Tento francouzský projekt (tzv. Plevénův plán) se stal základem návrhu na založení **Evropského obraného společenství**, které bylo podepsáno 27.května 1952. Podle autorů se jednalo o významný pokus o integraci evropských bezpečnostních vazeb, který ale skončil v důsledku odmítnutí ratifikace smlouvy francouzským parlamentem. Neúspěch tohoto návrh se odrazil také na mezinárodní situaci a západoevropské země začaly uvažovat o vzniku nové budoucí organizace. Výsledkem složitých mezinárodních jednání byl podpis **Smlouvy o západoevropské unii** (ZEU) v roce 1954 a tím i vytvoření bezpečnostního seskupení, jehož součástí bylo také Německo. Smlouva o ZEU však nebyla reálným bezpečnostním seskupením, jak uvádí Fiala a Pítrová (2009, s. 59). ale pouze pokusem o uspořádání poválečných vztahů. Vzhledem k tomu, že členské země ZEU byly i členy NATO, význam ZEU postupně klesal, až došlo k útlumu této organizace.

Na dosavadní zkušenosti s ESUO navázal další projekt, jak uvádí Pikna (2016, s. 21), který se věnoval rozhodnutí ustanovit společný trh a rozšířit sektorovou spolupráci do oblasti jaderné energetiky. V Římě v roce 1957 se sešli představitelé ESUO, aby podepsali **Smlouvu o Evropském hospodářském společenství** (EHS) a zároveň i **Smlouvu o Evropském společenství pro atomovou energii** (EURATOM). Podle Šlosarčíka a Kasákové (2013, s. 174-175) bylo EHS vytvořeno za účelem budování společného trhu, společné politiky vůči třetím zemím a vytvoření společného celního sazebníku, současně byla vyjednáváním smluv se třetími zeměmi pověřena Evropská komise. Smlouvy o EHS a EUROATOM se však nezaobíraly vztahy se třetími zeměmi a zahraniční spolupráce byla pouze důsledkem obchodní

politiky. Podle Bocianové (2015, s. 12) představuje Evropská unie na základě svého integračního procesu ojedinělý subjekt, a to nejen v rámci modelu spolupráce mezi členskými státy ale i na mezinárodní scéně. Autorka dále uvádí, že od počátku integrace byla věnována pozornost převážně integraci ekonomické, ovšem od roku 1970, kdy byl ustanoven mechanismus **Evropské politické spolupráce (EPS)**, se členské země dohodly na vzájemných konzultacích v otázkách zahraniční politiky a na možnosti zaujímat společné pozice. Od roku 1970 tedy můžeme hovořit o snaze Evropských společenství mluvit na mezinárodní scéně jedním hlasem. Projekt Evropské politické spolupráce vznikl na základě tzv. Davignonovy zprávy a měl být prvním krokem k vytvoření politické unie. Nicméně EPS nebyla včleněna do primárního práva a výstupy neměly být pro členské státy závazné. Bindi (2012, s. 17) uvádí, že spolupráce měla probíhat na základě pravidelných setkání ministrů zahraničních věcí a také prostřednictvím diskusí s Politickým výborem Evropského parlamentu. Podle Fialy a Pitrové (2009, s. 590) nastal zlomový moment pro SZBP po přijetí **Jednotného evropského aktu** (JEA) v roce 1987. Bindi (2012, s. 23) doplňuje, že došlo k začlenění Evropské politické spolupráce do primárního práva, a to konkrétně do článku 30, který shrnoval již existující dokumenty a zprávy o fungování spolupráce. Nově také vznikl sekretariát složený ze zástupců diplomatických služeb jednotlivých členských států a byla potvrzena existence tzv. trojky, tedy vždy tři po sobě jdoucí země předsedající Radě měly spolupracovat na předsednické agendě. Dosavadní struktura EPS byla také formalizována na složení Evropské rady, Rady ministrů zahraničních věcí, Politický výbor, pracovní výbory a Evropská skupina dopisovatelů (Bindi, 2012, s. 24). Ve článku 30 JEA se uvádí, že „Evropská komise se plně podílí na politické spolupráci“ a „vysoké smluvní strany zajistí, aby se Evropský parlament úzce zapojil do Evropské politické spolupráce“. Wallace a Pollack (2015, s. 435) zmiňují, že vztah mezi Evropskou komisí a parlamentem byl ale definován velmi neurčitě a vliv obou institucí na skutečné fungování EPS zůstával malý. EPS tedy fungovala na základě konsensu, ale nebylo povinností jej dosáhnout. V případě, že nebylo dosaženo konsensu, mohly státy jednat dle svého uvážení. Přesto byly podle autorů státy Společenství díky EPS v mezinárodních vztazích viděny jako relativně koherentní faktor.

2.1.1 Maastrichtská smlouva

Bocianová (2015, s. 12) uvádí, že od počátku 90. let po překonání krize let osmdesátých, po přijetí Evropského jednotného aktu v roce 1987 a po pádu Berlínské zdi, Evropská unie nabývá ekonomicky na síle a politicky na významnosti. Podle autorky se proto v evropských politických kruzích začíná hovořit o nutnosti zvýšit svou mezinárodní viditelnost a stát se globálním aktérem, který bude hrát mnohem důležitější politickou a bezpečnostní roli ve světě. K tomu měla sloužit Smlouva o Evropské Unii (Maastrichtská smlouva) přijatá v roce 1993. Podle Baldwina a Wyplosze (2013, s. 51) představuje Maastrichtská smlouva nejintenzivnější prohloubení evropské integrace od Římských smluv. Autoři uvádí, že tato smlouva zavázala členské státy k postoupení státní suverenity v oblasti měnové politiky, ale také ustanovila vytvoření občanství EU, nastavila pravidla pro volný pohyb kapitálu, zachovala princip subsidiarity, upevnila moc Evropského parlamentu a přinesla Protokol o sociální politice. Podle autorů Smlouva o Evropské unii upevnila také evropskou spolupráci v mimoekonomických oblastech včetně bezpečnosti a obranné politiky, ale také v oblasti vymáhání práva, trestní spravedlnosti, civilního práva, azylové a imigrační politiky. Pikna (2016, s. 351) doplňuje, že poprvé byla spolupráce v politické – bezpečnostní oblasti v rámci Unie právně institucionalizována až Maastrichtskou smlouvou v roce 1993, která zavedla tzv. tří pilířovou strukturu EU. Kromě dosavadní komunitární úpravy zakotvila nové dva mezivládní pilíře, a to **společnou zahraniční a bezpečnostní politiku** a spolupráci v oblasti justice a vnitřních věcí. V článku 1 Smlouvy o EU se uvádí, že cílem společné zahraniční a bezpečnostní politiky je chránit společné hodnoty, základní zájmy a nezávislost Unie,

posilovat bezpečnost Unie a jejich členských států ve všech formách. Dále zachovat mír a posilovat mezinárodní bezpečnost v souladu se zásadami Charty OSN, jakož i se zásadami Helsinského závěrečného aktu a cíli Pařížské charty, podporovat mezinárodní spolupráci, rozvíjet a upevňovat demokracii a právní stát a také dodržování lidských práv a základních svobod. Vznikla tak politika s konkrétními cíli a jasně vymezeným způsobem fungování, současně byl ale zachován mezivládní charakter spolupráce a každý stát disponoval právem veta díky hlasování jednomyslností (článek 8 SEU). V článku 5 této smlouvy se také uvádí, že Unii zastupuje v otázkách SZBP předsednictví, které současně vyjadřuje názor Unie na mezinárodních konferencích a je také zmíněna důležitost spolupráce s předchozím i následujícím předsednictvím z důvodu zachování kontinuity. Dále se v tomto článku zmiňuje plné zapojení Komise a konzultace s Evropským parlamentem.

V článku 1 SEU jsou také uvedené dva nástroje SZBP, a to **společné postoje a společné akce** v oblasti zahraniční politiky, které jsou pro členské země závazné. Nástroj společného postoje ale není ve smlouvě konkrétně upraven. V článku 3 SEU se pouze uvádí, že kdykoliv to Rada EU považuje za nutné, zaujme společný postoj a členské země zajistí, abych jejich politika byla v souladu s tímto společným postojem. Rada ministrů rozhoduje o tom, zda určitá záležitost bude společnou akcí, a to na základě doporučení Evropské rady. Rada ministrů také stanovuje cíle, postupy, prostředky, podmínky a dobu trvání společné akce, dále také při rozhodování o přijetí společné akce vymezí Rada EU otázky, o kterých se hlasuje kvalifikovanou většinou. V Maastrichtské smlouvě byla také zahrnuta ve článku 4 Smlouvy o EU otázka bezpečnosti a vymezen rámec společné obranné politiky. V tomto článku je ZEU označena jako nedílná součást vývoje EU, ze strany ZEU byl potvrzen souhlas o spolupráci s EU, která vyžaduje vypracování a provádění akcí EU s dopadem na obranu. Článek 4 SEU umožňuje spolupráci mezi dvěma nebo více členskými státy v rámci ZEU a NATO, pokud je spolupráce v souladu s cíli smlouvy. ZEU měla fungovat jako evropský pilíř NATO a tím posilovat evropskou identitu v oblasti bezpečnosti. Fiala a Pítrová (2009, s. 609) uvádí, že koordinátorem Společné zahraniční a bezpečnostní politiky byla určena Evropská rada spolu s předsednickou zemí, hlavním orgánem, který vykonává politiku, přijímá společné postoje a akce a přijímá rozhodnutí je pak Rada EU. Radě asistuje Politický výbor. Autoři dále zmiňují také zapojení Evropské komise, která může svolat mimořádné zasedání Rady EU a také jí může zasílat otázky a doporučení. Evropský parlament je pravidelně informován o vývoji SZBP Evropskou komisí a současně předsednický stát konzultuje s Evropským Parlamentem možnosti SZBP a má za povinnost každoročně uspořádat diskusi o pokroku v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky.

Podle Peltráma (2009, s. 91) došlo přijetím Smlouvy o EU také k reformě financování. Autor uvádí, že výdaje na SZBP byly rozděleny na administrativní a operativní. Administrativní výdaje jsou financovány z rozpočtu Společenství, zatímco operativní výdaje hradí jednotlivé členské státy. Peltrám (2009, s. 92) hodnotí přijetí Maastrichtské smlouvy pozitivně a uvádí, že smlouva významně přispěla ustanovením a institucionalizací zahraničněpolitické kooperace tak, aby nesla označení společná a mohla být součástí integračního procesu nově vzniklé EU. Přesto někteří z autorů hodnotí Maastrichtskou smlouvu spíše negativně z mnoha důvodů. Například Fiala a Pitrová (2009, s.611-612) uvádí, že se v jednotlivých pilířích rozhodovalo odlišnými způsoby a také role jednotlivých institucí byly různé. SZBP se podle autorů namísto o zrušení zahraničních politik členských států snažila o jejich spolupráci a stanovila pouze příliš obecné cíle s nejasnou metodou jejich naplňování, tím bylo vytvořeno příliš mnoho prostoru pro státy, které se na SZBP nechtěly velkou měrou podílet. Přesto podle Baldwina a Wyplosze (2013, s. 51) představovala Maastrichtská smlouva velmi intenzivní prohloubení spolupráce členských zemí v řadě oblastí. K dalšímu vývoji v oblasti SZBP došlo přijetím dvou následujících smluv, kterými byla Amsterodamské smlouva a Smlouva z Nice.

2.1.2 Amsterodamská smlouva a Smlouva z Nice

Při přijetí Maastrichtské smlouvy bylo dohodnuto, že dojde k revizi této smlouvy v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky v roce 1996. Bocianová (2015, s. 13) uvádí, že k tomu došlo v rámci Amsterodamské smlouvy, přijaté v roce 1999, kdy byla přidána i společná obranná politika založená na tzv. Petersberských úkolech, čím se podle autorky posílil zahraničně bezpečnostní aspekt působení Evropské unie. Podle Pikny (2016, s. 336) byla a je součástí Společné zahraniční a bezpečnostní politiky Unie také Evropská bezpečnostní a obranná politika (EBOP), jejímž cílem bylo vytvořit takové schopnosti, které umožní Unii zvládání celého spektra tzv. petersberských krizí (humanitární a záchranné úkoly, mírové mise, bojové operace včetně prosazení míru) a spolupráce v boji proti terorismu. Pikna dále uvádí, že Petersberské úkoly byly přijaty společnou deklarací států Unie již v roce (1992) a byly postupně zpřesňovány (více k tomuto tématu v kapitole 2.2.6).

Amsterodamská smlouva přidala k nástrojům společné akce a společného postoje jeden nový nástroj, a to **společnou strategii**, která je popsána v článku 12 odst. 2 SEU ve znění Amsterodamské smlouvy. Důležité je zmínit také článek 23 odst. 2, který uvádí nové rozhodování kvalifikovanou většinou při schvalování společných akcí a společných postojů. Nově byly tyto nástroje zařazeny jako podkategorie nástroje společné strategie, o němž se rozhodovalo jednomyslně. Současně Amsterodamská smlouva (článek 23 odst. 2) umožnila institut národního veta, kdy členský stát ze závažných důvodů národního zájmu může přijetí jakéhokoliv rozhodnutí kvalifikovanou většinou odmítnout, k hlasování vůbec nedojde a daný akt není přijat. Článek 23 také zabraňuje rozhodování kvalifikovanou většinou v oblasti vojenství a obrany.

Jako další nový mechanismus při rozhodování byl zaveden **institut konstruktivní absence.** Bindi (2012, s. 15) uvádí , že členský stát se může zdržet hlasování a tím umožnit dalším státům dané rozhodnutí přijmout, poté ho ale nemůže zpochybňovat a musí se zdržet veškerých aktivit, které by byly v rozporu s konkrétním rozhodnutím. Stát má povinnost odůvodnit svou neúčast formálním prohlášením a následně je vyňat z implementace rozhodnutí. Zároveň však souhlasí s tím, že rozhodnutí zavazuje EU jako celek.

Amsterodamská smlouva také pozměnila možnost kontroly rozpočtu SZBP. Součástí článku 28 odst. 3 jsou stanovena jednotlivá specifika související s požadavkem rychle disponovat prostředky v případě potřeby akce, kdy Rada v takovém případě rozhoduje jednomyslně. Přijetím Amsterodamské smlouvy vznikla nově také funkce Vysokého představitele pro SZBP, díky které získala EU symbolické zastoupení navenek, jelikož působnost této funkce spadala pod sekretariát a definice pravomocí byla velmi obecná (článek 26 SEU). Bindi (2012, s. 34) uvádí, že Amsterodamská smlouva, přijatá v roce 1999, jasněji definovala nástroje SZBP a inovovala hlasovací mechanismy, přesto nebyly dostatečně podpořeny potřebné institucionální struktury. To se nepodařilo ani Smlouvě z Nice, která byla ratifikována v období, kdy se považovala za nutnost i spolupráce v oblasti bezpečnosti. V článku 17 odst. 1 SEU ve znění smlouvy z Nice byla oficiálně zřízena Evropská bezpečnostní a obranná politika jako podoblast Společné bezpečnostní a obranné politiky. Peltrám (2009, s. 104) uvádí, že výše uvedené souviselo s útlumem činnosti ZEU deklarované na ministerské konferenci v Portu a Marseille v roce 2000, kdy orgány této ZEU byly převedeny na EU. Autor dále uvádí, že také došlo k mírnému rozšíření pravidla hlasování kvalifikovanou většinou pro případy jmenování zvláštních představitelů SZBP a uzavírání mezinárodních dohod v této oblasti za předpokladu, že účel takové dohody slouží k provedení společné akce nebo společného postoje. Přijetí smlouvy z Nice se příliš nedotklo Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, jelikož cílem bylo hlavně připravit strukturu institucí na plánované

rozšíření EU. Baldwin a Wyplosz (2013, s. 54) přímo označují smlouvu z Nice jako neúspěšnou. Podle autorů klíčové záležitosti, jakými bylo například velikost a složení Komise, zvětšení kvalifikované většiny při hlasování v Radě ministrů a reforma pravidel hlasování Rady, nebyly dohodou vyřešeny. Předsednictví francouzského prezidenta Jacquese Chiraca bylo velmi ostře kritizováno lídry Evropského parlamentu a předsedou Evropské komise Romanem Prodim. Současně také po summitu v Nice Evropský parlament přijal usnesení, ve kterém obvinil vlády z toho, že upřednostňují vlastní krátkodobé národní zájmy před zájmy EU. Přesto Evropský parlament neměl moc novou dohodu z Nice zablokovat, jak uvádí Bocianová (2015, s. 15)

2.1.3 Lisabonská smlouva

Dva neuspokojivé reformní pokusy (dohody z Amsterodamu a Nice), deset let různých jednání a čtyři zamítavá stanoviska evropských voličů jasně ukázaly, že reforma evropských institucí není jednoduchá a mezi voliči EU není populární, jak uvádí Baldwin, Wyplosz, (2013, s. 57). Vyjednávání nové smlouvy bylo iniciativou Německa a Portugalska, které se v roce 2007 účastnily předsednictví v Radě EU. Ve stejném roce byla podepsána tzv. Berlínská deklarace a za pomoci kancléřky Angely Merkelové byl vytvořen návrh k projednávání na summitu Evropské rady v Bruselu. Bindi (2012, s. 62) uvádí, že několikaletý proces vyjednávání o institucionálních otázkách vyvrcholil podpisem Lisabonské smlouvy v prosinci 2007. Většina států souhlasila a smlouvu ratifikovala. Výjimkou bylo irské referendum, ve kterém nebyla smlouva v roce 2008 odsouhlasena. Po poskytnutí záruk členskými státy EU Irsku byla smlouva ratifikována také v této zemi.

Nová smlouva, která vstoupila v platnost 1. prosince 2009, novelizovala Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o fungování EU. Podle Smolkové (2016, s. 2) byl i nadále SZBP ponechán její specifický **mezivládní prvek**, který je charakteristický konsensem všech členských států ve většině případů a supranacionální Evropská komise tak není pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku vrcholným orgánem. Tím si tedy i členské státy udržely své výsostné postavení v této oblasti. Syllová a Pítrová (2010, s. 120) uvádí, že přestože smlouva přinesla velké množství změn v zahraniční agendě Unie, zůstalo v platnosti nepřijímání aktů legislativní povahy v této oblasti. Autorky uvádí také významnou inovaci ve zrušení pilířové struktury, přestože zůstávají zachovány výlučné pravomoci členských států dle čl. 11 SEU ve znění Maastrichtské smlouvy.

Lisabonská smlouva přinesla velkou změnu v právní **subjektivitě** Evropské Unie. Podle Hamuľaka a Stehlíka (2013, s. 8) bylo samozřejmým předpokladem pro uskutečňování efektivnější vnější činnosti a zahraniční politiky právní subjektivita Evropské Unie. Ustanovením subjektivity má po přijetí Lisabonské smlouvy unie možnost uzavírat a vyjednávat mezinárodní smlouvy jako celek, což je významným prostředkem pro realizaci SZBP a rovněž to umožňuje EU být plnohodnotným členem mezinárodních organizací nebo mít zde speciální postavení. Cihelková a kol. (2010, s. 8) uvádí, že Lisabonská smlouva explicitně zakotvila vnitřní i vnější subjektivitu Evropské unie. Vnitřní subjektivita je stanovena čl. 335 Smlouvy o fungování EU a vymezuje postavení Unie na území členských států, kde má Unie v každém z členských států nejširší způsobilost k právům a právním úkonům, jakou jejich vnitrostátní právo přiznává právnickým osobám a pro tyto účely je Unie zastoupena Komisí. Podle autorů vnější subjektivita stanoví postavení EU vůči mezinárodnímu společenství a je základem pro provádění vnějších aktivit EU, která tak může uzavírat dohody s jedním nebo více státy, mezinárodními organizacemi ale také odpovídá za porušení dohod a může vznášet mezinárodní nároky v souvislosti s protiprávním vyvlastněním jejího majetku.

Stěžejním požadavkem Lisabonské smlouvy podle Smolkové (2016, s. 5) související se SZBP je důraz na sjednocení činností EU v rámci celé vnější činnosti (definovaný v čl. 21 SEU). Také Cihelková a kol. (2010, s. 10) uvádí, že díky Lisabonské smlouvě získávají vnější činnosti více významu. Vnějším činnostem Unie je věnována hlava V. Smlouvy o EU a část Smlouvy o fungování EU, čímž vnější činnost unie získala jednotné a soustředěné vymezení. Podle Smolkové (2016, s. 5) je zajištění jednotnosti vnějších vztahů možno vnímat ze tří úrovní, které se staly základním principem celé SZBP. Tyto tři úrovně se týkají členských států, tedy jejich zahraničních politik, které by měly být vzájemně v souladu. Dále pak v jednotném vystupování jednotlivých unijních institucí v dané oblasti, tak aby zastávaly jednotný postoj a jejich vystupování nebo akce nebyly mezi sebou v rozporu. Třetí úroveň požaduje soulad jednotlivých politik EU, které by neměly být ve vzájemném konfliktu. Smolková (2016, s. 6) tvrdí, že tímto určením společných cílů pro všechny oblasti vnějších politik včetně SZBP, došlo k jejich většímu propojení a synchronizaci. Podle Bindi (2012, s. 42) došlo k propojení také prostřednictvím institutu **posílené spolupráce**, který byl již zaveden Amsterodamskou smlouvou. Podle článku 20 odst. 1 (2) SEU mohou členské státy mezi sebou tuto spolupráci navázat za účelem ochrany zájmů EU a posílení evropské integrace, přičemž se této spolupráce musí účastnit nejméně 9 států. Rada přijímá rozhodnutí o povolení posílené spolupráce jednomyslně a pouze za předpokladu že daných cílů není schopná EU dosáhnout jako celek. K žádosti o ustanovení posílené spolupráce v oblasti SZBP zaujímá stanovisko Evropská komise a vysoký představitel, Evropský Parlament je následně informován. Lisabonskou smlouvou byly zavedeny také tři druhy posílené spolupráce, kterými je stálá strukturovaná spolupráce (PESCO), mise SBOP a spolupráce pod záštitou EDA jak uvádí Bindi (2012, s. 47).

Další instrumentem zavedeným Lisabonskou smlouvou do primárního práva je **doložka solidarity**, která představuje specifický prostředek využitelný jak ve vnější, tak vnitřní bezpečnostní politice EU. Weiss (2014, s.114) uvádí, že využití tohoto nástroje má za účel odvrátit teroristickou hrozbu na území členských států a také pomáhá s vypořádáním teroristického činu, přírodních nebo člověkem způsobených katastrof. Autor také uvádí, že formou této pomoci se rozumí použití všech dostupných nástrojů Evropské Unie včetně její vojenské kapacity. Tento instrument nebyl zatím využit a podle Rozhodnutí Rady 2014/415 konkretizuje způsob využití Rada EU. Toto rozhodnutí dále také stanoví, že zasažený členský stát má právo uplatit doložku solidarity v případě, že jeho vlastní kapacity nedostačují k řešení vzniklé situace.

Podle Keukeliere a Delreux (2014, s. 62) byly nejvýznamnější změny v Lisabonské smlouvě související se SZBP obsaženy v organizaci institucí. S tím souhlasí Cihelková a kol. (2010, s. 14) kteří uvádí, že novým orgánem v organizační struktuře SZBP je Evropská rada, která na základě zásad a cílů pro vypracování a provádění vnější činnosti v jednotlivých oblastech stanoví strategické zájmy a cíle EU. Předseda Evropské rady zajišťuje vnější zastupování EU v záležitostech týkající se SZBP, aniž jsou dotčeny pravomoci Vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. Tato funkce je upravena v článku 18 SEU a zároveň byla vytvořena také Rada pro zahraniční věci, která je propojena s Komisí prostřednictvím nově zřízené pozice **Vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku**. Podle autorů tato nová funkce personálně sloučila dosavadní funkci Vysokého představitele pro SZBP, komisaře pro vnější vztahy a předsedy Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy. S tím souhlasí také Kasáková a Šlosarčík (2013, s. 52), kteří uvádí, že Vysoký představitel jedná jménem Rady v politickém dialogu se třetími zeměmi na ministerské úrovni, kde nahradil ministra zahraničí předsednické země. Současně působí jako místopředseda Komise, kde zajišťuje soudržnost vnější činnosti Unie. Funkci Vysokého představitele je tak omezena na pětiletý mandát. Současně je také vedoucím Evropské služby

pro vnější činnost, která se skládá z úředníků Generálního sekretariátu Rady a Komise a také i z vyslaného personálu diplomatických služeb členských států. Na praktické fungování vnějších vztahů a SZBP má podle Cihelkové a kol. (2010, s. 16) největší podíl činnost Komise, kde se kromě Vysokého představitele věnují této oblasti také čtyři komisaři pro obchod, pro rozvoj, pro mezinárodní spolupráci, humanitární pomoc a řešení krizí, pro rozšíření a politiku sousedství. V rámci Komise také nadále funguje Generální ředitelství pro vnější vztahy, jehož odpovědností je také účast na koordinaci SZBP jako platforma pro řešení krizí, spolupráce s mezinárodními organizacemi a prosazování lidských práv ve světě. Významným úkolem je podle Bocianové (2015, s. 17) také ručení za diplomatické mise v EU ve třetích zemích a také zodpovědnost za tzv. vnější službu, do které patří například péče o úředníky a spolupracovníky, jejich práva, protokolární a diplomatická agenda, infrastruktura a bezpečnost, nebo také preventivní a krizový management.

Lisabonská smlouva také nově zřídila **Společnou bezpečnostní a obrannou politiku** (SBOP), která rozšířila dřívější Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku založenou Smlouvou z Nice. Tato oblast bezpečnostní a obranné politiky je definována v článku 42–46 SEU s tím, že definuje tuto politiku jako nedílnou součást SZBP, zajišťuje Unii operativní schopnost, která se opírá o civilní a vojenské prostředky. Unie je může použít pro mise vedené mimo území Unie k udržení míru, předcházení konfliktům a posílení mezinárodní bezpečnosti v souladu se zásadami Charty OSN a současně je plnění těchto úkolů založeno na využití schopností poskytnutých členskými státy, jak to uvádí Pikna (2016, s. 337). Podle článku 42 odst. 1 přijímá rozhodnutí o využití civilních nebo vojenských prostředků Evropská Rada a Rada EU, přičemž jsou tato rozhodnutí přijímána jednomyslně. Výjimku tvoří agenda EDA (článek 45) a stálá strukturovaná spolupráce PESCO (článek 46), kde se hlasuje na základě kvalifikované většiny. Tyto návrhy předkládá vysoký představitel nebo mohou být předkládány i členskými státy.

Většina autorů se shoduje, že zásadní změnu přinesla Lisabonská smlouva v pojetí vnějších vztahů, cílů a zásadách SZBP. Pro celou oblast vnějších vztahů určuje nově Lisabonská smlouva obecné zásady a cíle platné i pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Jedná se o hodnoty obecně prosaditelné, kterými se EU při realizaci veškeré činnosti v této oblasti musí řídit. Cihelková a kol. (2010, s. 11) uvádí, že pro výklad mezinárodních smluv EU s třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi, stejně tak pro výklad sekundárního práva Unie, jsou velmi důležité zásady Evropské unie. Autoři zmiňují Niceskou smlouvu, která vymezila zásady jako zásadu demokracie, právního státu a úcty k lidským právům a základním hodnotám. V Lisabonské smlouvě jsou ale také vymezeny zásady vnější činnosti Unie. Ve smlouvě o EU je uvedeno, že Evropská unie usiluje o rozvíjení vztahů a budování partnerství se třetími zeměmi a mezinárodními nebo regionálními nebo světovými organizacemi, které sdílejí zásady uplatněné při jejím založení, rozvoji a rozšiřování. Jedná se o zásadu demokracie, právního státu, univerzálnosti a nedělitelnosti lidských práv a základních svobod, účtu k lidské důstojnosti, rovnost a solidaritu, dodržování zásady Charty OSN a mezinárodního práva. Podle Cihelkové a kol. (2010, s. 11) mění Lisabonská smlouva významně svůj přístup k vymezení vnějších vztahů. Podle autorů zahrnují cíle Unie v oblasti vnější činnosti jakési tři roviny. První rovina představuje cíle vnějších vztahů vymezené v rámci obecných cílů Unie, druhá rovina cíle pro vypracování a provádění vnější činnosti v jednotlivých oblastech a dosažení vysokého stupně spolupráce ve všech oblastech mezinárodních vztahů a třetí rovina představuje cíle jednotlivých oblastí vnějších vztahů. Druhá rovina cílů Unie usiluje o dosažení vysokého stupně spolupráce ve všech oblastech mezinárodních vztahů, které jsou stanoveny v článku 21 odst. 2 SEU. Unie by měla chránit své hodnoty, základní zájmy, bezpečnost, nezávislost a celistvost, upevňovat a podporovat

demokracii, právní stát, lidská práva a zásady mezinárodního práva. Dále je cílem Unie zachovávat mír, předcházet konfliktům a posilovat mezinárodní bezpečnost v souladu s cíli a zásadami Helsinského závěrečného aktu a s cíli Pařížské charty. S tím souvisí podpora udržitelného rozvoje v hospodářské, sociální a enviromentální oblasti v rozvojových zemích s hlavním cílem snížení chudoby. Cílem vnějších vztahů podle odst. 2 je také povzbuzovat zapojení všech zemí do světové ekonomiky, včetně postupného odstranění překážek mezinárodního obchodu, přispívat k vypracování mezinárodních opatření pro ochranu a zlepšení kvality životního prostředí a udržitelné hospodaření se světovými přírodními zdroji, aby se zajistil udržitelný rozvoj, dále také pomáhat lidem, zemím a regionům čelícím přírodním nebo člověkem způsobeným pohromám a podporovat mezinárodní systém založený na posílené mnohostranné spolupráci a na řádné správě věcí veřejných v celosvětovém měřítku jak uvádí Baldwin, Wyplosz, (2013, s. 57).

Weiss (2014, s. 10) uvádí, že nedostatky v provádění a prezentaci evropské zahraniční politiky vedly v roce 2001 Evropskou radu, aby vnější politiku unie určila jako jednu z cílových oblastí, kterými se měl zabývat Konvent o budoucnosti Evropy. Autor dále uvádí, že problémy byly pociťovány zejména v oblasti koordinace mezi SZBP a ostatními pilíři, koordinace mezi bruselskými institucemi, ale i mezi evropskou a národní úrovní. Zvlášť palčivě se roztříštěnost projevovala ve vystupování navenek, při němž byla EU pro své partnery značně nepřehledná. Vyvrcholením dlouhodobých politických diskusí bylo přijetí Lisabonské smlouvy, díky které se Evropská unie stala odpovídajícím hráčem při řešení mezinárodních výzev a globálních problémů. Podle Šlosarčíka a Kasákové (2013, s. 190) přinesla Lisabonská smlouva podstatné změny pouze v institucionální struktuře. Díky třem nově zřízeným institucím se změnilo jednotné vystupování Evropské unie na mezinárodní úrovni. Jedná se o stálého předsedu Evropské rady, Vysokého představitele a Evropskou službu pro vnější činnost. Zrušením pilířové struktury došlo k celkovému sjednocení vnější činnosti EU ak definování hlavního cíle Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, kterým je zejména ostraha vnějších hranic Evropské unie.

2.2 Aktéři a orgány SZBP

Historický vývoj evropských integračních uskupení vyústil v institucionální trojúhelník tvořený Evropským Parlamentem, Radou a Komisí. Pro fungování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky je klíčová také pozice Stálého předsedy Evropské Rady a Vysokého představitele pro SZBP, neméně důležitá je role Evropské služby pro vnější činnost. Důležitá je také spolupráce všech těchto aktérů SZBP s dalšími organizacemi jako je OSN nebo NATO, která se utvářela v průběhu vývoje evropské integrace.

2.2.1 Evropský parlament

V průběhu integračního vývoje získal Evropský parlament podle Cihelkové (2011, s. 79) na důležitosti, z původního Evropského shromáždění, které nebylo voleno přímo a mělo pouze konzultativní pravomoc, se stal Evropský parlament důležitým zákonodárcem. Ve vnitřních politikách se podílí společně s Komisí a Radou na tvorbě tzv. sekundárních právních norem a kromě legislativní pravomoci vyvíjí Evropský parlament také činnost kontrolní. V současné době je parlament tvořen 751 přímo volenými poslanci.

Role Evropského parlamentu je v záležitostech týkajících se SZBP a SBOP velice limitována a omezena pouze na konzultační a informační pravomoci. Podle Kováčové (2010, s. 107) představuje Evropský parlament nadnárodní, demokraticky volené těleso, jehož vliv na SZBP a SBOP byl v průběhu vývoje evropské integrace upozaděn. Podle autorky prohloubila revize

primárního práva postupně roli Parlamentu při budování této politiky a vstup Lisabonské smlouvy v platnost poměrně významným způsobem zvýšil vliv Evropského parlamentu v legislativní a rozpočtové proceduře a změnil rozložení sil mezi institucemi při formování vnější činnosti Unie. V článku 36 SEU je uvedeno, že Evropský parlament má být pravidelně konzultován a jeho připomínky mají být zváženy. Právo Evropského parlamentu být informován a konzultován ve věcech týkajících se SZBP/SBOP bylo posíleno také prohlášením Vysoké představitelky z roku 2010 o politické odpovědnosti, která stanovila v tomto prohlášení posílení společných konzultačních jednání mezi Parlamentem, Radou, Evropskou službou pro vnější činnost a Komisí. Dále také prohlášení potvrdilo práva zvláštního výboru Parlamentu na přístup k důvěrným informacím týkajícím se SZPB a SBOP, pořádání výměn názorů s vedoucími misí, delegací a vyššími úředníky a v neposlední řadě Vysoká představitelka deklarovala svou povinnost předstoupit alespoň dvakrát ročně před Parlament a předložit zprávu o současné situaci v oblasti SZPB/SBOP a zodpovědět dotazy, jak uvádí Troszcynska-van Genderen, (2017, s. 3).

Bindi (2012, s. 51) uvádí, že přes pokusy Evropského parlamentu aktivně využívat konzultace a debaty k posílení svého vlivu v rámci SZBP a SBOP zůstává nadále v této oblasti marginálním hráčem. Lisabonská smlouva stanovila vysokého představitele jako kontaktního partnera Evropského parlamentu, kterému jsou ze strany EP směřovány otázky a doporučení. Podle článku 36 SEU musí Vysoký představitel pravidelně konzultovat s Parlamentem základní volby přijaté v rámci SZBP a také má za úkol zajišťovat, aby jeho názory byly dále diskutovány. Navzdory omezené formální úloze při rozhodování o zahraniční politice podle Troszcynské – van Genderen (2017, s. 2) podporuje Parlament koncepci SZBP a usiluje o rozšíření působnosti v rámci této politiky. V praxi dosáhl Parlament určité míry neformální spolupráce v oblasti zahraničních věcí v Evropskou službu pro vnější činnost, předsednictvím Rady, sekretariátu Rady, Komise a také vnitrostátními parlamenty členských zemí. Tomášek, Týč, a kol. (2017, s. 171) uvádí, že Evropský parlament má také pravomoci v oblasti mezinárodních smluv. Vyslovuje souhlas se sjednáním dohod o přidružení, dohody o přistoupení Unie k Evropské úmluvě pro lidská práva, dohod vytvářející zvláštní institucionální rámec pro spolupráci, dohod s významným rozpočtovým dopadem a dohod, na něž se vztahuje buď řádný legislativní postup anebo zvláštní legislativní postup. Autoři dále uvádí, že Parlament má omezenou roli při vytváření společné zahraniční a bezpečnostní politiky, neboť ho Vysoký představitel pro SZBP pouze informuje a konzultuje. Parlament tak smí klást otázky a dávat podněty tomuto představiteli stejně jako Rada, která má v oblasti SZBP rozhodovací moc.

Podle Tomáška, Týče, a kol. (2017, s. 170) je podstatná část agendy Evropského parlamentu projednávána v parlamentních **výborech**. V současné době existuje 20 stálých parlamentních výborů tvořených 25 až 73 poslanci, kteří mají svého předsedu, předsednictvo a sekretariát. V oblasti SZBP je důležité zmínit výbor pro zahraniční věci (AFET), jehož součástí je podvýbor pro lidská práva (DROI) a podvýbor pro bezpečnost a obranu (SEDE). Tento výbor a jeho podvýbory ovlivňují podobu SZBP pomocí svých stanovisek a zpráv. Šlosarčík, Kasáková a kol. (2013, s. 119) uvádí, že stěžejním cílem DROI je zajistit, aby lidská práva byla klíčovou hodnotou pro zahraniční politiku a také zajištění ochrany menšin a podpora demokratických aktivit mimo území EU. Diskusní fórum pro vývoj SBOP představuje podvýbor pro obranu, který vykonává dohled nad institucemi této politiky a současně se snaží více tuto problematiku přiblížit občanům. Troszcynska-van Genderen (2017, s. 2) doplňují, že podvýbor pro obranu reaguje na výzvy týkající se bezpečnosti EU a vypracovává koncepce řešení. Evropský Parlament představuje důležitý orgán Unie, který úzce spolupracuje s další institucí, kterou je Evropská komise.

2.2.2 Evropská komise

Článek 17 SEU stanoví, že Komise podporuje obecný zájem Unie a dohlíží na uplatňování práva Unie, plní rozpočet a řídí programy. Legislativní akty Unie tak mohou být přijaty pouze na návrh Komise, nestanoví-li Smlouvy jinak. Důležité je také zmínit, že Komise je jako sbor odpovědná Evropskému parlamentu a představuje nezávislý, stálý, kolektivní výkonný orgán Unie, reprezentující nadnárodní a výkonnou složku Unie jako celku, jak uvádí Pikna, (2012, s. 47). Narůstající význam Komise během vývoje evropské integrace uvádí Šlosarčík, Kasáková a kol. (2013, s. 205) v oblasti vztahů s nejbližšími sousedy, neboť Komise hraje klíčovou roli při přípravě podkladů pro vyjednávání o přistoupení nových členů. Vyjednávání sice vedou členské státy, ale rozhodují se na základě hodnocení připravovaných právě Komisí. Autoři uvádí, že Komise má také na starosti programy spolupráce se třetími zeměmi, jako je například Evropská politika sousedství, a spravuje řadu fondů zajišťující technickou asistenci ve třetích zemích, například Nástroj stability. Zároveň autoři zmiňují, že přijetím Lisabonské smlouvy byla pozice Komise relativně oslabena, neboť vznikem Evropské služby pro vnější činnost ztratila Komise značnou část svého expertního týmu v oblasti zahraniční politiky a v osobě stálého předsedy Evropské rady vznikl jejímu předsedovi konkurent v reprezentování Evropské unie nejenom uvnitř, ale také v její vnější reprezentaci. V oblasti SZBP nemá Evropská komise žádnou iniciační pravomoc, jak vyplývá z článku 22 odst. 2 EU. Pítrová a Syllová (2010, s. 103) nicméně uvádí, že Komise není v této oblasti úplně bezbranná, neboť má zásadní úlohu v případě využívání nástrojů vnější politiky, jakými jsou například sankce, poskytnutí pomoci atd. a také rozhoduje o celkovém rozpočtu Evropské unie, jehož součástí jsou také výdaje na SZBP. Podle Cihelkové (2011, s. 78) disponuje Evropská komise ve vnitřních a vnějších politikách s výjimkou společné zahraniční a bezpečnostní politiky monopolem na tvorbu návrhů právních norem (nařízení, směrnice atd.), které putují ke schválení do Rady a Evropského parlamentu. V případě SZBP je osoba Vysokého představitele pojítkem mezi Komisí a Radou, kdy současně Vysoký představitel vykonává Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku v souladu s členskými státy. Zatímco Evropská rada a Rada EU zastupují mezivládní princip, Komise pracuje na principu nadnárodním. Do přijetí Smlouvy z Nice platilo pravidlo přisuzující velkým státům komisaře dva a malým jednoho. Jelikož by byla tato zásada po rozšíření těžko udržitelná, změnila Smlouva z Nice výše uvedené pravidlo na rovnici jedna země jeden komisař (Cihelková, 2011, s. 77).

Evropská komise se skládá z 28 členů z každého členského státu Unie (označováni jak kolegium) a tito komisaři jsou pak zodpovědní za určené oblasti. Současným předsedou Komise je od roku 2014 Jean-Claude Junker. Pikna (2012, s. 48) doplňuje, že organizační struktura Komise sestává z organizačních útvarů, kterými jsou hlavně **generální sekretariát**, právní útvar a tlumočnická a překladatelská služba. Dále jsou to odborné útvary, které jsou tvořeny 26 **generálními ředitelstvími** a také další útvary jako např. Úřad pro oficiální publikace nebo Útvar pro pomoc nečlenským zemím. Cihelková (2011, s. 79) považuje za nejdůležitější v oblasti vnějších vztahů generální ředitelství pro vnější vztahy, pro obchod, pro rozvoj humanitární pomoci a pro rozšíření.

2.2.3 Evropská rada

Evropská rada byla zařazena Lisabonskou smlouvou poprvé formálně mezi orgány Unie, jak uvádí Pikna (2012, s. 42), a stává se tak regulérní součástí institucionálního rámce Evropské unie. Podle Cihelkové (2011, s. 77) ale stojí Evropská rada už od roku 1974 na pomyslné špičce institucionálních struktur EU, přitom však funguje na mezivládním principu. Dále uvádí, že se pravidelně setkávají nejvyšší představitelé výkonné moci členských států a předseda Komise, kteří vydávají strategická rozhodnutí a poskytují EU nezbytné podněty pro rozvoj.

Tomášek, Týč, a kol. (2017, s. 160) doplňují, že jednání Evropské rady jsou neveřejná a konají se minimálně dvakrát za půl roku, kdy se jejich jednání účastní také Vysoký představitel Unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku společně s předsedy vlád nebo prezidenty členských zemí. Podle autorů je hlavním posláním Evropské rady přispívat k nalezení shody ohledně politického směřování a určování priorit budoucího vývoje Unie. Smolková (2016, s. 2) vyzdvihuje primární pozici v oblasti SZBP stále jednotlivým členským státům, ale z hlediska zapojení institucí EU je dominantní Evropská rada, která podle čl. 26 SEU určuje strategické zájmy Unie, stanoví cíle a vymezuje obecné směry společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Cihelková (2011, s. 77) zmiňuje také Smlouvu EU, podle které hraje Evropská rada velkou roli u Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, v níž definuje obecné směry a přijímá deklarace. Nicméně podle Pikny (2012, s. 42) neplní Evropská rada legislativní funkci, jak je uvedeno v čl. 15 SEU.

Další novou funkcí zřízenou Lisabonskou smlouvou a dotýkající se oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky je post **stálého předsedy Evropské rady,** který má zejména reprezentativní a koordinující roli. Dle článku 15 SEU má stálý předseda kromě předsedání Evropské radě také za úkol zajišťovat vnější zastupování ve věcech týkající se SZBP. Podle Weisse (2014, s. 10) zasahuje stálý předseda Evropské rady do SZBP jen částečně, hlavní část jeho činnosti je orientována dovnitř EU, kde má za úkol řídit jednání Evropské rady a zejména zprostředkovávat kompromisy mezi zúčastněnými prezidenty a premiéry. Lisabonská smlouva pouze konstatuje, že stálý předseda Evropské rady zajišťuje na své úrovni a v této funkci vnější zastupování Unie v záležitostech týkajících se SZBP, aniž jsou dotčeny pravomoci Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku (čl. 15 odst. 5 SEU). Naopak Tomášek, Týč, a kol. (2017, s. 161) tvrdí, že stálý předseda Evropské rady má nemalý význam v kontextu zahraniční politiky Unie, neboť zajišťuje vnější zastupování Unie na vrcholných summitech se třetími zeměmi. Pikna (2012, s. 43) doplňuje, že se jedná o funkci stálou, volenou kvalifikovanou většinou Evropské rady na dva a půl roku. Autor dále uvádí čtyři hlavní úkoly stálého předsedy, kterými je předsedání a vedení jednání Evropské rady, dále ve spolupráci s Evropskou komisí a na základě práce Rady pro obecné záležitosti zajišťuje přípravu a kontinuitu jednání Evropské rady, usiluje o usnadnění soudržnosti a konsensu uvnitř Evropské rady a po každém zasedání Evropské rady předkládá zprávu Evropskému parlamentu. SZBP je podle Smolkové (2016, s. 2) na základě primárního práva Unie formulována a prováděna především Evropskou radou a Radou Evropské unie, tedy institucemi, kterým dominují zájmy a postoje členských států.

2.2.4 Rada Evropské unie

Rada EU je orgánem, který se zásadním způsobem podílí na rozhodovacích procesech v Unii a skládá se z ministrů členských států. Souhlasem Rady jsou podmíněna všechna zásadní rozhodnutí v Unii týkající se legislativy, rozpočtu nebo uzavírání mezinárodních smluv. Činnost Rady je možno rozdělit do tří úrovní (Tomášek a kol., 2017, s. 162):

- Rada v užším smyslu složená z představitelů členských států na úrovni ministrů;
- Přípravné orgány, kterými jsou Výbor stálých zástupců (COREPER I, COREPER II);
- Pracovní skupiny Rady.

Cihelková (2011, s. 73) uvádí, že Rada sdružuje ministry členských států podle resortů a zasedání se obvykle účastní i člen Evropské komise a dále uvádí, že po Lisabonské smlouvě se počet variant složení ustálil na deseti, včetně Rady pro zahraniční věci. Podle Pikny (2012, s. 46) došlo přijetím Lisabonské smlouvy k rozdělení pouze jedné Rady (členěna do formací v závislosti na jednotlivých resortech) na dvě samostatné formace, které označuje jako Radu pro obecné záležitosti (General Affairs Council) a **Radu pro zahraniční věci**

(Foreign Affairs Council). Důležitou roli Rady EU vyzdvihuje Smolková (2016, s. 2) a uvádí, že Rada pro zahraniční věci vypracovává společnou politiku v oblasti vnějších vztahů a přijímá rozhodnutí nezbytná pro vymezení a provádění SZBP na základě obecných směrů a strategických směrů vymezených Evropskou radou. V oblasti SZBP musí Rada rozhodnout vždy jednomyslně. Důležitost Rady pro zahraniční věci vyzdvihují také Tomášek, Týč, a kol. (2017, s. 163), podle kterých Rada společně s Komisí a na základě strategických směrů vytyčených Evropskou radou odpovídá za koordinaci vnější činnosti Unie ve všech jejích oblastech (společná zahraniční a bezpečnostní politika, obranná politika, společná obchodní politika, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc). Cihelková (2011, s.73) doplňuje, že zasedání Rady pro zahraniční věci řídí vysoký představitel pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který je i místopředsedou Komise a k dispozici má Evropskou službu pro vnější činnost.

Setkání Rady na ministerské úrovni představuje pouze vrchol pomyslné hierarchie Rady, jak uvádí Šlosarčík, Kasáková a kol. (2013, s. 35). Její základnu tvoří cca 165 skupin na expertní úrovni, na vyšší úrovni se nacházejí přípravné výbory a klíčovým článkem v pyramidové struktuře Rady je Výbor stálých zástupců. Tento hlavní přípravný orgán pro jednání Rady – COREPER zpravidla zasedá ve dvou složeních. COREPER I je složen ze zástupců velvyslanců členských států a připravuje jednání Rady v oblastech jednotlivých unijních politik. COREPER II je složen přímo z velvyslanců (stálých zástupců) členských států a zpravidla projednává otázky větší politické důležitosti, o nichž bude jednat Rada ve složení pro obecné záležitosti, zahraniční věci, hospodářské a finanční záležitosti či spravedlnost a vnitřní věci (Tomášek a kol., 2017, s. 164). Cihelková (2011, s. 74) doplňuje, že teprve poté, co texty předjedná COREPER, dostanou se dokumenty na stůl ministrů v Radě. Ministři pak mohou hlasovat kvalifikovanou většinou, prostou většinou nebo v případě SZBP hlasují jednomyslně. Podle Pikny (2012, s. 44) je Výbor stálých zástupců jedním z nejvýznamnějších spojovacích článků mezi členskými státy a Unií, který je v úzkém permanentním kontaktu s Evropskou komisí i mezi sebou navzájem.

Podle Cihelkové (2011, s. 75) je Rada hlavním hlasovacím orgánem EU a u Společné zahraniční a bezpečnostní politiky implementuje Rada pro zahraniční věci (tedy ministři zahraničí) obecné směry a strategie definované Evropskou radou, usnáší se ke společným akcím a přijímá společné pozice. Pikna (2012, s. 46) doplňuje, že úkolem Rady pro zahraniční věci je vytvářet vnější činnost Unie podle strategických směrů vymezených Evropskou radou a zajišťovat soudržnost činnosti Unie, jak je uvedeno v článku 16 SEU.

V oblasti SBOP je nutné také zmínit **Politický a bezpečnostní výbor**, který je právně zakotven v čl. 38 SEU a v Rozhodnutí 2001/78/SZBP. Úkolem výboru je podílet se na přípravě a provádění SZBP/SBOP, dále pomáhá s definováním nových politik v této oblasti, kontroluje provádění rozhodnutí, koordinuje jednání o otázkách SZBP/SBOP a spolupracuje s ostatními strukturami SBOP

2.2.5 Evropská služba pro vnější činnost

Lisabonská smlouva uvedla podle Weisse (2014, s. 5) na bruselskou scénu nové instituce, které významně pozměňují vytváření zahraniční politiky Evropské unie a její vystupování navenek. Důležitým aktérem v jejím čele se stala **Evropská služba pro vnější činnost** a **Vysoká představitelka EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku**. Podobně nahlíží na Lisabonskou smlouvu i Smolková (2016, s. 3), podle které jde o nejvýraznější inovaci v této oblasti, zároveň ale podotýká že tato funkce nepředstavuje úplnou novinku, jelikož prakticky navazuje na post původního Vysokého představitele pro SZBP. Weiss (2016, s. 10)

poznamenává, že funkce vysoké představitelky je ve smlouvách definována velmi obsáhle a také Šlosarčík, Kasáková a kol. (2013, s. 194) uvádí, že funkce Vysokého představitele je ve smlouvách definována poměrně ambiciózně, neboť do její kompetence spadá velké množství úkolů. Jedna osoba tak kombinuje dvě dosavadní funkce – vysokého představitele pro SZBP a komisaře pro vnější vztahy. Zároveň také předsedá Radě pro zahraniční věci, která vznikla rozdělením rady pro obecné záležitosti a vnější vztahy. Podle článku 27 SEU vede vysoká představitelka společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU, to znamená, že sdílí se státy právo iniciativy a provádí politiku EU se zmocněním Rady EU, a má právo vystupovat jménem Unie v mezinárodních organizacích nebo při jednáních s třetími státy. V rámci Komise z pozice místopředsedy odpovídá za úkoly v rámci vnějších vztahů a koordinuje ostatní aspekty vnější činnosti, což znamená, že koordinuje práci ostatních komisařů zabývajících se vnějšími vztahy (čl. 18, odst. 4 SEU), kterými jsou podle Šlosarčíka, Kasákové a kol. (2013, s. 195) komisař pro zahraniční obchod, komisař pro rozšíření a politiku sousedství, komisař pro rozvojovou politiku, komisař pro mezinárodní spolupráce, humanitární pomoc a řešení krizí ale také další komisaři, jejichž povinnosti do vnějších vztahů přesahují – zejména portfolio opatření v oblasti změny klimatu, částečně také energetika nebo hospodářské a měnové záležitosti.

Vysoká představitelka tak na nejvyšší úrovni propojuje doposud oddělené oblasti vnějších vztahů a SZBP. Navíc ve své osobě propojuje tři funkce, které před Lisabonskou smlouvou zastával ministr zahraničí aktuálního předsednictví**,** vysoký představitel pro SZPB a komisař pro vnější vztahy. Smolková (2016, s. 3) vnímá jako zásadní prvek této funkce skutečnost, že vysoký představitel je zároveň jedním z místopředsedů Evropské komise, a to komisařem odpovědným za koordinaci vnějších vztahů a také předsedá Radě pro zahraniční věci. Vysoký představitel se navíc účastní jednání Evropské rady a podle Smolkové (2012, s. 3) tak díky takto vymezenému mandátu, dochází k propojení nadnárodní a mezivládní roviny v jednom aktérovi, což vytváří předpoklady pro posílení koherence vystupování a vnějších činností Unie. Šlosarčík, Kasáková a kol. (2013, s. 195) uvádí, že vysoký představitel pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku se často označuje jako „double-hatted“, protože v jedné osobě kombinuje doposud dvě oddělené pozice vysokého představitele pro SZBP a komisaře pro vnější vztahy. Podle autorů zároveň vysoký představitel zároveň předsedá Radě pro zahraniční věci a vede Evropskou službu pro vnější činnost.

Koordinace na nejvyšší úrovni podle Weisse (2014, s. 10) ovšem nemůže sama o sobě nahradit spolupráci na nižších patrech rozhodovacího procesu, což by měla zajistit **Evropská služba pro vnější činnost.** Totéž uvádí Šlosarčík, Kasáková a kol. (2013, s. 197) a zmiňují důležitost propojení Komise, Rady a vysokého představitele, kteří by neměli vydávat navenek odporující si signály, protože je potřeba zajistit vzájemnou provázanost a promyšlené jednání od prvních návrhů dokumentů a akcí. Evropská služba pro vnější činnost není v primárním právu příliš podrobně specifikována. Smlouva o Evropské unii (čl. 27 odst. 3) pouze stanoví, že služba podporuje činnost vysokého představitele, spolupracuje s diplomatickými službami členských států a skládá se z úředníků generálního sekretariátu Rady EU, Evropské komise a zapůjčených diplomatů členských států. Fungování služby pro vnější činnost bylo konkretizováno po dlouhém a komplikovaném vyjednávání až v červenci roku 2010 v podobě rozhodnutí Rady 2010/427/EU. Úkolem Evropské služby pro vnější činnost je podpora Vysoké představitelky ve všech třech jejích funkcích – při vedení SZBP, předsedání Radě pro zahraniční věci i podpora při působení v Evropské komisi. Stejně tak služba podporuje činnost Evropské rady a Komise při výkonu jejich funkcí v oblasti vnějších vztahů EU. Navíc služba spolupracuje s diplomatickými službami členských států i ostatními evropskými institucemi za účelem zajištění soudržné evropské politiky v různých oblastech vnějších vztahů (Rada EU, 2010, str. 30). Weiss (2016, s. 11) doplňuje, že služba se skládá z ústředí a sítě delegací ve třetích

státech, což jsou bývalé delegace Evropské komise a kontaktní kanceláře generálního sekretariátu Rady EU, které se po Lisabonské smlouvě přejmenovaly na delegace EU a přešly pod správu ESVČ. Tomášeknkol. (2017, s. 185) uvádí, že delegace Unie jsou zřizovány ve třetích zemích a také u mezinárodních organizací, v nichž realizují společnou zahraniční politiku podle pokynů vysokého představitele SZBP a prostřednictvím těchto delegací udržuje Unie vztahy srovnatelné s diplomatickými vztahy s většinou nečlenských států a mnohými mezinárodními organizacemi.

ESVČ je zvláštním orgánem, podle Šlosarčíka kol. (2013, s. 197) není ani agenturou ani plnohodnotnou institucí, ačkoliv má vlastní rozpočtovou kapitolu. Podle rozhodnutí Rady 2010/427/EU nepodléhá ESVČ ani Generálnímu sekretariátu Rady, ani Komisi. Soustředí se na strategické směry vnějších politik Unie a za tímto účelem ji tvoří odbory zastřešující politiku vůči jednotlivým regionům a tématům sdružené do pěti geografických a jednoho tematického generálního ředitelství a přidružené výbory a tělesa. Šlosarčík a kol. (2013, s. 197) uvádí, že z Generálního sekretariátu Rady pohltila ESVČ součásti odpovědné za krizový management včetně situačního centra i většinu zbývajících odborů Generálního ředitelství zabývajících se zahraniční politikou, včetně zvláštních vyslanců. Evropská komise si ale ponechala odpovědnost za obchod, rozvojovou politiku i za rozšíření, dále také Komisi zůstala správa finančních nástrojů Unie, a to i těch několika, o jejichž zaměření rozhoduje ESVČ (Rozhodnutí Rady 2010/427/EU).

2.2.6 Mezinárodní organizace a SZBP

Evropská integrace nechávala ve svých prvních dekádách zahraniční i bezpečnostní politiku stranou pozornosti, jak uvádí Šlosarčík, Kasáková (2013, s. 173). Podle autorů tomu tak ale nemuselo být, protože Plevenův plán z roku 1950 navrhoval rozsáhlou nadnárodní spolupráci, včetně zřízení společného evropského ministra obrany. Po neúspěchu plánu se ovšem integrační proces soustředil především na ekonomická témata a zahraniční a bezpečnostní politiku členské státy Evropského hospodářského společenství řešily výhradně v Severoatlantické alianci. To potvrzuje také Pikna (2012, s. 370) a uvádí, že původní smlouvy Evropských společenství neobsahovaly spolupráci v politické a ani bezpečnostní oblasti. Pokusy zavést politickou spolupráci ve vojenské oblasti ve formě Evropského obraného společenství ztroskotaly již v roce 1954 a slabou náhražku představovala Západoevropská unie.

Cihelková (2012, s. 237) uvádí, že na počátku 90.let se Společenství ocitla v nové globální situaci ve světě, kdy poklesl význam jejich ideologické semknutosti s USA, které začaly snižovat svou vojenskou přítomnost v Evropě a z čehož následně pramenila pro ES nutnost nově a lépe formulovat své zájmy v mezinárodních vztazích. Současně došlo ke zvýšení praktického významu Evropské politické spolupráce v souvislosti s rozpadem socialistického bloku, který nastolil otázky bezpečnostní, politické a ekonomické nestability v nástupnických zemích, kontroly jaderného potenciálu, růstu nacionalismu a nebezpečí hromadné migrace. Podle autorky ale řadě členských států EPS vyhovovala a necítili potřebu vytvářet vedle NATO a Západoevropské unie další rámec pro bezpečnostní spolupráci. Kontroverze mezi oběma přístupy sice ve svém výsledku vedly ke zřízení Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a jejímu zahrnutí do Maastrichtské smlouvy (1993) v podobě 2. pilíře. Státy si však uchovaly absolutní kontrolu nad obsahem SZBP díky **jednomyslnému rozhodování** a SZBP měla podobu mezivládní spolupráce. Cihelková (2012, s. 238) dále uvádí, že reálné události 90.let ukázaly, že členské státy nově vzniklé SZBP využívají jen omezeně. Založení SZBP nijak nepomohlo k vytvoření společné pozice Unie během válek v Jugoslávii a zároveň EU nedokázala sama vyřešit humanitární krizi v Kosovu na přelomu let 1998–1999.

Důsledkem byla celá řada postupných změn, kterými Unie modifikovala spolupráci v dané oblasti při každé z následných revizí primárního práva. Unie postupně zřídila funkci vysokého představitele a rozpracovala metody SZBP. Podle Baldwina a Wyplosze (2013, s. 153) bylo selhání při potlačení konfliktů na Balkáně impulsem pro vytvoření nového bezpečnostního rámce EU. Amsterodamskou smlouvou byly zformulovány tzv. **petersberské mise**, jejichž plnění se stalo v roce 1999 základním úkolem evropské bezpečnostní a obranné politiky, která vznikla při příležitosti setkání Evropské rady v Kolíně na Rýnem a později po přijetí změn v Lisabonské smlouvě přejmenována na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku (dále SBOP). V této oblasti jsou vymezeny cíle obranné politiky Unie, která jakmile o tom jednomyslně rozhodne Evropská rada, povede ke společné obraně. Členské státy poskytují Unii své civilní a vojenské schopnosti a zavazují se, že je budou zdokonalovat, jak uvádí Bindi (2012, s. 54). Tyto potřeby zlepšování a zdokonalování vojenských schopností určuje Evropská obranná agentura, která vznikla v roce 2004, za účelem zlepšení evropských obranných schopností, podléhá Vysokému představiteli a jejím úkolem je přispět k posílení evropské obrany.

Nedílnou součástí SBOP, již od jejího vzniku jsou tzv. **Petersberské úkoly**. Ty definují akce, které může EU využívat ve svých operacích při řešení krizí. Úkoly byly definovány již v roce 1992 a uváděly tři účely, pro které může být mise nebo operace zahájena. Jednalo se o humanitární a záchranné úkoly, mírové úkoly, bojové mise a mírové operace (Khol, 2009). Právě přijetím Lisabonské smlouvy byl rozšířen jejich právní základ a bylo umožněno kromě peace-making a peace-keeping úkolů provádět také humanitární a záchranné úkoly, úkoly pro předcházení konfliktům a udržování míru, bojové mise a mírové operace, společné akce v oblasti zbrojení, vojenské poradenství a pomoc a postkonfliktní stabilizační úkoly.

V rámci mezinárodní spolupráce v oblasti bezpečnosti je potřeba zmínit zejména vztahy Evropské unie s třemi nejvýznamnějšími organizacemi OSN, NATO a OBSE. Zejména Evropská unie a **OSN** jsou přirozenými partnery, jejichž spolupráce je založena na hodnotách stanovených v roce 1945 v Chartě OSN a v roce 1948 ve Všeobecné deklaraci lidských práv. V odstavci 1 článku 21 Smlouvy o EU zmiňuje činnost Unie v mezinárodních vztazích spočívající na základních zásadách, které se uplatnily při jejím založení, jejím rozvoji a jejím rozšiřování, které hodlá podporovat v ostatním světě. Jedná se o demokracii, právní stát, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv a základních svobod, úctu k lidské důstojnosti, zásady rovnosti a solidarity a dodržování Charty Organizace spojených národů a mezinárodního práva. Unie také podporuje vícestranná řešení společných problémů, především v rámci Organizace spojených národů. Spolupráce EU a OSN se zdokonalila během posledních let a v současné době vytváří tzv. kooperační síť, která obsahuje oblasti zahraniční politiky EU, prevenci konfliktů, ochranu lidských práv, humanitární oblast, rozvojovou pomoc ale i environmentální problémy a mezinárodní obchod (Baldwin, Wyplosz, 2013, s. 51).

V rámci spolupráce EU a OSN je nutné zmínit také článek 51 Charty OSN. Pikna (2016, s. 130) uvádí, že velký význam v systému kolektivní bezpečnosti OSN má článek 51, který zakotvuje jedinou výjimku z monopolu použití síly v rukou Rady a ze zákazu svépomoci (tj. použití síly) ve vztazích mezi státy. Článek 51 Charty OSN uvádí možnost uchýlit se k individuální nebo kolektivní sebeobraně do doby, dokud Rada bezpečnosti OSN neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti v případě ozbrojeného úkolu na některého člena. Právu na sebeobranu je zde výslovně přiřčena povaha přirozeného práva a stát má vůči Radě bezpečnosti oznamovací povinnost o využití tohoto práva.

Hlavním garantem bezpečnosti je v současné době **NATO**, které je vojensko-politickou organizací, která sdružuje 28 států Evropy a Severní Ameriky. Podle Cihelkové (2012, s. 240) se během dvou desetiletí NATO postupně měnilo z tradiční obranné aliance založené na kolektivní obraně v subjekt, který se angažuje v řešení krizí a rozvoji partnerství s dalšími bezpečnostními aktéry. Podle Pikny (2016, s. 357) si EU a NATO vypracovali od konce studené války mezi sebou transparentní strategické partnerství zajišťující nejen mír a stabilitu na evropském kontinentu, ale také vzájemnou spolupráci v rozvoji mezinárodního přístupu k řešení krizí. Od počátku rozvíjení vztahů stojí spolupráce na zásadách, které jsou shrnuty v Deklaraci NATO-EU o EBOP. Pro aktivní rozvíjení vztahů bylo stanoveno také několik dalších zásad, například zásada neangažovanosti EU tam, kde již jedná NATO nebo také umožnění účasti na operacích i nečlenským státům Unie. Konkrétní forma spolupráce probíhá podle souboru dohod mezi EU a NATO z roku 2002, známým také jako **Berlin Plus**.

Další neméně důležitou organizací, která měla vliv na bezpečnost v Evropě, je **OBSE**. Vzhledem k překrývající se členské základně je pochopitelně spolupráce OBSE a EU velmi těsná. Z článku 21 odst. 2 SEU vyplývá propojení EU a OBSE již ze samé podstaty SZBP a uvádí se zde, že Unie vymezuje a provádí společné politiky a činnosti ve snaze zachovávat mír, předcházet konfliktům a posilovat mezinárodní bezpečnost, a to právě v souladu se zásadami Helsinského závěrečného aktu a s cíli Pařížské charty (Pikna, 2016, 360). Obě organizace spolupracují již od 70. let. Podle Bindi (2012, s.174) ke skutečnému rozvoji vztahů došlo až se vznikem SZBP. Na institucionální úrovni jsou vztahy těchto dvou organizací udržovány především skrze setkání Předsednictví Rady EU a Stálé rady OBSE, dále probíhají konzultace příslušné trojice států předsednictví s generálním tajemníkem OBSE, a také dochází k pravidelným kontaktům mezi vysokým představitelem a generálním tajemníkem OBSE nebo pravidelným konzultacím obou organizací. Až do roku 2006 do podpisu Procedurálních pravidel nebyly vztahy mezi EU a OBSE formálně upraveny a vzájemná spolupráce tak fungovala zejména na základě osvědčených praktik. Následně tak byly signovány dva klíčové dokumenty OBSE – Pařížská charta a Charta evropské bezpečnosti (Euroskop, 2018). Podle Bindi (2012, s. 175) obě organizace vzájemně spolupracují zejména v oblasti prevence a řešení konfliktů. Mezi priority Unie tak patří přispívat ke schopnosti OBSE využívat mechanismy včasného varování, krizového managementu, zlepšení dohledu nad pohybem konvenčních zbraní, ochrany hranic, boje s organizovaným zločinem, a podobně. V současné době nemá OBSE významnou úlohu v zajišťování bezpečnosti v Evropě, hlavní úlohu tedy hraje spolupráce NATO a EU, jejíž součástí jsou také neutrální evropské státy jako je Rakousko nebo Švédsko. Pikna (2016, s. 337) uvádí, že Evropská bezpečnostní a obranná politika, jejíž cíle obsažené ve Smlouvě o EU byly blíže definovány v Evropské bezpečnostní strategii, kloubí vztahy Evropské unie s NATO a OSN.

V březnu 2003 byla uzavřena rámcová dohoda mezi Unií a NATO – tzv. mechanismus **Berlin Plus**, který umožňuje Unii mj. provádět operace s využitím plánovacích kapacit a prostředků aliance. Jednalo se o nový rámec málo používaného mechanismu Berlin, který měl být nyní intenzivněji a efektivnější využit. Soubor dohod mezi NATO a Evropskou unií, tak dostal název Berlin Plus a mělo se tak jednat o novou koncepci spolupráce. Hlavním smyslem dohod Berlin Plus je poskytnout EU přístup k plánovacím kapacitám NATO, možnost využít alianční Vrchní velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE) pro vlastní vojenské operace a případně pověřit zástupce vrchního velitele spojeneckých sil v Evropě vedením unijní vojenské operace a poskytnout EU v případě potřeby schopnosti a prostředky NATO (Pikna, 2016, s. 339). Důležitým prvkem je podle Bindi (2012, s. 40) přizpůsobení obranného plánování. Obě organizace NATO i EU mají budovat vojenské kapacity společně, a to s ohledem na podobné potřeby a nedostatky. Důležitou součástí mechanismu Berlin Plus

jsou také dohody o výměně utajovaných informací, o vzájemných konzultacích o operacích EU za využití kapacit NATO a o řízení kapacit a prostředků Aliance. Sama organizace NATO připojuje další 4 elementy vzájemné spolupráce, a to dohody o koherentních a vzájemně se posilujících požadavcích na schopnosti, dohody o bezpečnosti informací mezi NATO a EU, procedury vypracované za účelem uvolnění, monitorování, návratu a odvolání kapacit a prostředků NATO a dohodu o systému konzultací mezi Aliancí a EU při misích vedených EU využívajících prostředků a schopností NATO (Berlin Plus agreement). Celý tento balík je svázán tzv. Rámcovou dohodou, která byla stvrzena Vysokým představitelem pro SZBP a Generálním tajemníkem NATO 17.3.2003. Podle Pavlíčkové (Euroskop, 2018) byly vztahy od dohod Berlin Plus až do roku 2016 standardizované a obě instituce se podílely na společných operacích. K výraznějším pokrokům ve spolupráci ale došlo až na Varšavském summitu NATO v červenci 2016 a jednou z projednávaných priorit bylo posílení spolupráce s Evropskou unií, pro niž byla impulsem ukrajinská krize a vzrůstající počet teroristických útoků v Evropě. Na tomto summitu bylo určeno sedm oblastí spolupráce: boj proti hybridním hrozbám, operační spolupráce na moři a v otázkách migrace, koordinace v oblasti kybernetické bezpečnosti a obrany, vývoj interoperabilních obranných schopností, posilování obranných schopností, posilování obranného průmyslu a výzkumu, posílení koordinace cvičení a budování obranných a bezpečnostních partnerů na východě a na jihu (Pavlíčková, 2018).

Ministři zahraničních věcí a obrany se poprvé explicitně zavázali prozkoumat možnosti zahájení Stálé strukturované spolupráce (dále PESCO) včetně konkrétních projektů, na zasedání Rady pro zahraniční věci v listopadu 2016 (Foreign Affairs Council. 2016). Tento krok přišel také v návaznosti na zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem, který již v rámci své předvolební kampaně ostře kritizoval evropské státy kvůli nízkým výdajům na obranu a příliš velké závislosti na USA (Hendrych, 2017). Na zasedání Evropské rady v prosinci 2016 byl odsouhlasen tzv. bezpečnostní a obranný balíček, který zahrnuje tři klíčové body. Prvním bodem bylo potvrzení Implementační globální strategie EU v oblasti bezpečnosti a obrany společně se závěry Rady o provádění globální strategie EU v oblasti bezpečnosti a obrany. Druhým krokem bylo vyzvání k tomu, aby byla přijata opatření s cílem posílení spolupráce mezi EU a NATO a mohlo tak dojít k provádění jejich společného prohlášení přijatého na summitu NATO ve Varšavě. Posledním bodem byl Evropský obranný akční plán (EDAP) navržený Evropskou komisí s cílem posílit výzkum a vývoj obranných schopností, zvýšit efektivitu výdajů na obranu a vybudovat silnější a konkurenceschopnější vnitřní obranný trh (Consilium, Europa, 2017).

Další významný pokrok přišel na zasedání Evropské rady v červnu 2017, kde představitelé členských států poprvé dospěli ke společné vůli tuto formu spolupráce zahájit (Evropská rada, 2017). Společné oznámení o zahájení PESCO členské státy následně podepsaly v listopadu 2017 a necelý měsíc poté Rada přijala rozhodnutí o jejím zahájení (Rada EU, 2017). Podle Pavlíčkové (Euroskop, 2018) mluví o zlepšení vztahů NATO – EU podpora nové iniciativy stálé strukturované spolupráce, kdy NATO poprvé podpořilo evropskou iniciativu, která povede k větší obranné integraci. Spuštění stálé strukturované spolupráce **PESCO** je v současné době nejaktuálnějším krokem v oblasti obrany EU, jejíž koncept byl zakotven již v Lisabonské smlouvě, kde je v článku 28 deklarováno: „Členské státy, jejichž vojenské schopnosti splňují vyšší kritéria a které přijaly v této oblasti přísnější závazky s ohledem na vedení těch nejnáročnějších misí, naváží v rámci Unie stálou strukturovanou spolupráci“ a „Každý členský stát, který si přeje se účastnit se stále strukturované spolupráce, oznámí svůj záměr Radě a vysokému představiteli“. 22. června 2017 se tak na summitu v Bruselu dohodli představitelé evropských vlád na spuštění stálé strukturované spolupráce PESCO, které se účastní 25 členských států s výjimkou Malty, Dánska a Velké Británie (Consilium, Europa,

2017). Hlavním přínosem účasti v PESCO by mělo být sdílení zdrojů, koordinované plánování nebo společný vývoj výzbroje a vojenské techniky, to by mělo přinést nejen výrazné finanční úspory, ale také posílení interoperability armád evropských zemí. Účast v PESCO je na dobrovolné bázi a jednotlivé členské státy si tak mohou sami určit, kterých iniciativ a programů se zúčastní. Zároveň může také každý stát zapojený do PESCO přijít s vlastní iniciativou v oblastech, které jsou pro něj zásadní a realizovatelné. Při posuzování návrhů jednotlivých projektů je však kladen důraz na přeshraniční rozměr spolupráce, a to za podmínky získání podpory z unijních fondů pouze v případě, že se do projektu zapojí minimálně tři firmy z alespoň dvou členských zemí (Euroskop, 2018).

V prosinci 2017 Rada přijala rozhodnutí o zřízení PESCO a byl oficiálně odsouhlasen seznam 17 konkrétních projektů ve třech oblastech (společná cvičení, operativní doména, vzájemný rozvoj schopností), které budou v rámci spolupráce realizovány. Největší zájem vzbudil nizozemský program Vojenské mobility, známý také jako tzv. Vojenský Schengen, jehož cílem je sjednotit a standardizovat procedury spjaté s přeshraniční vojenskou přepravou. Mezi další projekty patří například Týmy rychlé reakce v kybernetickém prostoru a vzájemná spolupráce v kybernetické bezpečnosti nebo Evropské zabezpečené softwarové rádio, jehož cílem je standardizovat a zlepšit komunikaci mezi vojenskými jednotkami různých zemí při realizaci společných operací. Podle Pavlíčkové (Euroskop, 2018) panuje ohledně budoucího fungování určitá nejistota, neboť strukturovaná spolupráce je novým formátem a otázkou je, zda nově vzniklá skupina bude dostatečně efektivní a potvrdí smysluplnost formátu. Podle autorky se objevují názory, že příliš mnoho členů ve skupině může být kontraproduktivní a některé členské státy mohou iniciativu zpomalovat, ať už cíleně nebo z důvodu nedostatku prostředků pro naplňování cílů. Úkolem formace tedy bude dokázat, že PESCO je na půdě evropských obranných snah přidanou hodnotou.

V druhé vlně stálé strukturované spolupráce PESCO bylo v listopadu 2018 schváleno také 17 nových projektů. Druhá vlna schválených projektů PESCO potvrzuje trend ambicióznější angažovanosti Evropy v obraně a bezpečnosti. Mezi projekty se lze setkat například se společným vývojem bezpilotních letounů, výcvikovým centrem pro pracovníky zpravodajských služeb či s průlomovými projekty v oblasti vojenského využití vesmírného prostoru. Revoluční změnou bezpochyby je i to, že poprvé v historii je Česká republika garantem jednoho z projektů. Jedná se o projekt, plným názvem pojmenovaný „Program navyšování schopností a posilování interoperability v oblasti elektronického boje za účelem budoucí spolupráce při sběru informací, sledování a průzkumu (Euroskop, 2019).

Projektu se vedle České republiky účastní též sousední Německo, avšak dalších pět zemí zaujalo status pozorovatelů (Itálie, Litva, Nizozemsko, Slovensko a Španělsko) a není tak vyloučeno, že se v budoucnu připojí mezi účastnické země. Podle Pospíšila (Euroskop, 2019) je nejambiciózněji rovinou projektu snaha o zřízení společné stálé jednotky elektronického boje. Tato speciální jednotka by měla zajistit bezproblémový průběh společných operací, realizovaných v rámci elektronického boje. Účastnické státy při tom využijí nejnovější technologické prostředky, jako jsou například tzv. pasivní radary, umožňující použití pasivních sledovacích systémů na moderním bojišti (v elektromagnetickém prostředí). Podle autora má vývoj a výroba pasivních radarů v ČR dlouhou tradici a Česká republika tedy jakožto vedoucí země tohoto projektu bude moci těžit ze svých zkušeností a know-how. Pospíšil (Euroskop, 2019) uvádí, že projekt PESCO tak má potenciál obohatit bojové skupiny EU o unikátní a vzhledem k předpokládanému pokračujícímu technologickému rozvoji ovlivňujícímu všechny oblasti lidské činnosti, armády a bojových technik nevyjímaje, vysoce hodnotné schopnosti elektronického boje.

2.3 Metodika

Diplomová práce byla zahájena výběrem tématu, který se snažil reflektovat aktuální situaci v oblasti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie. Neméně důležitým krokem bylo definování osmi států jižního a východního Středomoří, kterými se diplomová práce bude zabývat. Práce byla rozdělena do čtyř hlavních kapitol, které představuje úvod, teoreticko-metodologická část, praktická část a závěr.

V rámci teoretické části práce byla pomocí metody **analýzy sekundárních zdrojů a komparace** zpracována literární rešerše. Při psaní této části práce bylo postupováno chronologicky od vzniku Společenství po 2. Světové válce, následné formování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky prostřednictvím přijetí Maastrichtské smlouvy, Amsterodamské smlouvy, Smlouvy z Nice a Lisabonské smlouvy. Druhá část teoreticko-metodologické kapitoly zahrnuje charakteristiku nejdůležitějších aktérů a orgánů SZBP, kterými je Evropský Parlament, Evropská Komise, Rada EU a Evropská služba pro vnější činnost. Poslední kapitola teoretické části se věnuje postavení SZBP v rámci dalších mezinárodních organizací, kterými jsou NATO, OSN a OBSE. Při psaní teoretické části práce bylo využíváno jak domácí, tak i zahraniční odborné literatury a elektronických zdrojů. Významný zdroj informací představovala Smlouva o EU a Smlouva o fungování EU a vybrané články z těchto smluv.

Praktická část práce představuje konkrétní vývoj spolupráce mezi Evropskou unií a státy jižního a východní Středomoří. První kapitola praktické části se věnuje předpokladům spolupráce a zahrnuje také fungování ekonomiky a politickou situaci jednotlivých zkoumaných zemí. Pro tuto charakteristiku bylo využito zejména zahraniční elektronické databáze států CIA World Factbook. Následně bylo postupováno opět chronologicky, od prvních pokusů o spolupráci, přes Euro-středomořské partnerství, Barcelonský proces, Unii pro Středomoří až po současnou Evropskou sousedskou politiku. Bylo opět využito **metody analýzy sekundárních zdrojů a komparace**, byla zpracována rešerše a pomocí **metody syntézy** byly porovnávány názory autorů na úspěšnost jednotlivých projektů. Metoda analýzy sekundárních zdrojů byla také využita v následujících kapitolách, které se věnují dopadům Arabského jara a migrační krizi. Na tyto události bylo pohlíženo jak z pohledu jednotlivých arabských zemí, tak i z pohledu reakcí a kroků Evropské unie a bylo využito zejména domácích a zahraničních elektronických zdrojů. Poslední kapitola praktické části obsahuje shrnutí všech získaných poznatků o vzájemných vztazích Evropské unie se státy jižního a východní Středomoří. Obsahuje také shrnutí nejdůležitějších faktorů, které mají vliv na prohlubování spolupráce. Kapitola obsahuje aktuální kroky a vývoj v migrační oblasti, kde významným krokem bylo uzavření dohody s Tureckem a posílení pravomocí agentury Frontex. Dále byla věnována pozornost také aktuální situaci ve všech osmi zkoumaných zemích. Informace o aktuální situaci byly získány z internetových elektronických zdrojů.

Poslední částí diplomové práce byl závěr, který shrnuje získané poznatky z teoretické a praktické části a navrhuje možná řešení, která by mohla Společné zahraniční a bezpečnostní politice pomoci v realizování stanovených cílů v oblasti jižního a východní Středomoří.

3 Praktická část

Praktická část diplomové práce se věnuje předpokladům spolupráce Evropské unie se zeměmi v oblasti jižního a východního Středomoří, které vyplývají již z historický vztahů s jednotlivými zeměmi. Vztahy těchto blízkých sousedů Unie jsou dány společnou historií a také ekonomickou spoluprací, které jsou shrnuty v první kapitole. Druhá kapitola se věnuje vývoji vztahů od Barcelonského procesu v roce 1995 až po Unii pro Středomoří v roce 2007, v neposlední řadě se práce věnuje také Arabskému jaru a migrační krizi, stejně jako aktuální situaci v euro-středomořské oblasti. Práce se zabývá problematikou osmi arabských států jižního a východního Středomoří, kterými rozumíme Alžírsko, Egypt, Jordánsko, Libanon, Libye, Maroko, Sýrie a Tunisko. Z geografického pohledu chybí v práci Izrael, a to z důvodu svého nearabského charakteru, jiného historického vývoje, odlišného politického a ekonomického postavení. Palestinská území nejsou zahrnuta v práci, neboť nejsou svrchovaným státem a jejich hranice jsou kontrolovány Izraelem. Vztahy mezi Evropskou unií a Palestinskou samosprávou jsou také součástí vztahů Unie a Izraele. Turecko je vynecháno především z pohledu potencionálního člena Unie (kandidátský stát) čímž se z pohledu evropské zahraniční politiky odlišuje od zbytku oblasti jižního a východního Středozemí.

3.1 Vývoj a předpoklady spolupráce

Osm arabských států jižního a východního Středomoří spojuje řada dlouhodobých politických, ekonomických, sociálních i kulturních charakteristik a jde také o tradiční prostor zahraničněpolitických aktivit evropských států. Z hlediska velikosti populace můžeme tyto státy rozdělit do tří kategorií – na velké s populací nad 30 milionů obyvatel (Egypt, Alžírsko, Maroko), střední s populací mezi 10 až 30 miliony obyvatel (Sýrie, Tunisko) a malé státy do 10 milionů obyvatel (Jordánsko, Libye, Libanon). Brtnický (2016, s. 48) uvádí, že všechny tyto země ještě mnoho let po skončení druhé světové války stále spojovaly koloniální vazby s evropskými zeměmi. S tím souhlasí i Beránek (2013, s. 16), který uvádí, že členské státy Evropské unie jsou v prostoru Blízkého východu a severní Afriky dlouhodobě přítomny a jejich politika zde byla historicky vedena jasně definovanými zájmy. Podle autora jsou již od dob koloniální správy země Středomoří spojeny s evropskými zeměmi, a právě tyto vzájemné vazby byly patrné i po získání samostatnosti středomořských zemí, kdy arabské země zůstaly na bývalých mocnostech ekonomicky závislé. Bindi (2012, s. 56) konkrétně uvádí, že Francie má úzké vztahy nejen s Marokem, Alžírskem a Tuniskem ale také z dob přidělování jednotlivých území na Blízkém východě pod mandátní správu na přelomu 19. a 20. století přetrvávají vazby na Sýrii a Libanon. Španělsko mělo díky geografické poloze blízko k Maroku, o které se dělilo s Francií. Itálie směřovala své zájmy do střední části Afriky, a to především do Libye. Z dominantního postavení Velké Británie plynula role mandátního správce na území Egypta, Jordánska a historické Palestiny.

Vzájemná spolupráce je tak ovlivněna nejen závislostí bývalých kolonií, ale také závislostí bývalých mocností na získávání levných surovinových zdrojů a zemědělských produktů. Státy se snažily udržet si vliv ve svých bývalých državách také z důvodu velkého odbytiště pro průmyslové výrobky. Cihelková (2012, s. 43) zmiňuje silný vliv geografické blízkosti a úzké kulturní a historické vazby mezi těmito zeměmi. Podle autorky je v současné době hlavním motivem zahraničně-politické spolupráce nepochybně hospodářská pomoc. Všechny země Středomoří si daly za cíl zmodernizovat své ekonomiky a v této snaze se obrátily na nejbližší a ekonomicky nejsilnějšího partnera v regionu – Evropskou unii. Společným zájmem všech středomořských zemí je podle autorky přilákat co nejvíce zahraničních investic, které zajistí budoucí prosperitu regionu. Na druhou stranu Bocianová (2015, s. 130) uvádí zájem

Evropské unie, kterým je podpora integrace všech zemí do světové ekonomiky, včetně progresivního zrušení restrikcí v mezinárodním obchodě. Podle autorky se jedná o dvě roviny. První předpokládá, že ekonomický rozvoj středomořských států má za cíl nevojenskými prostředky zvýšit bezpečnost Evropské unie skrze dostatek pracovních míst a zlepšení životních podmínek místního obyvatelstva, což by pak mělo vést k tomu, že se místní obyvatelstvo nepřikloní k fundamentalistickým hnutím a nebude migrovat do Evropy. Druhá rovina podle autorky pak znamená předpoklad, že čím lépe se středomořským státům ekonomicky daří, tím je větší šance na udržení demokracie, čímž se opět zajistí bezpečnost pro Evropskou unii, neboť demokratické systémy by měly zajistit stabilitu. S podporou ekonomického rozvoje souhlasí také Brtnický (2016, s. 84), který uvádí, že vzhledem k historii a postavení Unie v globální ekonomice jsou ekonomická témata pravděpodobně nejzásadnějším prvkem evropské zahraniční politiky. Zahraniční politika Unie podporuje ekonomickou a politickou integraci sousedství i vzdálenějších regionů jakožto cestu k větší politické stabilitě, ekonomické prosperitě a sociálnímu rozvoji odrážející evropskou zkušenost po roce 1945.

Z geografického pohledu je možné státy Středomoří rozdělit na část jižního Středomoří, tedy **Magrebu** (Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libye) a část východního Středomoří, tedy **Mashreku** (Egypt, Jordánsko, Sýrie, Libanon). Státy jižního a východní Středomoří spojuje vláda autoritářských režimů a vysoká nezaměstnanost. **Maroko** je zemí s konstituční monarchií, která získala nezávislost na Španělsku v roce 1956. Poté, co Španělsko opustilo také území Západní Sahary, rozšířilo Maroko svou kontrolu nad 75 procenty tohoto území. OSN však neuznává správní moc Maroka a od roku 1991 monitoruje příměří mezi Marokem a organizací obhajující nezávislost tohoto území. Maroko je díky své blízkosti k Evropě a nízkým mzdovým nákladům na práci relativně otevřenou a tržně orientovanou ekonomikou (World Factbook, 2019). Mezi klíčová odvětví marockého hospodářství patří zemědělství, cestovní ruch, letecký průmysl, automobilový průmysl a fosfáty. Maroko také navýšilo investice do své přístavní, dopravní a průmyslové infrastruktury, aby se stalo centrem a také zprostředkovatelem obchodu v celé Africe. V 80. letech bylo Maroko silně zadluženou zemí, poté byly provedeny úsporná opatření a tržní reformy, na které dohlížel Mezinárodní měnový fond. Od svého nástupu v roce 1999 se králi Mohammedovi VI. podařilo nastartovat ekonomický růst, snížit inflaci a nezaměstnanost. Navzdory zmíněnému hospodářskému pokroku však Maroko stále trpí poměrně vysokou nezaměstnaností, chudobou a negramotností, zejména ve venkovských oblastech (World Factbook, 2019). Sousední ekonomice Alžírska stále dominuje stát a v posledních letech alžírská vláda zastavila privatizaci státem vlastněných průmyslových odvětví, zavedla omezení dovozu a zahraničního zapojení do své ekonomiky. Alžírsko je zemí s bohatou zásobou zemního plynu a je 6. největším vývozcem plynu. Právě vývoz plynu umožnil Alžírsku udržovat makroekonomickou stabilitu a hromadit devizové rezervy. S nižšími cenami ropy od roku 2014 však tyto rezervy klesly o více než polovinu, během posledních let tak alžírská vláda uzákonila postupné zvyšování některých daní, což mělo za následek mírné zvýšení cen benzinu, cigaret a alkoholu. Současnou hlavou státu je od roku 1999 Abdelazíz Buteflika. V reakci na protesty v rámci Arabského jara zavedla vláda v roce 2011 některé politické reformy, včetně zrušení 19 let trvajícího výjimečného stavu (World Factbook, 2019). Alžírské hospodářství čelilo celé řadě výzev způsobených finanční krizí v roce 2008 a také následným arabským jarem. **Tunisko** se po experimentování se socialistickým hospodářstvím v 60. letech zaměřilo zejména na posílení vývozu, přilákání zahraničních investic a rozvoj cestovního ruchu, tyto aktivity se staly ústředními prvky hospodářství země. Mezi klíčové oblasti vývozu patří textilní průmysl, potravinářství, ropné produkty, chemikálie a fosfáty, přičemž 80 % vývozu směřuje do zemí EU. Současná tuniská vláda se snaží co nejvíce podpořit hospodářský růst a zmírnit chronické sociálně-ekonomické výzvy, zejména vysokou nezaměstnanost mladých lidí, která od roku 2011 stále přetrvává. Následné teroristické útoky

na odvětví cestovního ruchu a stávky pracovníků ve fosfátovém odvětví, zpomalily ekonomický růst. Tunisko tak hledá nové možnosti zahraničních investic a spolupracuje s Mezinárodním měnovým fondem na fiskálních deficitech (World Factbook, 2019). **Egypt** je země s bohatou historií, jehož zemědělská činnost a většina měst je soustředěna podél břehů Nilu a na deltě řeky, neboť pouště zabírají většinu země. Egyptská ekonomika do značné míry závisí na zemědělství, cestovním ruchu a peněžních úhradách od Egypťanů pracujících v zahraničí, zejména v Saúdské Arábii a v zemích Perského zálivu. Rychlý růst egyptské populace a omezené množství orné půdy však zatěžují zdroje a ekonomiku země, stejně jako politické nepokoje ochromují vládní úsilí k řešení problémů. Ani Egyptu se v roce 2011 nevyhnuly demonstrace a nepokoje, zejména kvůli špatným životním podmínkám a omezeným pracovním příležitostem (BBC, 2019). Hospodářství sousední **Libye** je zcela závislé na vývozu ropy a zemního plynu. V roce 1969 po vojenském převratu ovládl zemi Muammar Kaddáfí, který v následujících letech využíval výnosy z ropy na podporu své ideologie nejen v Libyi, ale také na podporu teroristických aktivit. V roce 2011 v zemi propukly nepokoje, jejichž výsledkem bylo svržení Kaddáfího vlády. Ovšem od roku 2014 kvůli bezpečnostní a politické nestabilitě klesá produkce ropy a tím i hodnota libyjského dináru. V zemí tak roste černý trh a stínová ekonomika, která přispívá k růstu inflace (World Factbook, 2019). **Jordánsko** patří mezi nejmenší ekonomiky na Středním východě, s nedostatečnými zásobami vody, ropy a dalších přírodních zdrojů. Stejně jako ostatní arabské státy Středomoří i Jordánsko bojuje s vysokou mírou nezaměstnanosti, schodky rozpočtu a vládním dluhem. Jordánsko je konstituční monarchií v čele s králem Abdalláhem II. (od roku 1999), který provedl významné hospodářské reformy, jako rozšíření zahraničního obchodu a privatizace státních podniků s cílem přilákat zahraniční investice. Nicméně globální hospodářské zpomalení a regionální nepokoje poškodily zejména exportně orientovaná odvětví, stavebnictví a cestovní ruch. Důležité je také zmínit že od počátku občanské války v Sýrii a z ní vyplývající uprchlické krize je jedním z nejnaléhavějších sociálně-ekonomických problémů Jordánska příliv přibližně 660 000 uprchlíků registrovaných podle OSN (World Factbook,2019). **Libanon** má ekonomiku volného trhu, vláda neomezuje zahraniční investice, nicméně investiční klima trpí byrokracií, korupcí, složitými celními postupy, vysokými daněmi, tarify a poplatky a archaickými právními předpisy. Občanská válka v letech 1975–90 vážně poškodila libanonskou hospodářskou infrastrukturu a snížila národní produkci na polovinu. Po občanské válce se Libanon snažil obnovit velkou část své fyzické a finanční infrastruktury půjčkami, většinou od tuzemských bank. Současná libanonská ekonomika je orientovaná na služby, zejména na bankovnictví a cestovní ruch. Také Libanon se potýká s důsledky konfliktu v Sýrii a s přílivem téměř jednoho milionu registrovaných a zhruba 300 000 neregistrovaných syrských uprchlíků. Libanonská ekonomika nadále čelí několika dlouhodobým strukturálním nedostatkům, zejména slabé infrastruktuře, špatnému poskytování služeb, institucionalizované korupci a nadměrné byrokratické regulaci (World Factbook,2019). **Syrská** ekonomika se v průběhu probíhajícího konfliktu, který začal v roce 2011 hluboce zhoršila a od roku 2010 do roku 2017 klesla o více než 70 %. Vláda se snažila řešit dopady mezinárodních sankcí, rozsáhlé škody na infrastruktuře, sníženou domácí spotřebu a výrobu, vysokou inflaci, rostoucí rozpočtové a obchodní deficity, klesající hodnotu syrské libry a klesající kupní sílu domácností. Před propuknutím konfliktu se syrská vláda snažila liberalizovat hospodářskou politiku, včetně snižování úrokových sazeb z půjček a otevírání soukromých bank, nicméně syrská ekonomika zůstávala stále vysoce regulovaná. Mezi dlouhodobá hospodářská omezení patří překážky zahraničního obchodu, klesající produkce ropy, vysoká nezaměstnanost, rostoucí rozpočtové schodky a zvyšující se tlak na vodní zásobování způsobený intenzivním využíváním vody v zemědělství. Všechny tyto ekonomické faktory spolu se sociálními faktory vedly k šíření demonstrací a násilných nepokojů v roce 2011. Ty vedly až k jedné z největších humanitárních krizí, s kterou si současný svět neví rady (viz kapitola 3.2.3 věnující se migrační krizi). Region

Středomoří je podle Bocianové (2015, s 130) nejen z hlediska politického a kulturního, ale i z pohledu ekonomického od Evropské unie značně odlišný. Tuto oblast lze charakterizovat několika rysy, které se však postupně proměnily, nejen v důsledku arabského jara ale i v důsledku globální finanční krize. Před propuknutím těchto událostí arabské státy podle autorky velmi profitovaly z mezinárodních peněžních zásilek posílaných od svých občanů, kteří pracovali v zahraničí a také z boomu turistického ruchu, zvláště v letech 2002–2008. Vedle toho byly země schopné získat velkou část z celkové mezinárodní rozvojové pomoci, přestože se nejednalo o chudé země. Současně se těmto zemím podařilo naakumulovat značné množství zahraničních aktiv díky boomu na globálním akciovém trhu a v neposlední řadě se na území těchto států nachází největší množství zásob energetických surovin, jak uvádí Brach a Loewe (2010, s. 47). Autoři uvádí, že se jedná o 58 % z globálních nalezišť ropy a 27 % z globálních zásob plynu. Na druhou stranu tyto země trpí nedostatkem vodních zdrojů a z toho plyne i nedostatek úrodné půdy, který se projevuje vysokým importem potravin.

Celými vztahy Evropské unie a státy Středomoří se podle Brtnického (2016, s. 69) vine nit v podobě importu fosilních paliv, přístupu na arabské trhy a potřeba obrany před vnímanými bezpečnostními riziky pocházejícími z této oblasti. Energetika, obchod a bezpečnost jsou základními oblastmi zájmů Unie a členských států. Bezpečný a nerušený import fosilních paliv z oblasti arabského Středomoří je podle Beránka (2013, s. 74) nejdůležitějším ekonomickým zájmem EU a členských států v této oblasti. Obrana obchodních zájmů členských států a zachování privilegovaného postavení je od počátku v jádru evropské zahraniční politiky ve středozemní oblasti. Nejdůležitějším obchodním cílem evropské zahraniční politiky od roku 1995 bylo ustavení středozemní zóny volného obchodu do roku 2010, která by spojovala EU s arabskými středozemními státy, Izraelem a Tureckem. Tyto předpoklady se však nenaplnily. Zóna volného obchodu mezi partnery z jižních a severních břehů Středozemního moře dosud neexistuje.

Nestabilita v oblasti Středomoří představuje bezpečnostní hrozbu pro Evropskou unii a zároveň jde o vnější stimul, který vedl Evropskou unii k definování a provádění svých politik v této oblasti. Těchto osm arabských států jižního sousedství je součástí širší skupiny států severní Afriky, západní Asie a východní Evropy, jež tvůrci evropské zahraniční politiky považují za sousedství EU a vůči nimž evropská zahraniční politika využívá podobnou metodologii svého působení. Následující kapitola se věnuje definování Euro-středomořskou politiky ze strany Evropské unie a její následné implementaci.

3.1.1 Počátky spolupráce

Oblast Středozemí patřila vždy k prioritním sférám zájmu Evropské unie z důvodu nejen historických vazeb členských států Unie ale také ze strategického významu, které Středozemí představovalo. Jde o oblast s velmi důležitým zdrojem nerostných surovin, a proto bylo Středomoří v centru zájmu světových velmocí. První pokusy o koherentní zahraniční politiku integrujících se evropských států ve Středozemí se podle Brtnického (2016, s. 48) datují do 70. let minulého století. Podle Beránka (2013, s. 30) byly však již od 60. let země Evropského společenství a státy jižního a východního Středomoří spojeny soustavou obchodních a kooperačních smluv, při kterých podstatnou roli hrály vazby mezi nově nezávislými státy a bývalými koloniálními metropolemi. Šlo o první dohody s Alžírskem (1972), dále o dohody o přidružení s Tureckem (1963), Marokem a Tuniskem (1969). V 70. letech následovaly preferenční dohody s Egyptem (1972) a Libanonem (1974), v roce 1976 byla podepsána kooperační dohoda s Marokem, Alžírskem, Tuniskem a Egyptem a v roce 1977 kooperační

dohoda s Jordánskem, Libanonem a Sýrií. Přehled dohod v rámci Euro-středomořského partnerství s jednotlivými státy je součástí přílohy 1.

Podle Fogaše (2013, s. 6) byly snahy o intenzivnější a efektivnější využití energetických surovin v regionálním i globálním měřítku jedním z hlavních důvodů navázaní rozhovorů mezi západoevropskými a arabskými zeměmi v 70. letech. První zahraničně politickou inciativou ES ve Středomoří byla **Globální středomořská politika** (1972–1992), která měla všechny tyto obchodní a kooperační smlouvy standardizovat, vnést do vzájemných vztahů jistý řád a prohloubit je. Jak uvádí Brtnický (2016, s. 49) šlo především o smlouvy orientované na obchodní a rozvojovou spolupráci, politická dimenze byla minimální. Politické aspekty vztahů se podle autora staly impulzem pro vznik Euro-středomořského dialogu (1973–1989) započatého v době války mezi Izraelem a arabskými státy v říjnu 1973, která způsobila strmý růst cen fosilních paliv na světových trzích. Tento euro-středomořský dialog byl v zásadě fórem pro výměnu názorů mezi členskými státy ES a upevňujícími se autoritativními režimy v arabských zemích a nejzásadnějším přínosem byla Benátská deklarace z roku 1980, která představovala první společný a přelomový postoj evropských států k problematice izraelsko-palestinského a izraelsko-arabského konfliktu.

Během studené války byly podle Fogaše (2013, s. 20) euro-středomořské vztahy ovlivněny dynamikou bipolárního politického systému. V rámci tohoto bipolárního systému regulovala Evropská unie svoje vztahy se Středozemím až do 70.let 20.století pomocí bilaterálních dohod. Autor uvádí, že postupně se prosazoval názor přijmout společný postoj vůči středomořskému regionu a za tímto účelem byl svolán Evropským společenstvím v roce 1972 summit v Paříži, navzdory těmto snahám však až do konce studené války nedošlo k odklonu od bilaterálních dohod. S tím souhlasí i Bocianová (2015, s. 52) a uvádí, že z vývoje evropské zahraniční politiky je zřejmé, že nosná linie zahraniční politiky v arabském Středozemí spočívala v bilaterální spolupráci mezi EU a jednotlivými zeměmi. Souběžně docházelo ke stále silnější diferenciaci mezi arabskými partnerskými státy, ze kterých se vykrystalizovali „vzoroví" partneři Maroko a Tunisko, kteří z vazby na EU učinili strategickou volbu a jejichž úroveň vztahů s Unií přesahuje v tomto smyslu ostatní arabské státy. Tento rozměr evropské strukturální zahraniční politiky dále akcentovala rozvíjející se Evropská politika sousedství s důrazem na nabídku podílu na vnitřním trhu pro státy jižního sousedství. Odstraňování bariér obchodu a ekonomická integrace jsou v dokumentech evropské zahraniční politiky pojímány jako nástroje pro růst životní úrovně obyvatel arabského Středozemí, redukci chudoby, pro realizaci stanoveného cíle sdílené prosperity. Změny v mezinárodních vztazích a rozpad Sovětského svazu měly vliv na relevanci tohoto Euro-arabského dialogu. Na počátku 90.let se členské státy pokusily oživit ještě Globální středomořskou politiku novou inciativou, nazvanou **Obnovená středomořská politika** (1992–1995). Cílem této politiky bylo, podle Cihelkové (2012, s. 49), doplnění už existujícího smluvního rámce dalšími fondy a prvním pokusem dotknout se sociální problematiky arabského Středozemí. Nicméně autorka uvádí, že obnovená středomořská politika nesplnila očekávání a její neúspěch potvrdil, že vztahy mezi Unií a arabskými státy si žádají ambiciózněji, propracovanější a koherentnější evropskou zahraniční politiku. Přestože Obnovená středomořská politika nebyla příliš úspěšná, pokračovaly státy Evropského společenství v prohlubování vzájemných vztahů. Podle Suela (2008, s. 95) se EU začala intenzivněji zaobírat vztahy se středomořskou oblastí právě v 90. letech po tom, co ji události v globálním a regionálním měřítku přinutily vytvořit Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Pád Sovětského svazu v roce 1990, nový cíl EU stát se víc než regionální silou a postupná změna důrazu více na bezpečnost než na potencionální hrozby, byly hlavními faktory, které podle autora modelovaly charakter zahraničních politik Evropské Unie.

.

Na začátku 90. let začaly vztahy se Středozemím získávat v agendě EU větší pozornost, jak uvádí Suel (2008, s. 97) i Bindi (2012, s. 52) a za tímto nárůstem zájmu stojí tři hlavní faktory, kterými je vlastní vnímání pozice Evropské unie ve světě, bezpečnostní hledisko a energetické hledisko. Vnímání vlastní pozice Unie souvisí s její vůlí stát se globální velmocí a získat dominantní sílu v nejbližším regionu, tedy v oblasti Středomoří a vyvažovat tak rostoucí hegemonii USA v tomto regionu. Z teroristických hrozeb (souvisejících s fundamentalistickými hnutími v jižním a východním Středomoří) a se související migrační vlnou do Evropy plynou bezpečnostní obavy. A v neposlední řadě efektivnější spolupráce mezi EU a středomořskou oblastí začala být nevyhnutelná i z důvodu Evropské energetické bezpečnosti. Více než dvacetileté snahy zvyšujícího se vzájemného obchodu a rozvoje spolupráce mezi 15 členy EU a 12 středomořskými partnery, které započaly v 70.letech minulého století, vyústily v roce 1995 vytvořením Euro-středomořského partnerství.

3.1.2 Barcelonský proces

Barcelonský proces byl zahájen na první Eurostředomořské konferenci ministrů zahraničních věcí Evropské unie a zemí jižního Středomoří a Blízkého východu. Tato konference se konala 27. – 28. listopadu 1995 v Barceloně a výsledkem konference bylo přijetí tzv. **Barcelonské deklarace**, která se stala základem pro Euro-středomořské partnerství, od této chvíle nazývané také Barcelonský proces. Podle Bocianové (2015, s. 20) se jednalo o široký rámec politických, ekonomických a sociální vztahů mezi zeměmi na obou březích Středozemního moře. Autorka dále uvádí, že také podle Evropské komise se o jednalo unikátní a ambiciózní iniciativu, která znamenala zásadní průlom ve vztazích se zeměmi Středomoří. Havlová (2010, s. 84) považuje tento dokument za začátek éry nového partnerství, který zahrnuje bilaterální a multilaterální spolupráci. Fogaš (2013, s. 15) uvádí, že již na summitu v Cannes v červnu 1995 byly zformulovány cíle Euro-středomořského partnerství, které mělo představovat novou formu a nový směr spolupráce. Byla také přijatá strategie vypracovaná Evropskou komisí, jejímž cílem bylo vytvoření Euro-středomořského hospodářské oblasti (EMEA) do roku 2010, oficiálně nazvané jako **Středomořská zóna volného obchodu**.

Barcelonskou deklaraci v roce 1995 podepsalo všech 15 tehdejších členů EU a 12 středomořských partnerů (Alžírsko, Kypr, Egypt, Izrael, Libanon, Jordánsko, Malta, Maroko, Palestinské území, Sýrie, Tunisko a Turecko). Výjimkou byla Libye, na kterou v té době byly uvaleny sankce OSN, a tak nebyla přizvána účastnit se konference. Důležité je zmínit také neúčast USA, přestože obdržela pozvánku účastnit se jako pozorovatelská krajina. V Barcelonské deklaraci bylo stanoveno, že partnerství má vzniknout skrze posílený politický dialog, který bude založen na pravidelném základě prostřednictvím ekonomické a finanční spolupráce a také skrze větší důraz na sociální, kulturní a lidskou dimenzi. Takto byly definovány tři aspekty tzv. třech košů Barcelonského procesu. První koš zahrnoval podle Bindi (2012, s. 103) **politické a bezpečnostní partnerství** s cílem vytvoření společné zóny míru a stability. Druhý koš se týkal **ekonomického a finančního partnerství** s cílem budování zóny sdílené prosperity a třetí koš měl za cíl **posílení partnerství v sociálních, kulturních a občanských záležitostech** jako je např. rozvoj lidských zdrojů, podpora porozumění kultur a výměna mezi občanskými společnostmi. Bocianová (2015, s. 21) uvádí, že Evropská unie vycházela při formulaci nové euro-středomořské politiky z předpokladu, že existuje vztah mezi bezpečností v Evropě a stabilitou v regionu Středomoří, a to znamenalo životní zájem Evropy, aby se začaly řešit problémy tohoto regionu, neboť mají vliv na ekonomické, sociální, politické a vojenské aspekty bezpečnosti. Byla vyjádřena naděje, že procesem demokratizace

a ekonomickým rozvojem ve Středomoří budou eliminovány hrozby evropské bezpečnosti. Uskutečňování výše zmíněných cílů, se podle Cardwella (2011, s. 222) mělo realizovat ve dvou rovinách. V první bilaterální rovině spolupracuje EU se svými středomořskými partnery prostřednictvím bilaterálních aktivit. Jedná se podporu vztahů mezi EU jako celkem a jednotlivými státy Středozemí a vztahy mezi jednotlivými středomořskými státy navzájem. K tomu slouží Euro-středomořské asociační dohody, které definují jednak všeobecné principy Euro-středomořského partnerství, tak i jednotlivé vztahy mezi každým státem Partnerství a EU. Druhá rovina podle autora spočívá v regionálním dialogu, který se skládá z regionální spolupráce v politické, ekonomické a kulturní oblasti. Pro zdárnou regionální kooperaci má strategický význam znalost všeobecných problémů států Středozemí jako celku, tak i specifických problémů pro konkrétní stát.

Barcelonská deklarace si tedy kladla za klíčový cíl zintenzivnění spolupráce ve středomořské oblasti, zvýšení obchodní výměny, která by následně pomohla odstranit vzájemné obchodní, nábožensko-politické a společenské bariéry. Projekt Euro-středomořského partnerství byl podle Fogaše (2013, s. 16) lákavý zejména proto, že nabízel postupné sbližování kulturně relativně příbuzných zemí, přičemž nevnucoval přímé dohody s Izraelem. To podle autora ocenily mnohé státy (např. Sýrie a Libanon), které v této souvislosti vyjádřily uspokojení a zájem o rozvoj a zintenzivnění vztahů s Evropou. Právě asociační dohody vytvářely kostru volného obchodu mezi EU a středomořskými státy, nejenom že odbouraly všechny obchodní překážky, ale urychlily i dlouho odkládané reformy středomořských politik. Nicméně Suel (2008, s. 98) tvrdí, že z globální perspektivy byly podmínky vytvoření eurostředomořské zóny volného obchodu nastaveny tak, aby přinášely větší výhody EU než středomořským partnerům. I samotná idea Evropské unie byla postavena na snaze zvýšit evropský export do nečlenských středomořských států a současně nezvýšit import výrobků do EU. Na druhou stranu, podle autora by se v některých případech mohla zvýšit atraktivnost Středozemí, která je potřebná pro příliv přímých zahraničních investic.

Institucionální rámec Euro-středomořského partnerství (EUROMED) byl položen Barcelonskou deklarací a jak uvádí Caykent a Zavago (2014, s. 153) měl podobu několika pravidelných setkání výborů, konferencí, summitů, organizovaných jak na ministerské, tak i technické (expertní) úrovni. Mezi nejdůležitější institucionální nástroje patřil Euro-středomořský summit, Euro-středomořská konference ministrů zahraničních věcí, Euro-středomořská komise a Fórum. Euro-středomořský summit měl každých pět let shromažďovat hlavy států všech členů euro-středomořského partnerství za účelem vytvoření společných politik pro následujících pět let. K zhodnocení pětiletého programu a k určení potřebných akcí k naplnění cílů partnerství, sloužila euro-středomořská konference ministrů zahraničních věcí, která monitorovala implementaci Barcelonské deklarace. Komise měla za úkol posouzení naplňování cílů stanovených pětiletým pracovním plánem a také přípravu setkání ministrů zahraničních věcí. Euro-středomořské parlamentní fórum sdružovalo vybrané členy Evropského parlamentu, členy národních parlamentů a partnerských států, jejichž úlohou bylo podněcovat vzájemnou kooperaci, implementaci asociačních dohod a navrhovat doporučení pro euro-středomořská ministerská setkání jak uvádí Suel (2008, s. 99).

Největším úspěchem Euro-středomořské partnerství bylo podle Fogaše (2013, s. 15), že v době svého vzniku představovalo jedinou politickou instituci, která dokázala spojit a přimět středomořské státy ke spolupráci ve specifických oblastech. Komisařka EU pro vnější vztahy a Evropskou sousedskou politiku Benita Ferrero-Waldnerová v roce 2018 vyzdvihla několik významných bodů a úspěchů spolupráce. Země Euromedu podle komisařky aktivně pracovaly v oblasti vzdělávání, budování prostoru jistot a posilování postavení žen ve společnosti, v roce

2004 bylo vytvořeno Parlamentní shromáždění Euromed a ministři průmyslu v témže roce přijali Chartu pro malé a střední podnikatele. Dále země Euromedu uspěly při integraci maghrebského elektroenergetického trhu, při zřízení plynového trhu Mašrek a plodné energetické spolupráce mezi Izraelem a Palestinskou samosprávou. Země Euromedu se také zasloužily o vytvoření Občanského fóra a Platformy na podporu občanské společnosti a v neposlední řadě stojí za vytvořením Nadace Anny Lindhové na podporu dialogu mezi kulturami, která sdružuje cca 1500 organizací podporujících občanskou společnost ze všech partnerských zemí Euro-středomořského partnerství (Caykent, Zavago, 2014, s. 163).

Podpora středomořské spolupráce byla zajištěna dvěma finančními programy MEDA I. a MEDA II., jejichž působnost byla ohraničena lety 1995–2006, kdy byla nahrazena Evropským nástrojem sousedství a partnerství v rámci Evropské politiky sousedství. Tyto dva programy fungovaly podle Bocianové (2015, s. 25) podobně jako program PHARE, který spolufinancoval evropskou zahraniční politiku ve střední a východní Evropě a prostředky programu MEDA I. a MEDA II. byly také směřovány především na podporu ekonomické transformace a liberalizačních reforem, které doplňovala socioekonomická opatření na zmírnění jejich dopadů. Důležitým principem Středomořské rozvojové asistence byla podpora privátních subjektů a občanské společnosti. Prostředky z programu MEDA byly poskytovány ve formě grantů na základě stanovených priorit v Národních indikativních programech a Regionálních indikativních programech, dohodnutých mezi EU a středozemními partnery. Základním klíčem byly podle Brtnického (2016, s. 104) pro alokaci finančních prostředků jednotlivým partnerům Národní indikativní programy jmenující priority spolupráci mezi Unií a partnerskou zemí. Mezi další ukazatele, které rozhodovaly o výši asistence, patřila strategická důležitost země pro EU, její velikost, demografie, ochota ke spolupráci a její efektivita a dosažený pokrok při implementaci stanovené agendy. Tento přístup měl podle autora motivovat arabské země k aktivnější spolupráci při plnění cílů evropské konvenční i strukturální zahraniční politiky.

V roce 2005 se konala výroční konference k 10 letům Euro-středomořského partnerství, kde se setkaly hlavy států a vlád a kde mělo také dojít ke zhodnocení a definování priorit pro následující období. Tohoto summitu se účastnila pouze jedna arabská země a ukázalo se, podle Cayken a Zavago (2014, s. 201), že ekonomická modernizace a hospodářský růst nezaznamenala v arabských zemích žádný přílišný vzestup, stejně jako evropské investice v regionu i nadále zůstaly na velmi nízké úrovni a také problematika migrace rozvracela celou strukturu víc než cokoliv jiného. Také Bocianová (2015, s. 31) uvádí, že jednání byla velmi komplikovaná ale nakonec byly přijaty dva dokumenty: Pětiletý pracovní plán a Kodex chování v boji proti terorismu. Cílem pětiletého pracovního plánu bylo implementovat cíle, na kterých se účastníci zasedání shodli ve shodě s Barcelonskou deklarací. V rámci politické oblasti byl stanoven cíl vyřešit izraelsko-palestinský konflikt, vybudovat euro-středomořský region skrze budování partnerství, společné regionální projekty, posílenou vládu práva, demokracii a ochranu lidských práv. V bezpečnostní oblasti bylo zmíněno prohloubení dialogu o evropské společné bezpečnostní a obranné politice, o prevenci konfliktů, zvládání krizí, budování zóny bez zbraní hromadného ničení a odminování. V oblasti sociálně-ekonomické byl stanoven cíl vytvoření dostatku pracovních místo pro mladou generaci, zlepšení podnikatelského klimatu, zlepšení spravování veřejných financi, posílení systémů sociální ochrany atd. Zároveň byl potvrzen podle Brtnického (2016, s. 94) důležitý cíl vytvořit do roku 2010 **euro-středomořskou zónu volného obchodu** s hlavním záměrem liberalizace obchodu se zemědělskými a rybářskými produkty a liberalizace služeb. Postupné odbourávání cel, dovozních kvót a tarifů mělo vyústit ve volný pohyb zboží, nicméně obě strany si podle autora vymínily možnost zavedení ochranných opatření v případě negativních dopadů na své ekonomiky.

Podle řady autorů se barcelonskému procesu nepodařilo sblížit oba regiony, naopak kulturní rozdíly mezi Evropou a oblastí Středomoří se ještě více prohloubily. Suel (2013, s.) uvádí jako vnitřní překážky efektivnější kooperace složitost a komplexnost institucionální struktury Euro-středomořského partnerství, které spolu s nedostatečnou podporou obyvatelstva a nízkou transparentností bránily úspěšnosti politik. Autor zmiňuje hlavně Akční plány, které se považovaly za příliš široké. Za vnější faktor selhání je možné zařadit světovou bezpečnostní hrozbu, zejména růst hrozby terorismu po 11.září 2001. Podle Caykent a Zavago (2014, s. 173) se i přes neustále vyjadřované snahy o vytvoření zóny míru ve středomořské oblasti, zaznamenaly státy Středomoří nejmenší pokrok ze všech. Podle autorů strach z teroristických útoků a ilegální migrace podkopal sociální, lidskoprávní i kulturní dialog. Také Suel (2008, s. 95) uvádí jako hlavní příčiny neúspěchu Euro-středomořského partnerství neefektivní institucionální rámec, vnitřní napětí mezi jednotlivými členy a nedostatek politické vůle k uskutečňování stanovených cílů na obou stranách. Oblast Středomoří byla pro EU vždy strategickým místem a s rostoucí angažovaností USA v tomto regionu, vznikl strach z úplné ztráty vlivu ve Středozemí a opět se začaly ozývat snahy o oživení spolupráce mezi EU a jižním a východním Středomořím.

3.1.3 Evropská politika sousedství

V období desátého výročí od vzniku Euro-středomořského partnerství se Komise rozhodla spustit nový program – Evropskou politiku sousedství (EPS), která měla přiblížit EU svým sousedům. Trimajová (2015) uvádí, že EPS měla představovat nejdůležitější část zahraniční politiky EU, protože zahrnovala země přímo sousedící s členskými státy, jejichž vnitřní problémy měly tendenci přelévat se přímo do EU. Podle autorky podnět k vytvoření platformy, která by posilovala politické a hospodářské vazby mezi EU a jejími sousedy, přišel v roce 2004 poté, co se EU rozšířila o 10 nových členů. Evropská politika sousedství v současné době zahrnuje 16 sousedů Evropské unie, jak směrem na východ, tak i sousedů z jižního a východního pobřeží Středozemního moře (Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Libye, Maroko, Palestinská samospráva, Sýrie a Tunisko). Podle Cardwella (2011, s. 228) bylo cílem Evropské unie vytvořit jakýsi „kruh přátel“ ze sousedících zemí obklopujících Unii a tímto způsobem tak Evropská politika sousedství zahrnula všechny státy Euro-středomořského partnerství. Výjimkou bylo pouze Turecko, se kterým začaly rozhovory o možném vstupu do Unie. Evropská sousedská politika se tedy týká zejména těch států, které mají s Unií smluvní vztah v podobě Dohody o partnerství (v případě zemí bývalého SSSR) a Asociačních dohod uzavíraných v rámci Středomořského partnerství (Barcelonského procesu) (Euroskop, 2018). Podle Brtnického (2016, s. 101) reagovala Unie spuštěním Evropské politiky sousedství na zklamání z výsledků Barcelonského procesu. Tvůrci evropské zahraniční politiky se rozhodli prohloubit bilaterální dimenzi spolupráce s jednotlivými arabskými státy jižního i východního Středomoří. Nicméně hlavní nástroj Eurostředomořského partnerství, tj. asociační smlouvy, zůstal v platnosti a byl podmínkou plného zapojení do Evropské politiky sousedství, ale byl doplněn o novou sadu kooperačních, evaluačních a kontrolních mechanismů. Základy Evropské politiky sousedství byly podle Cihelkové (2011, s. 239) položeny ve sdělení „Širší Evropa – Sousedství: Nový základ pro vztahy s našimi východními a jižními partnery“ v roce 2003 a o rok později ve Strategickém dokumentu Evropská politika sousedství. V obou sděleních Komise nastínila hlavní cíle a působnost nové politiky, konkrétní mechanismy a nástroje spolupráce se sousedními zeměmi a také očekávané efekty této spolupráce. Tento Strategický dokument zahrnul také konkrétní termíny v rámci, kterých chce EU posilovat spolupráci se sousedními zeměmi.

Hlavním cílem Evropské politiky sousedství bylo podle Svobody (2010, s. 135) ekonomicky a politicky vytvořit dobré vztahy se sousedy EU založené na hodnotách Unie, jako je snaha zabránit vzniku nových dělících čar v Evropě, zajistit stabilitu kontinentu, trvale udržitelný rozvoj, sbližování práva, smluvní ochrana investic, správa legální migrace, prevence bezpečnostních rizik a podpora lidských práv. Brtnický (2016, s. 90) uvádí, že Evropská politika sousedství je komunitární zahraničněpolitickou iniciativou s dominantní rolí Evropské komise, pro kterou je ovšem potřeba předchozí souhlas členských států na půdě Evropské rady a Rady ministrů, EPS je v gesci komisaře pro rozšiřování a politiku sousedství. Podle autora se na fungování EPS, která obsahuje řadu témat, podílí více generálních ředitelství a dalších orgánů v rámci Komise. Zároveň Evropská politika sousedství při svém vzniku do značné míry přejala bilaterální dimenzi Eurostředomořského partnerství a asociační dohody s arabskými zeměmi tak zůstávají v platnosti, ale jsou doplněny další sadou nástrojů pro realizaci cílů evropské zahraniční politiky. Cihelková (2011, s. 239) uvádí, že jako východisko pro jednání s partnery v rámci EPS zpracovala Evropská komise dle jednotlivých států zprávy, které hodnotily politickou a ekonomickou situaci v dané zemi, dále i institucionální a sektorové aspekty sloužící k rozhodnutí o adekvátních přístupech k prohlubování vztahů s danou zemí. V roce 2004 bylo zveřejněno prvních sedm zpráv a dalších pět pak v březnu 2005. Na základě této hodnotící zprávy podle Bocianové (2011, s. 190) Komise navrhuje možnosti rozvoje spolupráce mezi Evropskou unií a nečlenskou zemí. Návrhy jsou následně předány Radě ministrů, která rozhodne, zda bude v takto koncipované spolupráci pokračovat. Dalším krokem je schválení akčního plánu, jenž je výsledkem jednání mezi Komisí a nečlenským státem a tento plán stanovuje krátkodobé i střednědobé (3-5 let) cíle. Akční plány jsou strukturovány podle témat a mají odrážet společné priority EU a nečlenských států. Evropská služba pro vnější činnost společně s Komisí zveřejňuje každoročně zprávy o dosaženém pokroku v implementaci akčních plánů a navrhuje možnosti k větší efektivitě spolupráce mezi Unií a státy sousedství. Cardwell (2011, s. 225) uvádí, že Evropská politika sousedství nabízí sousedským zemím EU privilegovaný vztah, jehož základ tvoří společný závazek ke stejným hodnotám (demokracie, lidská práva, právní stát, dobrá správa veřejných věcí, zásady tržního hospodářství a udržitelný rozvoj). ESP se také snaží o politickou koordinaci a hlubší hospodářskou integraci, stejně jako o zvýšenou mobilitu a kontakty mezi obyvateli. Podle autora Komise vždy kladla značný důraz na Evropskou politikou sousedství, což se dá částečně vysvětlit její ústřední úlohou v bilaterální povaze vztahů. Ústředním prvkem této politiky jsou tedy bilaterální akční plány, obsahující programy politických a hospodářských reforem s krátkodobými a střednědobými prioritami. Po skončení platnosti prvních akčních plánů jsou přijaty další dokumenty, které musí schválit příslušná Rada pro přidružení a spolupráci. Kapitoly jednotlivých akčních plánů jsou vždy stejné pro každou zemi, nicméně liší se obsahem v závislosti na konkrétní situaci (Euroskop, 2018). Ježová a Burgrová (2011, s. 52) doplňují že nástroje Evropské politiky sousedství představují další stimuly a možnosti podle individuálních reformních snah každé země. Podle této formulace to bude právě EU, která bude nabízet stimuly. Zároveň však Komise trvala na tom, že v stejně jako v případě Euro-středomořského partnerství, bude i EPS založena na základě spoluvlastnictví, což znamená, že i partnerské státy mohou dohlížet a vyžadovat plnění vzájemně dohodnutých závazků.

Do konce roku 2006 byla finanční pomoc v rámci Evropské politiky sousedství poskytována z Technické pomoci pro Společenství nezávislých států (TACIS), tedy pro východní partnery a MEDA pro partnery v jižním Středomoří, jak uvádí Cihelková (2011, s. 240). Od roku 2007 byla Středomořská rozvojová asistence nahrazena Evropským nástrojem sousedství a partnerství (ENPI – European Neighbourhood Partnership Instrument), který je hlavním finančním mechanismem, a kromě jižního a východního Středomoří pokrývá i bývalé sovětské republiky ve východní Evropě a Zakavkazsku. ENPI je podobně jako MEDA doplněn úvěry

Evropské investiční banky, která už v roce 2002 vytvořila Nástroj pro euro-středomořské investice a partnerství za účelem lepší koordinace a efektivnosti při poskytování úvěrů partnerským zemím. Podle Evropské investiční banky (2019) dokázaly v průběhu let z arabských zemích nejvíce získat Egypt, Tunisko a Maroko, celkem šlo o 50 % celkových finančních prostředků. Úvěry jsou cíleny na podporu projektů v oblasti energetiky, dopravy a telekomunikací, životního prostředí a sociálních služeb. V soukromém sektoru Evropská investiční banka podporuje malé a středně velké podniky a rozvoj průmyslu. Tabulka 1 zobrazuje přehled postupného navyšování finanční prostředků ve Středomoří.

Tabulka 1 Přehled rozpočtů jednotlivých finančních nástrojů

Období	**Nástroj**	**Rozpočet**
2000–2006	MEDA	5,35 miliard EUR
2007–2013	ENPI	12 miliard EUR
2014–2020	ENI	15,4 miliard EUR

Zdroj: Euroskop (2019), vlastní zpracování

Pro období 2014–2020 jsou finanční prostředky čerpány prostřednictvím nového evropského nástroje sousedství – **European Neighbourhood Instrument (ENI)**, kde opět došlo k navýšení finančních prostředků a částka překročila objem finančních prostředků, kterými disponoval nástroj ENPI, jak uvádí tabulka 1. Větší flexibilita a rychlost procesu programování je novinkou ENI, které by mělo dopomoci k navázání užších vazeb mezi EU a partnerskými státy. Kromě těchto nástrojů jsou využívány k financování Evropské politiky sousedství také jiné nástroje a programy, jako je nástroj sousedství pro občanskou společnost, dále také Komise poskytuje finanční podporu partnerům ve formě grantů, Evropská investiční banka a Evropská banka pro obnovu a rozvoj tuto pomoc doplňují prostřednictvím úvěrů (Euroskop, 2018).

Po spuštění Evropské politiky sousedství, trvala Komise podle Suela (2008, s. 103) na tom, že EPS má Barcelonský proces (Euromed) pouze doplňovat, a ne ho nahradit. Tím, že EPS neodlišovala středomořské země od zemí bývalého východního bloku, vytvořila tak jednotný, inkluzivní a koherentní rámec směřující na všechny sousední státy. Podle autora tento přístup ovlivnil eurostředomořské partnerství dvěma způsoby, jednak znamenal tvrdý úder pro finanční a ekonomickou kooperaci a na druhé straně se Komise začala více zajímat o EPS než o Barcelonský proces. Nicméně Cardwell (2011, s. 230) uvádí, že po spuštění Evropské politiky sousedství Komise zdůraznila fakt, že jakákoliv regionální nebo nadregionální spolupráce ve Středozemí se bude i nadále řídit Barcelonskými acquis. To znamená, že cíle a strategie EPS nesměly protiřečit rozhodnutím Euromedu. Cílem EPS bylo posílit obsah asociačních dohod a pomoci jejich implementaci, všeobecně se však dá říct, že v EPS byl více politický rozměr, zatímco Euromed se soustředil na operacionalizaci tří základních cílů (spolupráci v politické, ekonomické a bezpečnostní oblasti). Tím pádem Euromed podle Bindi (2012, s. 75) představoval praktickou dimenzi v rámci víc politického a mezivládního EPS představující Evropskou zahraniční politiku. Nejvíce diskutovaný rozdíl mezi Evropskou politikou sousedství a Euromedem spočíval v tom, že se EPS zaměřila na bilaterální rovinu vztahů, zatímco Euromed podporoval jak bilaterální, tak i regionální spolupráci. Ježová a Burgrová (2011, s. 121) k tomu uvádí, že důraz EPS na bilaterální povahu vztahů byl v rozporu s důrazem Euro-středomořského partnerství na regionální spolupráci. Tyto odlišné přístupy se nedoplňovaly, ale naopak oslabovaly jednotu evropského přístupu. Brtnický (2016, s. 156) vidí odlišnost EPS a Barcelonského procesu také v pohledu na kořeny motivace ke spolupráci. Barcelonský proces podle autora zdůrazňuje zájmy a společné hodnoty, ale přístup

Evropské politiky sousedství je více soustředěný na zájmy EU. Někteří odborníci tvrdí, že Euromed podporoval spolupráci mezi EU a středomořskými partnery, tak i mezi středomořskými partnery navzájem. EPS naopak přinesla nový centrálně orientovaný přístup, který klade EU do centrální pozice a středomořské partnery posouvá do periférie.

Evropská sousedská politika představovala snahu Evropské unie o opětovné oživení spolupráce mezi EU a středomořskými státy, která v rámci Euromedu vyhasínala. Ale nedostatek politické vůle k užším závazkům na obou stranách, který zhoršení spolupráce způsoboval, nebyl zapříčiněn podle Cardwella (2011, s. 201) pouze technickou oblastí. Členové EU i středomořské partnerské země byly totiž příliš pohlceni svými domácím problémy, než aby byli ochotni se zabývat regionální spoluprací. V prvních deseti letech 21.století byly členské státy EU příliš zaměstnány děním na domácí scéně, vnitřními institucionálními změnami Unie nebo následky rozšíření. Některé členské státy se dokonce obávaly hlubšího angažování Unie v této oblasti, hlavně v kontextu vážných politických a bezpečnostních problémů, které sebou přinášel tehdy probíhající arabsko-izraelský konflikt. Ze stejného důvodu i středomořské státy více než budování kooperace s EU, zaměstnávaly domácí problémy. Euro-středomořské partnerství proto nedosáhlo žádaných úspěchů z více důvodů, za kterými stál nedostatek politické vůle.

V roce 2007 převzalo předsednictví Evropské unie Německo, které si vytyčilo za cíl dva hlavní úkoly, jak uvádí Bocianová (2015, s. 41). Prvním bylo vyřešit situaci kolem zamítnuté Ústavy pro Evropu a přijmout kompromisní verzi nové smlouvy a druhým úkolem bylo zaměřit větší pozornost na Evropskou politiku sousedství. Zároveň ve Francii běžela předvolební kampaň do prezidentských voleb, kdy si kandidát pravice Nicolas Sarkozy vytyčil obnovení a oživení euro-středomořské politiky jako jeden z bodů svého zahraničněpolitického předvolebního programu. V listopadu 2007 se konala také IX. Euro-středomořská konference ministrů zahraničních věcí. Oficiální závěry z této konference se opět odvolávaly na Barcelonskou deklaraci z roku 1995, kdy stále platil cíl vybudovat společnou zónu volného obchodu, oblast míru a stability, vytvořit oblast sdílené prosperity a rozvíjet partnerství v sociálních, kulturních a lidských záležitostech. Zároveň ale ministři zahraničí uznali, že přes dosažené výsledky je třeba přijít s novým rozvojem eurostředomořské spolupráce a obohatit jej novými inciativami s cílem posílit politické, ekonomické a kulturní vztahy a podtrhnout tak silný závazek všech partnerských zemí vůči Barcelonskému procesu. Šlo tak o první náznak toho, že političtí představitelé euro-středomořských zemí si začali všímat aktivity nově zvoleného francouzského prezidenta, který začal intenzivně od svého zvolení v květnu 2007 pracovat na svém návrhu Středomořské unie. Šlo o novou iniciativu s cílem dostat vztahy se Středozemím opět do agendy EU, která nevzešla z institucí Evropské unie, ale z politické inciativy francouzského prezidenta a které se věnuje následující kapitola.

3.2 Vztahy SZBP a států jižního a východního středomoří

Od roku 1995 byly spuštěny tři zásadní zahraničněpolitické iniciativy v oblasti jižního a východního Středomoří. Jde o Barcelonský proces: Eurostředomořské partnerství (1995), Evropskou politiku sousedství (2004) a Barcelonský proces: Unii pro Středomoří (2008). Druhá kapitola praktické části se věnuje zatím poslední iniciativě, kterou je Unie pro Středomoří a také se zabývá aktuálním stavem vzájemných vztahů Evropské unie se zeměmi jižního a východního Středomoří, které byly ovlivněny arabským jarem v roce 2011 a migrační krizí, která svého vrcholu dosáhla v roce 2015.

3.2.1 Unie pro Středomoří

V roce 2007 byla pozornost Evropské unie značným způsobem věnována Evropské politice sousedství a Africe (v prosinci 2007 se konal II. Summit EU-Afrika) a jak uvádí Bocianová (2015, s. 46) Barcelonský proces se potácel v ochromení kvůli stále špatné situaci na Blízkém východě a ve své neschopnosti plnit definované a deklarované priority všech tří košů. Proto rok 2008 byl ve znamení velkých změn ve vztahu ke Středomoří, neboť se objevil francouzský návrh na novou tzv. **Středomořskou unii**.

V roce 2008 převzala předsednictví Francie, kdy se ve vztahu k zahraniční politice potvrdily na summitu Evropské rady minulé výsledky a zároveň bylo vyzváno k implementaci nové inciativy na všech svých úrovních. Evropská politika sousedství zaznamenala také změnu, a to přípravu na Východní partnerství, které mělo za cíl významně posílit politiky Evropské unie ve vztazích s východními zeměmi (Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko a Ukrajina), jak uvádí Bydžovská (2018). Ihned po svém zvolení začal Nicolas Sarkozy intenzivně pracovat na rozvinutí svého plánu vytvořit Středomořskou Unii. Byl vybudován tým, který spolupracoval jak přímo s prezidentem, tak i ministerstvem zahraničí. Původní návrh Středomořské unie se podle Cardwella (2011, s. 235) inspiroval v několika možných formátech jako G8, Rada Evropy nebo Helsinský proces, obecně se mělo jednat o fórum pro mezivládní spolupráci v rámci pravidelných summitů, které by se konaly střídavě na severu a jihu Středomoří. V původním návrhu byly členy jen státy Středozemního moře – 22 zemí společně s Palestinou, Jordánskem, Portugalskem a Mauretánií. Za evropské instituce měla být zapojena Evropská komise jako člen s plným právem. Vedle toho se počítalo se státy a organizacemi se statutem pozorovatelů jako další členské země EU, které by měly zájem o členství, dále Evropská investiční banka, Islámská rozvojová banka, Liga arabských států či Unie arabského Maghrebu. Podle Brtnického (2016, s. 54) měl být původní plán modelován na příkladu Evropské unie, čerpat prostředky z unijního rozpočtu a spojit všechny středozemní státy, nikoliv však všechny členy Unie. Tato idea pak vzbudila kontroverze a do opozice se postavilo především Německo.

Hovořilo se také o vytvoření fóra politického dialogu na nejvyšší úrovni. Hlavními výhodami nového projektu mělo být podle diplomatů, že by Středomořská unie měla vdechnout nový politický impulz do ochromeného Euro-středomořského partnerství, posílit vztahy s jihem skrze summity a skrze nové a společné projekty se zapojením soukromého sektoru. Balfour (2009, s. 99) uvádí, že projekt měl přinést řadu výhod jak pro země EU, tak i pro země severní Afriky, objevila se však řada otázek. Například německá kancléřka Angela Merkel odmítla myšlenku, že by středomořská politika měla být omezena jen pro pobřežní státy. Brtnický (2016, s. 54) uvádí, že také Itálie se snažila získat svůj dříve ztracený vliv ve Středomoří a Španělsko mělo naopak obavy o budoucnost Barcelonského procesu. Reakce nebyly na tento projekt nijak příznivé, uvádí Bocianová (2015, s. 53). Ze severských zemí EU se zvláště Švédsko a Finsko dívalo na projekt negativně, neboť tyto země vždy projevovaly zájem o jižní a východní Středomoří a související politiky. Stejně důležité byly i reakce arabských zemí, kde zájem o francouzský návrh byl spíše v zemích Maghrebu než na Blízkém východě a obecně panovala stejná skepse jako v Evropě. Sýrie a Libanon jako jediné země ihned francouzský návrh zamítly. V březnu 2008 došlo opět k setkání kancléřky Merkel a francouzského prezidenta Sarkozyho na summitu Evropské rady, kde bylo opět zopakován nesouhlas se skutečností, že by členy Unie pro Středomoří nebyly všechny členské země EU. Jak uvádí Cardwell (2011, s. 225) kancléřka požadovala, aby se toto změnilo a také aby projekt spadal pod Barcelonský proces. Na tomto setkání pak Sarkozy ustoupil ze své pozice a byla dosažena dohoda, že se projektu budou účastnit všechny členské země Evropské unie. Prohlášení

Evropské rady bylo přijato s názvem Barcelonský proces: Unie pro Středomoří, čímž bylo dáno jasně najevo, že francouzský návrh má být podřízen evropským politikám ve Středomoří.

Na společném summitu Francie, Itálie a Španělska tak bylo nakonec prohlášeno, že státy podporují tento projekt a zároveň se dohodly na změně názvu na Unii pro Středomoří. Podle Bocianové (2015, s. 55) tato změna měla signalizovat, že projekt neznamená žádné ohrožení či soutěžení s evropskými politikami ve Středomoří, ale má znamenat novou etapu ve vzájemných vztazích se Středomořím plně ve spolupráci s Evropskou unií. Podle Brtnického (2016, s. 90) byl v tomto smyslu Sarkozyho nápad europeizován, přizpůsoben už existujícím rámcům evropské zahraniční politiky v podobě silnějšího institucionálního zázemí a orientace na konkrétní omezené projekty. Rozhodovací proces Unie pro Středomoří je podle autora založen na principu mezivládní spolupráce mezi členskými státy EU a nečlenskými státy zapojenými do iniciativy, při hlasování je kladen důraz na dosažení konsenzu. Role Parlamentu a Komise je pouze konzultativní a nová iniciativa do značné míry převzala institucionální strukturu i rozhodovací mechanismy předchozího Euro-středomořského partnerství. Evropská rada tímto zasadila francouzský návrh do evropského rámce, který se vyznačoval tím, že se jednalo o fórum multilaterální spolupráce s cílem doplnit Barcelonský proces a Evropskou politiku sousedství. Evropská komise následně vydala komuniké, ve kterém byl zpřesněn význam nové instituce. Důvod existence byl uveden jako zlepšení efektivity Euro-středomořského partnerství, rozvoj politické spolupráce a principu spoluvlastnictví v multilaterálních vztazích a regionální a subregionální projekty. Unie měla 43 členů jak můžeme vidět na obrázku 1, tedy všechny státy EU, Evropskou komisi, partnery a pozorovatele Euro-středomořského partnerství (Mauretánie, Maroko, Alžírsko, Tunisko, Egypt, Jordánsko, Palestina, Izrael, Libanon, Sýrie, Turecko a Albánie) a další státy Středomoří (Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora a Monako) (Europa.eu, 2018).

Obrázek 1 Členové Unie pro Středomoří

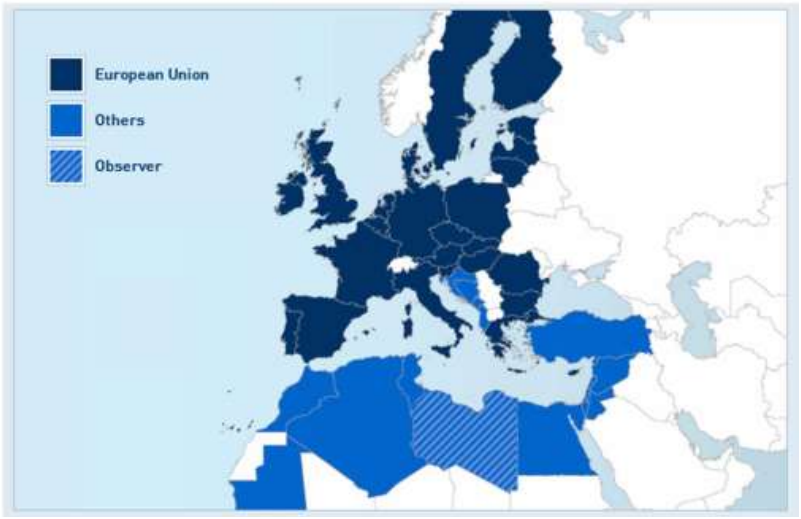

Zdroj: Swissinfo (2019)

Evropská komise navrhla institucionální strukturu, to znamenalo **pravidelné summity hlav států a vlád** každé dva roky, spolupředsednictví s jedním předsedajícím z členské země Evropské unie a s jedním předsedajícím ze země jižního a východního Středomoří, společný stálý výbor pro institucionální vládnutí (zástupci členských zemí EU, středomořských států a Evropské komise) a nakonec sekretariát. Ačkoliv byla role Francie v přípravě středomořského projektu zmírněna, spolupracovali francouzští představitelé celou dobu úzce s Evropskou komisí. Výše zmíněné **spolupředsednictví** mělo podle Balfoura (2009, s. 102) vyjadřovat

rovnost partnerů uvnitř Unie pro Středozemí, a také Pařížská deklarace stanovila, že spolupředsedající země EU musí být kompatibilní s vnější reprezentací Evropské unie podle platné smlouvy. Ze strany středomořských partnerů musí být spolupředseda vybrán na základě konsenzu na období dvou let bez možnosti prodloužení mandátu. Spolupředsednictví mělo pomoct k většímu zapojení partnerských zemí do celého projektu spolupráce, uvádí Johansson-Nogués (2011, s. 21) a cílem bylo dosáhnout tzv. spoluvlastnictví. Zároveň podle autorky tímto spolupředsednictvím skončila praxe Euro-středomořského partnerství, kterému předsedala Rada EU a Komise. V případě Eurostředomořského partnerství (Euromed) šlo o asymetrickou instituci, kde měla výhodu EU. Naopak v institucionálním nastavení Unie pro Středomoří mají partnerské státy jižního Středozemí lepší možnost ovlivňovat agendu a mají lepší vyjednávací pozici.

Dále Unie pro Středozemí zřídila každoroční **setkání ministrů zahraničních věcí,** setkání ministrů a vyšších úředníků z jiných oblastí, stejně jako setkání výboru Euromed (Europa.eu, 2008). Summit vyšších úředníků je hlavním řídícím orgánem Unie pro Středomoří, který dohlíží na její činnost a koordinuje ji. Úlohou summitu je také schvalování rozpočtu a pracovního programu Sekretariátu, další činností je příprava zasedání ministrů zahraničních věcí a dalších ministrů, jmenování generálního tajemníka a jeho šesti zástupců, jak uvádí Caykent a Zavago (2014, s. 203). Na summitu se také diskutuje o návrzích projektů, které se předkládají Sekretariátu na schválení a potvrzení. Právě zřízení společného Sekretariátu na podporu projektů a následné činnosti bylo novinkou. Fogaš (2013, s. 13) uvádí, že hlavní úloha Sekretariátu spočívá zejména v určování, zpracování, podpoře a koordinaci technických projektů, jako je např. doprava, energetika, ochrana životního prostředí, vyšší vzdělávání a mobilita, výzkum, sociální otázky, posilování práv žen, zaměstnanost a rozvoj podnikání. Tedy projekty, kterými se podporuje spolupráce a které mají vliv na životy občanů. Sekretariát z různých zdrojů shromažďuje iniciativy týkající se projektů, prozkoumá je a následně navrhuje projekty Euro-středomořskému výboru, který vystupuje jako centralizující orgán. Poté co projekty výbor schválí, jsou předloženy na schválení účastníkům vrcholné schůze, a to prostřednictvím konference ministrů zahraničních věcí. V případě, že je projekt schválen, dávají účastníci vrcholné schůze pokyn Sekretariátu, aby přijal potřebné opatření týkající se zahájení a podpory projektů a hledání partnerů vhodných k jejich uskutečnění.

V dubnu 2019 se konala zatím poslední čtvrtá ministerská konference v Portugalsku. Členské státy Unie pro Středomoří daly nový impuls sociální a hospodářské integraci v evropsko-středomořském regionu. Účastníci jednali o nejnaléhavějších potřebách trhu práce v evropsko-středomořském regionu, mezi něž patří zejména přetrvávající nerovný přístup, a to především žen a mladých lidí k pracovním místům. Nynějšímu čtvrtému ročníku ministerské konference předsedala komisařka EU pro zaměstnanost, sociální věci, dovednosti a pracovní mobilitu Marianne Thyssenová a ministr práce Jordánska Samir Said Murad. Přítomen byl generální tajemník Unie pro Středomoří Nasser Kamel a hostitelské funkce se ujal ministr práce, solidarity a sociálního zabezpečení Portugalska José António Vieira da Silva. Ministři se dohodli, že se zaměří na čtyři regionální priority. Unie pro Středomoří by se měla zaměřit na podpora podnikání a vytváření důstojných pracovních míst, na mobilizaci zainteresovaných subjektů veřejného i soukromého sektoru s cílem vytváření partnerství a synergií. Dále také na budování inkluzivních trhů práce s cílem integrovat potenciálně zranitelné a znevýhodněné skupiny a v neposlední řadě na investice do kvalitních systémů vzdělávání a odborné přípravy, dovedností a zaměstnatelnosti v měnícím se světě práce (Europa.eu, 2019).

Další novou institucí zřízenou Unií pro Středomoří je **Stálý výbor** se sídlem v Bruselu, jehož cílem bylo posílit, vyvážit a vylepšit správu Unie. Tento výbor tvoří zvolení zástupci ze všech členských států, partnerských středomořských států a z Komise, kteří mají za úkol připravovat zasedání vyšších úředníků a zasedání Euro-středomořského výboru. Podle Bindi (2012, s. 65) funguje zároveň i jako mechanismus rychlé reakce v případech, kdy by v regionu došlo ke krizové situaci, která vyžaduje konzultaci euro-středomořských partnerů. Nepochybně důležitou strukturou Unie pro Středomoří je i Parlamentní shromáždění, které navazuje na činnost Euro-středomořského parlamentního shromáždění. Celkem má Parlamentní shromáždění 280 členů, z toho 132 členů z EU, 8 členů z evropských středomořských partnerských zemí, 130 členů z deseti zemí jižního a východního pobřeží Středozemního moře a 10 členů z Mauritánie, kteří se setkávají na jednom plenárním zasedání ročně. Úlohou parlamentního shromáždění je přijímat usnesení anebo doporučení týkající se všech aspektů euro-středomořské spolupráce, která ovlivňuje výkonné orgány Unie pro Středomoří, Radu EU, Evropskou komisi i národní vlády partnerských zemí.

V roce 2009 měla vážný dopad na vztahy Evropské unie se Středomořím válka mezi Izraelem a Palestinou. Egypt, který spolupředsedal Unii pro Středomoří zastavil a odvolal všechny plánované aktivity, čímž došlo podle Bocianové (2015, s. 79) k paralýze vztahů mezi Unií a arabskými státy a byla zrušena všechna plánovaná jednání nejen na nejvyšší úrovni, ale i na úrovni ministrů a úředníků v rámci jednotlivých sektorových oblastí. Nepodařilo se také ustanovit Sekretariát v Barceloně. Pozornost Evropské unie se tedy obrátila na nový projekt Východního partnerství, které bylo oficiálně zahájeno v květnu 2009 s cílem prohloubení bilaterálních vztahů v novém multilaterálním rámci pod záštitou Evropské politiky sousedství. Zároveň Evropská unie začala pociťovat dopady globální finanční krize a rostoucí nezaměstnanosti. Na začátku roku 2010 přebírá předsednictví Španělsko, a to již podle nového ustanovení Lisabonské smlouvy. Španělsko se tak stalo první členskou zemí, která měla za úkol Smlouvu implementovat a za chodu nově nastavovat mechanismy, definovat nově vzájemnou institucionální spolupráci a pomáhat při ustanovování nových institucí. Ve vztahu ke Středomoří došlo k určitému posunu po komplikovaném vývoji v roce 2009 a zastavení všech politických aktivit. V lednu došlo k setkání ministrů zahraničních věcí Egypta, Francie, Jordánska, Tuniska a Španělska, kteří se dohodli na potvrzení nového generálního tajemníka Unie pro Středomoří jordánského diplomata Ahmeda Masedeha. Cílem setkání bylo také konečně zahájit práce na Sekretariátu, který začal oficiálně fungovat v březnu 2010, jak uvádí Johansson-Nogués (2011, s. 38).

Následně se konal první summit v rámci nového režimu Lisabonské smlouvy, setkání Maroka s Evropskou unií, kterou reprezentoval předseda Evropské rady Herman Van Rompuy, předseda Evropské komise Barroso, komisař pro obchod Karel de Gucht a komisař pro rozšíření a Evropskou politiku sousedství Štefan Füle. Maroku byl udělen v roce 2008 privilegovaný statut a jednalo se tak o první zemi Evropské politiky sousedství, která hodlala s Evropskou unií významně prohloubit vztahy. Tento summit tak měl za úkol zhodnotit implementaci uděleného statutu, jak uvádí Caykent a Zavago (2014, s. 81). Z důvodu opětovné vážné situace na Blízkém východě se podle autorů ani v tomto roce nekonal summit Unie pro Středomoří na nejvyšší úrovni plánovaný na červen. Francouzské a egyptské předsednictví se domluvilo se Španělskem na odložení tohoto summitu, s argumentem dát více času nepřímým rozhovorům, které byly zahájeny mezi Izraelem a Palestinou. Podle Bocianové (2015, s. 83) byla Evropská unie navíc již plně pohlcena řešením finanční krize, začalo se pracovat na vytvoření tzv. Evropského finančního stabilizačního mechanismu a zároveň byla spuštěna nová strategie Evropa 2020.

Unie pro Středomoří je podle Brtnického (2016, s. 90) od svého startu v listopadu 2008 stižena institucionální paralýzou, zejména na nejvyšší úrovni. Co se týče konkrétních cílů Unie pro Středomoří, Youngs a Kausch (2009, s. 964) vytýkají této iniciativě zaměření na otázky, které nejsou ničím kontroverzní a současně již byly zařazeny v rámci jiné spolupráce. Podle autorů tak lze pozorovat tendence ze strany EU, které spočívají ve snaze přesunout pozornost pryč od politicky důležitých témat. Unie pro Středomoří tak za prioritní vytyčila především otázky týkající se zlepšení životního prostředí, a to hlavně vyčištění Středozemního moře, a dále projekty, které byly již snahou předchozí spolupráce, jako je vybudování infrastruktury, zlepšení námořní plavby a celkové posílení ekonomiky. Balfour (2009, s. 99) uvádí, že potenciál Unie pro Středomoří je obrovský, přesto UpS obsahuje ve své konečné podobně jisté prvky, které nebyly v souladu s postojem, který zaujala EU v Barcelonském procesu nebo ve Společné sousedské politice. Euro-středomořské partnerství bylo postaveno na dodržování lidských práv, ekonomickém rozvoji a dodržováním mezinárodního práva, tedy na principech k jejichž dodržování se zavázaly všechny zúčastněné strany. V praxi prosazovalo euro-středomořské partnerství spíš status quo než transformační politiky.

Projekt Unie pro Středozemí bezpochyby přispěl k oživení debat jak řešit problémy ve Středozemí, nicméně vzhledem k množství času a energie, kterou diplomaté věnovali tvorbě projektů a vyjednávání jejich realizace, je možno hovořit pouze o omezených výsledcích. Vliv na neúspěch tohoto projektu měla zcela jistě finanční krize v roce 2008 ale také protesty ve všech zemích Středomoří v roce 2011.

3.2.2 Dopady arabského jara

Miliony protestujících vyšly v roce 2011 do ulic arabského Středozemí a vypuknutí arabského jara zastihlo Evropskou Unii nepřipravenou. Jak uvádí Brtnický (2016, s.180) zaplnila se tuniská, egyptská, libyjská, marocká, syrská a jordánská města převážně mladými lidmi. Podle autora se protestující vyjadřovali proti dlouhodobému problému v politicko-bezpečnostní oblasti, kterým je vysoká míra autoritářství ve všech zemích. Podle Bocianové (2015, s. 85) znamenal konec roku 2010 obrovskou změnu ve vztazích Evropské unie ke Středomoří a Blízkému východu. V prosinci byly jednou osobní tragédií v **Tunisku** rozpoutány revoluce v zemích severní Afriky a Blízkého východu, tzv. arabské jaro, které zcela změnilo tvář tohoto regionu. V prosinci 2010 se před tuniským úřadem vlády upálil prodavač Muhammad Buazízí na protest proti špatným životním podmínkám a nezaměstnanosti. Následovaly protesty po celé zemi, které vedly k tomu, že tuniský prezident Ben Ali utekl v následujícím roce ze země a tím skončila jeho dlouhá autoritativní vláda. Nepokoje se však rozšířily i do dalších zemí, v Alžírsku byl v únoru 2011 zrušen téměř dvacet let trvající výjimečný stav, v **Egyptě** skončila po třiceti letech vláda Husního Mubaraka, který byl svržen a v **Maroku** slíbil král Muhammad VI. ze strachu z vypuknutí stejných nepokojů politické změny včetně úpravy marocké ústavy s demokratizačními prvky. V **Jemenu** vedly rozsáhlé protesty k ozbrojenému povstání a země se dostala na pokraj občanské války. V **Jordánsku** byl králem Abdalláhem odvolán premiér i s celou jeho vládou, v **Saudské Arábii** král slíbil drobnější ekonomické ústupky a volební změny, v **Bahrajnu** po velkých protestech nevládnoucí šiitské většiny král Hamad slíbil ekonomické změny, nakonec ale protesty neustaly a byly vojensky potlačeny. Podle Bocianové (2015, s. 88) byla skutečně vážná situace s dalekosáhlými mezinárodními důsledky v **Libyi** a **Sýrii**.

Prezident Bašár Assad se snažil v Sýrii o změny ve vládě, ale nepokoje se zvrhly v ozbrojené povstání, které následně přešlo do krvavé občanské války. Konflikt v Sýrii má trvání do současnosti a mezinárodní společenství si dosud neví rady, neboť vojenská intervence se zdá s ohledem na komplikovanou geopolitickou situaci v regionu jako vysoce riziková. Naopak

v případě Libye se západ angažoval. Muammar Kaddáfí se snažil rozsáhlé protesty vojensky potlačit, což však vedlo ke krvavým střetům a západní země zcela změnily vstřícný postoj a rozhodly se vojensky intervenovat v rámci operace pod vedením NATO s názvem Unified Protector. Muammar Kaddáfí byl zajat rebely po cíleném útoku Aliance na kolonu vozidel a nakonec usmrcen. Podle Lindnera (2011, s.22) se u řady titulních stran deníků na celém světě vyzařovala neskrývaná, místy až bezmezná radost z pomsty despotovi, který dlouho financoval teroristy v různých koutech světa. Mezi řádky a fotkami se obvykle ztratilo, že Západ v minulých letech s Kaddáfího režimem poměrně úzce a bez velké mediální pozornosti spolupracoval. V boji proti terorismu, ve snaze bránit africkým migrantům v cestě do Evropy i v obchodu s ropou. Operace v Libyi skončila v září 2011, přes počáteční potíže a nejednotnost členů NATO se podařilo jednomyslně schválit vojenskou operaci, a to díky přijaté rezoluci Rady bezpečnosti OSN a tím schválenému mandátu. Podpora byla také ze strany Ligy arabských států, která zajistila potřebnou politickou podporu a legitimitu v regionu, a navíc členové jako Francie a Británie byli hlavními aktéry, kteří zajišťovali potřebnou politickou vůli k samotné intervenci. Lindner (2011, s. 22) uvádí, že zásadní podíl na ukončení Kaddáfiho režimu, měla zahraniční vojenská intervence, která začala za silné iniciativy Francie a Velké Británie a ukázala tím možnosti evropské zahraniční politiky. Podle autora byla páteří americká armáda, která se ovšem snažila působit, pokud možno neviditelně. Bocianová (2015, s. 90) ale uvádí, že se negativně hodnotí fakt, že NATO v Libyi nepůsobilo jako aliance, ale jako jakýsi set nástrojů, který jednotlivé členské státy využily jen podle svých zájmů a podle svých potřeb.

Jak již bylo zmíněno, vypuknutí arabského jara zastihlo EU nepřipravenou, v lednu 2011 totiž začala implementace Lisabonské smlouvy a evropské instituce měly plné ruce práce se svojí institucionální reorganizací a podle Pierini (2016, s. 77) přesunutí diplomatických záležitostí z Evropské komise pod správu nově vytvořené Evropské služby pro vnější činnost byla zdlouhavá a náročná operace, a to i přes doprovázené pozitivní ohlasy nové instituce. Zároveň autor uvádí, že Evropské země jen pomalu chápaly změnu paradigma v arabských státech, zejména příčiny vypuknutí revolucí, které byly hluboko zakořeněné v demografických, sociálních, ekonomických a politických souvislostech. Podle Brtnického (2016, s. 72) vývoj od ledna 2011 otřásl s iluzí stability arabských autoritativních režimů ve Středozemí a tvůrce evropské zahraniční politiky zaskočil. Pod tlakem událostí byly evropské instituce a členské státy nuceny neochotně podpořit lidové protesty a změny režimu v Tunisku a Egyptě, s mnohem větší ochotou pak v Libyi a Sýrii. Podle autora se evropská zahraniční politika po roce 2011 rozdvojila v ohledu stability režimů. Podle Schumachera (2011, s. 26) se revoluční nepokoje a povstání přelévaly z jedné arabské země do druhé, EU zaujala překvapivý postoj, v kterém se míchala úloha pozorovatele i aktéra. EU stavěla na svém postavení hlavního ekonomického partnera arabských zemí a prostřednictvím už vybudovaných vztahů se snažila i nadále podporovat ekonomickou liberalizaci a podporou autoritativních režimů předcházet politické nestabilitě v regionu. Nicméně Behr (2012, s. 27) uvádí, že se EU ukázala velmi slabým hráčem v demokratizačních snahách v regionu. Ukázalo se totiž, že evropský model demokracie není jediný a EU těžce prosazovala své strategie v měnícím se arabském světě. Před Evropskou unií tak stála otázka, jak se vyrovnat se zeměmi, které zažívaly tyto změny. Místo aktivního angažování byla podle autora první reakcí EU pasivita. Evropské unii chyběla jednotnost v otázce podoby evropské zahraniční politiky. EU byla vnitřně rozdělená, jak uvádí Bisard (2015, s. 2) a členské státy se nemohly dohodnout na jednotné strategii společné zahraniční politiky. Nepomohla ani Evropská politika sousedství, postoj EU byl nekoherentní a nejasný, podle autora založený na principu „počkáme a uvidíme“. Navíc je potřeba si uvědomit, že zahraniční politika nebyla v tomto čase prioritou EU, pro kterou byla mnohem palčivější otázka krize v Eurozóně.

Další novinkou po roce 2011 byla nutnost včlenit islamistické subjekty do implementace evropské zahraniční politiky, neboť islamisté výrazně posílili po sérii relativně svobodných a soutěživých voleb v Tunisku, Maroku a Egyptě. Balfour (2012, s. 27) uvádí že tento stav podtrhlo také vítězství Muhammada Mursího, kandidáta Muslimského bratrstva, v prvních demokratických prezidentských volbách v historii Egypta. Mursí se podle Balfoura (2012, s. 27) během svého vládnutí stal pro evropskou zahraniční politiku pravidelným partnerem v politickém dialogu, který vedla především vysoká představitelka pro SZBP Catherine Ashton.

Na mimořádném summitu Evropské unie v roce 2011 byla zdůrazněna potřeba revize mandátu Unie pro Středomoří a s cílem přijít s konkrétními opatřeními a projekty na podporu posílení demokratických institucí, svobody projevu včetně přístupu k internetu, posílení občanské společnosti, podpory ekonomiky, snížení chudoby a řešení sociální nespravedlnosti. Beránek (2013, s. 57) uvádí, že na základě toho byla předložena zpráva vysoké představitelky Catherine Ashton a Evropské komise s názvem **Partnerství pro demokracii a sdílenou prosperitu**. V dokumentu bylo uvedeno, že Evropská unie nesmí být pasivním pozorovatelem, ale s ohledem na tradici podpory zemí v přechodech k demokracii může nabídnout své zkušenosti, jako je expertíza národních vlád, evropských institucí, politických stran, odborů či organizací občanské společnosti. Dále dokument uvádí, že nastal čas na kvalitativní posun ve vztazích Evropské unie s jižními sousedy a tento přístup bude zakotven v jednoznačném společném závazku ke společným hodnotám. Nové Partnerství mělo být založeno na závazcích k demokracii, lidským právům, sociální spravedlnosti, dobrému vládnutí a k vládě práva a současně mělo být založeno konkrétním vývoji a diferenciovaném přístupu, neboť každá země má svá specifika (Beránek, 2016, s. 71) Přesto začala Evropská unie pociťovat dopady krize v celém regionu po zahájení vojenských operací NATO. Bocianová (2015, s. 90) a Beránek (2013, s. 75) uvádějí, že značným způsobem stoupl počet migrantů ze severní Afriky a následný konflikt mezi Itálií a Francií v dubnu 2011 byl ukázkou tvrdé reality. V italském městečku Ventimiglia francouzská pohraniční policie poslala zpět tuniské migranty, kteří chtěli překročit hranice. Následně Itálie obvinila Francii, že porušuje pravidla a duch Schengenu, což vyvolalo ostrou debatu v rámci celé Evropské unie, zda by nebylo dobré Schengen nějak omezit nebo kontrolovat. Evropská komise vydala revizi politiky sousedství v reakci na události v jižním a východním Středomoří, s názvem Nová odpověď na měnící se sousedství. Podle Bocianové (2015, s 93) se však zpráva podobala předešlé zprávě Catherine Ashton. Všem těmto zprávám byla věnována pozornost na summitu Evropské rady, kde se kromě ekonomickým problémům věnovalo také migraci, tedy potřebě zhodnotit stávající pravidla schengenského prostoru, řešit původ migrace v daných zemích a pokračovat v uzavírání dohod o mobilitě a bezpečnosti.

Evropská služba pro vnější činnost reagovala na dramatické události v Severní Africe jmenováním Speciálního vyslance Evropské unie pro jižní Středomoří Bernardino Leóna. Jeho mandát byl podle Mendela (2015, s. 159) oficiálně schválen s těmito prioritami: zvýšit politický dialog Evropské unie s jižním a východním Středomořím, přispět k reakci Unie posílením demokracie a budováním institucí v daných zemích a zvýšit efektivitu, přítomnost a viditelnost Unie v regionu na daných mezinárodních fórech. K dispozici měl Speciální vyslanec nové evropské útvary, tzv. EU Task Forces, které mají představovat nový druh evropské diplomacie mobilizováním všech evropských zdrojů spolu s veřejným i privátním sektorem a s cílem podporovat budování institucí, vládu práva, dobré vládnutí, ochranu lidských práv, ekonomické reformy a regionální spolupráci. V roce 2012 byl přijat Fiskální pakt a v oblasti zahraniční politiky byla podle Pierini (2016, s. 76) hlavním tématem stále se nelepšící situace v Sýrii, komplikovaná jednání s Íránem a stále nestabilní vývoj v zemích severní Afriky i přes jisté pokroky jakými byly volby v Tunisku. V ostatních zemích jako Libye a Egypt docházelo

k ozbrojeným střetnutím a značně narůstala moc islamistů. V červnu 2012 byly vydány další dokumenty věnující se jižním a východním státům Středomoří a Evropské politice sousedství, a to **Strategický rámec** a **Akční plán k lidským právům a demokracii**. Základním prvkem zahraniční politiky je tak podle tohoto dokumentu sdílené odhodlání podporovat mír, stabilitu a budovat svět, který je založen na respektu lidských práv, demokracie a vládě práva. Rok 2013 byl stejně jako minulý rok poznamenán dalšími ekonomickým problémy členských zemí, rostoucí nezaměstnaností a neschopností evropských politiků učinit konkrétní kroky k budování tzv. bankovní unie. Bocianová (2015, s. 103) uvádí, že Evropská unie se s ohledem na vážnou ekonomickou krizi a z důvodu negativních zkušeností z předchozích misí, dávala přednost spíše konkrétním civilním projektům a spolupráci než se vojensky angažovat. Současně musela Unie reagovat na arabské jaro a potvrdila tak všechny projekty definované v roce 2008, které se měly zaměřit na konkrétní realitu a pomoc daným zemím. Proto byly podle autorky v roce 2013 zahájeny projekty jako založení Euro-středomořského rozvojového centra pro podniky, s cílem vybudovat efektivní síť mezi podnikateli, podnikatelskými institucemi a investory se snahou pomoci malým a středním podnikům. Dále to byl podle Mendela (2015, s. 74) projekt Med4Jobs s cílem zvýšit zaměstnanost mladých a žen a snížit rozdíly mezi poptávkou a nabídkou na trhu práce, Jordánská vlaková síť s cílem integrovat tuto síť do regionální sítě, nový projekt pro lepší správu a financování vodního sektoru ve Středomoří a také projekt pro zvýšení role žen v regionu s cílem zajistit dlouhodobý udržitelný rozvoj v regionu.

V rámci Unie pro Středomoří vedle těchto projektů probíhá celá řada konferencí zaměřených na jednotlivé sektory, v rámci kterých se scházejí experti a úředníci ministerstev členských zemí. Podle Bocianové (2015, s 104) je četnost těchto konferencí vysoká, což svědčí o relativně vysoké činnosti na úrovni technické a administrativní. Nicméně politický vývoj se ani v roce 2013 nikam neposunul a opět se nepodařilo svolat jednání ministrů zahraničních věcí členských zemí ani euro-středomořský summit hlav států a vlád. Důvodů bylo několik, Beránek (2016, s. 57) uvádí, že šlo nejen o zablokovaný blízkovýchodní proces, kdy se nedařilo obnovit mírové rozhovory mezi Izraelem a Palestinou, ale šlo také o probíhající konflikt v Sýrii a Egyptě. V egyptských prezidentských volbách vyhrál kandidát muslimského bratrstva, který však byl v roce 2013 svržen a uvězněn. Evropská unie vyslala do Egypta vysokou představitelku Catherine Ashton a Zvláštního vyslance EU Bernadina Leona. Mise byla nakonec neúspěšná, protože prezident Morsi nebyl propuštěn a Egypt se vydal cestou vnitřních nepokojů a soudních procesů proti členům Muslimského bratrstva.

Poučení, které podle Pierini (2016, s. 78) z arabského jara pro EU plyne, je to, že je potřeba radikálně změnit strategii EU. Středozemní státy neupírají EU její normativní sílu, ale chápou ji odlišně. Místo toho, aby vnímaly tyto státy EU jako model, chtějí ji chápat více jako partnera. A v tom by mohla sehrát úlohu právě Unie pro Středomoří, která je na principu partnerství založena. Podle autora arabské země hledají svoji vlastní národní autonomii a identitu v postkoloniální éře a EU by se měla zajímat víc o pomoc těmto státům dospět k tomuto cíli jejich vlastní cestou a neprosazovat svoji vizi politik a demokracie. Bicchi (2014, s. 26) uvádí, že klíčovou událostí bylo také přijetí Lisabonské smlouvy. S odstupem několika let událostí na Blízkém východě a Severní Africe ukázalo, že angažování evropských institucí v zahraničních záležitostech je tak slabé, že kolektivní a individuální zájmy členských států jsou ještě méně realizované, než tomu bylo před Lisabonem. Z hlediska evropské zahraniční politiky bylo největší změnou vytvoření Evropské služby pro vnější činnost, která představovala hlavní nástroj evropské zahraniční politiky. Bicchi (2014, s. 27) i Pierini (2014, s. 78) se shodují v kritice pasivního postoje EU během arabského jara a uvádí, že politická kondicionalita zakotvená v každé dohodě mezi Evropskou unií a středozemním partnerským státem se ukázala

být pouze řečnickým obratem, a ne seriózní politickou zásadou. Od vzniku SZBP Evropské unie v 90. letech bylo zřejmé, že je tato politika omezována několika faktory. Bindi (2012, s. 92) uvádí, že se jedná o nedostatek koherence a koordinace jednotlivých politik i aktérů. Politika jednomyslnosti s ohledem na národní suverenitu členských zemí či složitými nebo zdlouhavými rozhodovací procesy. Lisabonská smlouva měla tyto nedostatky odstranit, avšak Arabské jaro ukázalo, že Evropská unie v regionu Středomoří mnohé ztratila a síla prosazovat zahraniční politiku ve Středozemí více a více slábla, zejména také kvůli vzestupu tzv. **Islámského státu.** Islámský stát nastolil v Iráku a Levantě chalífát v roce 2014, který obklopoval Sýrii a Irák a začal podle Janáčkové, Skopečka a Slaného (2016, s. 51) demonstrovat svoji vojenskou sílu, vládu bezmezného násilí a strachu, spolu s využíváním moderních nástrojů masové komunikace na šíření své propagandy. Málokdo si však podle autorů uvědomoval, jaké vážné a dalekosáhlé důsledky to bude mít. Pikna (2016, s. 361) uvádí, že takzvaný Islámský stát je radikální sunitská džihádistická organizace blízká až k al-Kaidě, která pod názvem Islámský stát v Iráku a Levantě (ISIL) působí už od roku 2013 v Sýrii. Od začátku roku 2014 operuje též v Iráku, kde nejprve ovládla část západní provincie Anbár s městy Ramádí a Fallúdža. V půlce června téhož roku dobyla i Mosul a další města na severu Iráku. Jeho vůdcem se stal Abú Bakr al-Bagdádí. V červenci 2014 byl vyhlášen v obsazených částech Sýrie a Iráku tzv. chalífát „Islámský stát". Vzhledem ke své brutalitě, bojové efektivitě a velkému majetku, představuje podle Pikny (2016, s. 361) Islámský stát nejnebezpečnější teroristické uskupení současnosti. Hrozba ISIL se podle Colombo (2016, s. 14) stala také vnitřním problémem EU a výzvou nejen pro zahraniční politiku, ale i pro domácí politiku a boj s terorismem. Využitím moderních komunikačních nástrojů a sociální sítí přenesl ISIL válku z oblasti Blízkého východu i do dalších arabských zemí. Podle autorky tato situace ještě více narušila euro-středomořské vztahy, ale na druhou stranu je i přinutila ke spolupráci.

Pro Evropskou unii jde o obrovské výzvy a není vždy jasné, zda by se měly řešit na evropské nebo národní úrovni, zejména pokud existuje mnoho rozporů mezi jednotlivými členskými zeměmi. Pierini (2016, s. 79) definuje celkem tři vnitřní výzvy související s nástupem ISIL a zvýšení obav z teroristických hnutí, které má své sítě rozvinuté i v některých evropských státech. První výzvou je **boj s terorismem**, kde aktivity související s bojem proti teroristickým organizacím jsou ve Středozemí nevyhnutelnou součástí národních politik, avšak liší se rozsahem v daných zemích. Například Jordánsko, Maroko a Tunisko projevili zájem a vůli spolupracovat v této oblasti s EU, ale naopak Turecko spolupracuje s EU jen neochotně, zejména z důvodu rozdílného vnímání ISIL jako hrozby nebo rozdílného vnímání geopolitických trendů. Jako druhou výzvu uvádí autor destabilizaci společnosti, která se stala jedním z hlavních domácích faktorů, které ovlivnily podobu zahraniční politiky. Tento trend byl jasně vidět na příkladě Francie, kde byl po útocích v lednu a únoru 2015 vyhlášen výjimečný stav. Sociální destabilizace je podle některých analytiků cílem ISIL, kteří doufají, že jejich teroristické útoky vyvolají odpor Evropanů vůči muslimským komunitám a tím přispějí k radikalizaci muslimů. Třetí výzvou je volný pohyb osob, který je kvůli ISIL čím dál více v ohrožení. Bojovníci ISIL využívali možnost volného pohybu osob v schengenské zóně, díky které se mohli přesouvat de facto anonymně. Mnohé státy proto z bezpečnostních obav obnovily kontroly na hranicích a v EU rostou obavy z možného rozpadu celého schengenského konceptu.

Samozvaný chalífát s vlastní měnou, metropolí i miliardami dolarů především z ropy byl na svém vrcholu v roce 2015 a pokrýval tak rozlohu zhruba o velikosti Británie s osmi miliony obyvatel. V březnu 2019 však padla poslední bašta radikálních islamistů v syrském Baghúzu. Nicméně většina expertů varuje, že porážka vojenská neznamená porážku ideovou (ČT24,2019).

3.2.3 Migrační krize a aktuální zahraniční politika EU

Jedním z dalších faktorů, který poukazuje na neefektivnost Evropské unie, je migrační krize, se kterou se v současnosti EU vypořádává. Důležité je zmínit, že osm států jižního a východní Středomoří spojuje nejvýraznější sociální aspekt, kterým je podle Bocianové (2015, s. 76) vysoký podíl mladých lidí do 35 let v demografické struktuře obyvatelstva. V 80. letech minulého století vykazovaly arabské země rekordní průměrný počet dětí na jednu ženu (6,3), který se podařilo do roku 2010 snížit (3,4) avšak stále překračuje světový průměr 2,5 dítěte na jednu ženu. Podle Brtnického (2016, s. 208) jsou jedním z důsledků masivního nárůstu obyvatelstva a vysokého počtu mladých lidí do 35 let rekordně vysoké hodnoty nezaměstnanosti právě mladých lidí. Arabské ekonomiky mají dlouhodobě problémy s vytvářením dostatečného počtu pracovních míst, situaci navíc zhoršily také intifády, které zhoršily makroekonomickou situaci ve většině zemích.

V sociální a kulturní oblasti i všech následujících iniciativ je podle Brtnického (2016, s. 78) největší prioritou evropské zahraniční politiky boj proti ilegální migraci a s ní spojenému organizovanému zločinu, na který s dále váže problematika pašování drog. S tím souhlasí také Fiala, Krutílek a Pítrová (2018, s. 227) podle kterých představuje pro Evropskou unii v současné době jednu z hlavních výzev **migrační krize**, která započala v době arabského jara a eskalovala v průběhu roku 2015. Do Evropy a zejména členských států EU přichází kvůli mezinárodní politické situaci i z ekonomických důvodů velký počet migrantů. Autoři uvádí, že nejčastějším cílem migrantů jsou státy západní a severní Evropy, především Německo, Švédsko, Francie a státy Beneluxu. Největší počet migrantů přichází ze zemí Blízkého a Středního východu, jsou to zejména Syřané, Afghánci a Iráčané, ale také ze zemí severní Afriky. Také Hrabálek (2012, s. 11) uvádí, že v současné době představuje ochrana hranic a nelegální migrace jednu z výrazných součástí agendy Evropské unie. Vytváření efektivní ochrany hranic EU je v poslední době nejčastější otázkou, která je v rámci EU velmi často diskutovaná na všech možných úrovních včetně Evropské rady. Klíma a kol. (2017, s. 40) uvádí, že migrační krize, která začala v roce 2015 v zemích Evropské unie, nejvíce zasáhla Řecko a Itálii. Nejvýznamnější příčinou celosvětového nárůstu počtu uprchlíků je podle autorů významné zhoršení bezpečnostní situace a trvání neřešených konfliktů v řadě zemí, zejména v oblastech severní Afriky a Blízkého východu. Hlavními destinacemi podle Farguese (2013, s. 8) jsou Francie, Španělsko a Itálie, tyto evropské země představují v očích migrantů šanci na zlepšení životní úrovně, zvláště pak jihoevropské a západoevropské členské státy.

Hlavním problémem bylo podle Piegrini (2016, s. 78), že i když Evropská unie krizi předvídala, až do uzavření hlavních přístupových tras z Egejského moře a balkánské cesty, které už nevydržely nápor přicházejících migrantů z humanitárních a politických důvodu, nezačala Evropská unie prakticky vůbec jednat. V průběhu krize bylo také podle Fialy, Krutílka a Pítrové (2018, s. 228) důležitým momentem prohlášení německé kancléřky Angely Merkel v roce 2015, která se veřejně vyjádřila, že Německo uvítá všechny žadatele o azyl ze Sýrie bez ohledu na to, do které evropské země přišli jako první. Unie se pokusila i přes odpor některých členských států (zejména ze střední Evropy) řešit migrační krizi pomocí tzv. **relokačních kvót.** Piegrini (2016, s. 78) uvádí, že Evropská unie následně přijala škálu opatření na řešení této krize. Šlo zejména o snahu řešit základní principy vypuknutí krize, ale i výrazné zvýšení pomoci lidem, kteří potřebovali humanitární pomoc, a to jak v rámci EU, tak i mimo ni. Migrační krize ale rozdělila Evropu na tři tábory:

- Německo, které s hospodářským růstem, rozpočtovým přebytkem a více jako milionem volných pracovních míst vítalo migranty;

- Střední Evropa, která zaujal opačný postoj než Německo a odmítla přijmout kvóty na přerozdělení migrantů;
- Ostatní země EU, které následovaly příklad Německa, ale za podmínky, že migrační vlny nebudou v takovém rozsahu, aby měly významný vliv na chod státu.

V roce 2015 reaguje Evropská rada a Rada Evropské unie na problematiku migrace, kdy do Evropy míří statisíce osob. Na zasedání Rady v září 2015 bylo přijato rozhodnutí, kterým je na dobu dvou let zaveden dočasný **mechanismus pro relokaci osob**, které potřebují mezinárodní ochranu (týká se 120 000 imigrantů z Itálie a Řecka do jiných členských států). Migrační krize v roce 2015 v Evropě rozdělila v otázkách přístupu k azylové politice nejen představitele a vrcholné politiky členských států, ale i veřejnost.

Zásadní vliv na migrační krizi mělo podle Fialy, Krutílka a Pítrové (2018, s. 229) nedodržování pravidel tzv. **dublinského systému**, který je právně zakotven nařízením č. 604/2013 (tzv. Dublin III.) a pravidel pro udělování mezinárodní ochrany. Současná politika Evropské unie v oblasti týkající se migrace vychází z Dublinské úmluvy, která byla podepsána v roce 1990 a to v souvislosti s vznikem tzv. schengenského prostoru, kdy vznikla potřeba harmonizovat i oblast azylové politiky pro země mimo schengenský prostor. Dublinská úmluva stanovila, že za posouzení žádosti o azyl je odpovědný ten členský stát, který cizince kontroluje při vstupu na území členských států. Podle Pikny (2012, s. 43) se do evropského práva dostává azylová politika Maastrichtskou smlouvou, ale ke skutečné změně v přístupu k azylové politice dochází až v Amsterodamské smlouvě, kde je tato politika zařazena do prvního pilíře. V oblasti této politiky byl důležitým krokem, podle Klímy a kol. (2017, s. 37) také zřízení Evropského podpůrného úřadu pro otázky azylu v roce 2010. V rámci společného evropského azylové systému podporuje agentura spolupráci v postupech členských zemí, organizuje činnosti, které souvisejí se shromažďováním informací o zemi původu žadatelů a informace o možném riziku velkého přílivu žadatelů o azyl, aby bylo možné přijmout opatření k jeho zvládnutí.

Poměrně viditelný aktérem v problematice migrace se stala Evropská agentura pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích (dále jen Frontex), která vznikla v roce 2005. Brtnický (2016, s. 165) uvádí, že **Frontex** byl vybudován jako mechanismus rychlé reakce v případě krizí a také jako koordinační mechanismus mezi jednotlivými složkami ochrany hranic členských zemí. Hrabálek (2012, s. 86) doplňuje, že vznik Frontexu byl přímým důsledkem debat o Evropské hraniční stráži a samotný vznik je nutno považovat za kompromisní řešení s ohledem na odpor některých členských států k vytváření agentury s rozsáhlými operativními a výkonnými pravomocemi. Od složitých jednání o podobě agentury se také odvozuje katalog kompetencí a její vysoká závislost na členských státech. Kromě základního působení při koordinaci společných operací zahrnoval souhrn aktivit Frontexu při vzniku též provádění analýzy rizik, podporu výzkumu v oblasti sledování a kontroly vnějších hranic, poskytování technické a operativní podpory členským státům či podporu při organizování společných návratových operací. Hlavní postavení v řízení agentury má správní rada, která činí všechna zásadní rozhodnutí a dále kontroluje rozpočet agentury, přijímá zprávy o činnosti za uplynulý rok, pracovní program na následující rok a také volí ředitele agentury.

Frontex spolu s operací na ochranu hranic Itálie provádí ve Středozemním moři od roku 2011 společnou operaci **Hermes 2011**, která byla zahájena na oficiální žádost italské vlády a s cílem pomoci Itálii zvládat stávající a potencionální migrační toky ze severní Afriky (Evropská komise, 2018). Zároveň agentura Frontex podepsala během let 2015–2016 dohodu s Europolem, Evropskou agenturou pro podporou rybolovu nebo dohodu s Evropskou komisí o využívání systému Kopernikus. Byly také podepsány dohody s nečlenskými státy Evropské

unie, zejména nejvýznamnější dohoda s Tureckem. Zároveň pro oblast migrace byly zřízeny celkem čtyři fondy: Evropský uprchlický fond, Evropský návratový fond, Evropský fond pro integraci státních příslušníků třetích zemí, Fond pro vnější hranice. Pro období 2014–2020 byly tyto fondy nahrazeny Azylovým, migračním a integračním fondem a Fondem pro vnitřní bezpečnost. Podle Brtnického (2016, s. 78) je cílem evropské zahraniční politiky co možná největší omezení ilegální migrace ze zemí arabského Středozemí, v případě osob pocházejících z těchto zemí i těch, které využívají Středozemní moře jako tranzitní prostor. Podle autora ale úplné zastavení ilegální migrace z tohoto prostoru není – vzhledem k politickým, ekonomickým a sociálním charakteristikám Evropské unie a jejího jižního sousedství – realistickým cílem. Nesrovnatelně větší míra lidské bezpečnosti na evropském kontinentu spolu s následky demografické exploze v arabských státech v minulých desetiletích, vedou k neustálému migračnímu náporu na hranice EU. Podle zprávy o situaci v oblasti migrace z roku 2017 (Ministerstvo vnitra, 2017) dosáhla migrační krize v Evropské unii svého vrcholu v roce 2015 a 2016, přičemž se i v roce 2017 vyhnula České republice na jejímž území jsou ve spojitosti s migrační krizí zjišťováni pouze jedinci či malé skupiny migrantů. Evropské unii se podařilo pomocí nejrůznějších opatření na bilaterální a unijní úrovni částečně snížit migrační tlak na členské země EU. Důležitým krokem bylo také **uzavření dohody s Tureckem** v roce 2016, která umožnila navracet všechny nelegální migranty z řeckých ostrovů zpět do Turecka. Cílem dohody bylo zastavit ilegální migraci do EU a rozbít obchodní model pašeráckých gangů (Úřad Vlády ČR, 2016). Zároveň podle této dohody mělo docházet k výměně. Za každého Syřana, který bude navrácen do Turecka, EU přijme jednoho Syřana, který splňuje podmínky pro udělení azylu a také náklady na navrácení uprchlíků hradí EU (Evropská rada, 2016). Největší počet migrantů v roce 2015 byl podle agentury Frontex zaznamenán na Balkánské trase a zároveň v tomto roce došlo k rekordnímu přílivu migrantů do Řecka. Ti se podle agentury Frontex (2018) následně snažili využít cestu přes Srbsko a Maďarsko.

V roce 2016 přesáhl počet migrantů 100 tisíc, v následujících letech však již došlo k uklidnění situace. V březnu 2019 vydala Evropská komise Zprávu o pokroku v unijním migračním programu, kde uvedla, že počet migrantů, kteří utíkají do Evropské unie přes Středomoří z Afriky a Blízkého východu se za poslední tři roky snížil a představuje tak desetinu rekordního milionového počtu z roku 2015. Zároveň Evropská komise upozornila, že jsou potřeba v této oblasti další kroky. Vysoká představitelka SZBP Federica Mogheriniová také ocenila, že se daří zachraňovat životy migrantů, kteří se za lepším životem vydávají na vratkých člunech. Komise nicméně uvedla, že stále přetrvávají strukturální problémy v této oblasti a je potřeba dokončit reformu unijního azylového systému. V současné době se výrazně zvýšil počet migrantů přicházejících přes západní Středomoří a podle Komise je proto nutné zvýšit podporu pro Maroko a obnovit jednání s touto zemí o zpětném přebírání osob a zjednodušeném vízovém režimu. Komise v této zprávě také upozornila na otřesné podmínky v zadržovacích centrech v Libyi, a proto je nutné ve spolupráci s Africkou unií a OSN nadále pracovat na dobrovolných návratech migrantů a evakuovat nejzranitelnější osoby ze zadržovacích center. Evropská Komise také vyzvala Evropský parlament a unijní státy, aby přijaly její návrh z loňského září na navýšení evropské pobřežní a pohraniční stráže během několika let na 10 tisíc expertů (Euroskop, 2019).

Většina autorů se shoduje na tom, že vysoký příval migrantů nebyl vzhledem k dlouhodobě nepříznivému vývoji v Africe a střední Asii žádným překvapením, Evropská unie značně přecenila svůj azylový systém a státy sloužící jako vstupní brána do Unie přestaly situaci zvládat. Evropská unie a její legislativa nebyla na vysoký příliv migrantů připravena, výsledkem tam byl rozdílný přístup k migraci v jednotlivých členských státech Unie a odlišná opatření která byla navrhována.

3.3 Shrnutí a doporučení

Oblast jižního a východního Středomoří představuje pro Evropskou unii dlouhodobé a významné partnerství, neboť ekonomická a politická situace v těchto zemích má vliv také na členské státy Evropské unie. Vzájemné vztahy prošly během let postupným vývojem, nicméně největší vliv na spolupráci mělo nepochybně arabské jaro v roce 2011 a následná migrační krize v roce 2015. Euro-středomořská politika by se dala podle Bocianové (2015, s. 149) charakterizovat jako spektrum politik, které korespondují s existujícími evropskými politikami či sektorovými iniciativami, ve kterých je společný postup v zájmu jak členských zemí Evropské unie, tak v zájmu Evropských institucí. Ačkoliv se Evropská unie snažila vybudovat pevné partnerství se Středomořím, nebyla příliš úspěšná. Jedním z nejproblematičtějších bodů evropské zahraniční politiky ve Středozemí podle Brtnického (2016, s.69) je protikladnost některých klíčových zájmů s šířeji definovanými zájmy EU. Autor uvádí, že jde o odlišnost skutečných zájmů Unie a členských států od části deklarovaných zájmů evropské zahraniční politiky. Tyto rozpory postihují nejen ekonomický rozměr zahraniční politiky, ale stejně tak postihovaly i politickou, bezpečnostní a sociální dimenzi.

Jižní a východní Středomoří hraje a bude hrát důležitou roli zdroje energie, ale především jakožto transportní prostor pro dodávky z Ruské federace a zemí v oblasti perského zálivu. Pro zahraniční politiku je také důležitá otázka fungování Suezského průplavu jako námořní cesty zásadní strategické hodnoty, kudy denně projdou 3 % světového obchodu s ropou a většina míří do zemí EU. Znovu se tak vrací prvek politické stability zemí arabského Středozemí, tedy ústřední téma politické a bezpečnostní sféry evropské zahraniční politiky.

Mezi klíčové cíle SZBP v oblasti Středomoří patří politická stabilita, nerušené dodávky fosilních paliv, zachování dominance v obchodních vztazích, boj proti terorismu a ilegální migraci. Většina autorů uvádí, že jsou evropské aktivity přes dílčí úspěchy v tomto směru víceméně neúspěšné a arabské Středozemí nadále zůstává jedním z nejkonfliktnějších míst současného světa. Vzájemné vztahy Evropské unie s oblastí Středozemí je tedy možné shrnout následovně:

- do roku 2011 podpora stability arabských autoritativních režimů před možnými destabilizačními změnami;
- nemožnost vstupu arabských států do Unie, čím evropská politika přichází o možnost účinné motivace a tlaku;
- reakce na vývoj po roce 2011 (opětovný důraz na již existující formy asistence a spolupráce);
- EU se angažuje v řešení většiny velkých konfliktů, mimo jiné i působením misí v rámci SZBP;
- závislost arabských zemích v oblasti obchodu s Evropskou unií;
- soustředěnost Unie na zajištění dodávek fosilních paliv a rozvoj infrastrukturálních kapacit pro jejich dovoz a také na rozvoj projektů alternativních zdrojů energie (solární energie);
- v oblasti sociálně-kulturní se evropská zahraniční politika více věnuje řešení migrace než podpoře občanské společnosti.

Nutné je také zmínit, že islámský svět se s kapitalismem, sekularismem, nacionalismem a ideologiemi evropských revolucí v 19. a 20.století seznámil zprostředkovaně. Evropské ekonomické a státoprávní modely byly do islámského organismu implantovány v éře kolonialismu, přičemž metody byly různé. Jestliže se někde podařilo položit základy demokratického pluralismu, tak se po druhé světové válce zhroutily a nahradily je různé typy

autoritářských režimů. Mendel (2015, s. 37) uvádí, že pokusy o zpochybnění vlivu islámu na veřejný život byly vždy chabé a nesoustavné. Klasické nebo i reformované normy práva šaría se z legislativy podařilo ve většině zemí odstranit jen v rovině trestního práva.

Evropská unie by se měla zaměřit zejména na budování partnerství s jednotlivými zeměmi Středomoří, kdy je možné využít již zmiňované Unie pro Středomoří, která byla postavena na vzájemném partnerství jednotlivých členů. Důležitou oblastí je nepochybně podpora demokratické občanské společnosti v těchto státech, které čerpají od Evropské unie řadu finanční prostředků. Evropská unie si uvědomuje, že vzhledem k demografické situaci bude nutné, aby na její území přicházeli obyvatelé ze třetích států. Současná situace je však velmi obtížně zvládnutelná a společně s porušováním jasně stanovených pravidel vede k růstu bezpečnostních hrozeb, strachu a postupné radikalizaci obyvatel Evropské unie. Zejména **migrační krize** postavila Unii před řadu otázek, které je stále potřeba vyřešit. V současné době EU pracuje podle serveru Euroskop (2019) na koncepci regionálních platforem s pevně stanovenými postupy a pravidly, které zajistí rychlé a bezpečné vylodění zachráněných osob na obou březích Středozemního moře, cílem je rychle a bezpečně odlišit ekonomické migranty od žadatelů o azyl. Dále je to dobrovolné zřízení kontrolovaných středisek v členských státech EU, které budou rozlišovat nelegální migranty, kteří budou navráceni od osob, které potřebují mezinárodní ochranu. Evropská unie také pracuje na relokaci a přesidlování migrantů na dobrovolné bázi, vyvíjí intenzivní úsilí směřující k zastavení činnosti převaděčů migrantů, zajištění urychleného navracení nebo také rozvoj a podpora spolupráce mezi EU a Africkou unii (Euroskop, 2019).

V prosinci 2018 proběhlo zasedání ministrů vnitra členských států, na němž se v oblasti migrace jednalo o legislativním návrhu, kterým se posilují pravomoci agentury **Frontex**, a o opatřeních proti převaděčství migrantů. Podle Parlamentního institutu (2018, s. 4) bylo dosaženo částečné dohody o ustanoveních, která umožní agentuře Frontex, na žádost členského státu nebo s jeho souhlasem, poskytnout technickou a operační podporu při návratových operacích a pomoc při zjišťování totožnosti státních příslušníků třetích zemí a získávání cestovních dokladů. Dále členské státy podpořily rozšíření spolupráce s třetími zeměmi. Podle návrhu by agentuře Frontex mělo být se souhlasem třetí země umožněno zahajovat společné operace a nasazovat příslušníky agentury i do zemí, které s EU přímo nesousedí. Příslušníci agentury Frontex by také měly být součástí budoucí Evropské sítě styčných úředníků pro přistěhovalectví. V květnu 2019 byla zahájena vůbec první společná operace agentury Frontex na území nečlenské země v sousedství EU, tedy ve spolupráci s albánskými orgány. Evropská komise (2019) na svých stránkách uvádí, že jednotky agentury Frontex budou společně s příslušníky albánské pohraniční stráže vysílány na řecko-albánskou hranici, kde bude jejich cílem posilovat správu hranic a zvyšovat bezpečnost na vnějších hranicích EU, a to v plné shodě se všemi dotčenými zeměmi. Tato operace představuje jednak novou etapu hraniční spolupráce mezi EU a partnerskými zeměmi západního Balkánu, jednak další krok k zajištění plné operativnosti agentury. Posílená spolupráce mezi prioritními třetími zeměmi a Evropskou agenturou pro pohraniční a pobřežní stráž přispěje k účinnějšímu zvládáni nelegální migrace, dále zvýší bezpečnost na vnějších hranicích EU a posílí schopnost agentury působit v bezprostředním sousedství EU a současně přibližovat toto sousedství k Unii. Evropský parlament a Rada na základě návrhu Evropské komise dohodly na tom, že posílí mandát Evropské agentury pro pohraniční a pobřežní stráž. Tím jí umožní ambiciózně reagovat na společné výzvy, kterým Evropa čelí při řízení migrace a správě hranic, organizovat společné operace a vysílat příslušníky stráže do zemí v bezprostředním sousedství EU.

Důležité je zmínit také přelomovou dohodu Evropské unie s **Tureckem** v oblasti migrace z roku 2015. Vzhledem ke své zeměpisné poloze je Turecko hlavní zemí přijetí a tranzitu pro uprchlíky a migranty. Kvůli nebývalému množství osob vstupujících na území Turecka převážně v důsledku konfliktů v Sýrii a Iráku poskytuje tato země útočiště více než 4 milionům uprchlíků a migrantů, což je největší počet na světě. Od roku 2015 podporuje Evropská unie Turecko v jeho úsilí při poskytování útočiště uprchlíkům. Celkem bylo podle Evropské komise (2019) pro nástroj pro uprchlíky v Turecku vyčleněno 6 miliard EUR pro období 2016–2019, které doplňují svěřenecký fond EU zřízený v reakci na krizi v Sýrii a evropský nástroj pro demokracii a lidská práva. Tento nástroj je koordinačním mechanismem, který umožňuje rychle, účinně a účelně mobilizovat pomoc EU pro uprchlíky v Turecku. Nástroj zajišťuje optimální využití stávajících finančních nástrojů EU v rámci humanitární či rozvojové pomoci a jeho cílem je zabezpečit, aby byly potřeby uprchlíků a hostitelských komunit řešeny komplexně a koordinovaně. V praxi se nástroj zaměřuje na dvě oblasti – humanitární a nehumanitární, které zahrnují vzdělávání, zdravotní péči, infrastrukturu, socioekonomická podpora a řízení migrace. Nejdůležitější uzavřenou dohodou ovšem bylo navracení nelegálních migrantů zpět do Turecka vstupujících na řecké ostrovy a za každého syrského občana navraceného z řeckých ostrovů do Turecka má být jeden syrský občan přesídlen z Turecka do EU. Podle serveru ČT24 (2019) je však tempo se kterým jsou žadatelé o azyl posílání zpět do Turecka velmi pomalé. Terčem kritiky jsou také nevyhovující podmínky v uprchlických táborech. Přestože se počet migrantů přicházejících do Evropy v posledních letech výrazně snížil, zůstává spousta otázek v této oblasti stále nevyřešených.

Také současná situace politická situace v jednotlivých zemích je značně odlišná a některé státy se stále potýkají s následky arabského jara. Stále dramatická je situace v **Sýrii**, kde trvá válečný konflikt již 9 let a kde se angažuje Turecko, Rusko, USA, OSN i Evropská unie. Právě Turecko zahájilo v srpnu 2019 operaci na severu Sýrie s cílem vytlačit od jižní turecké hranice kurdské povstalce, které Turci označují za hrozbu pro svou bezpečnost. V září 2019 došlo k setkání tureckého prezidenta Erdogana s ruským protějškem Vladimirem Putinem a íránským prezidentem Hasanem Rouháním. Podle íránského prezidenta je jediným řešením syrské krize diplomacie. Tři prezidenti se v turecké metropoli sešli mimo jiné ve snaze zajistit klid zbraní na severozápadě Sýrie, kde od konce srpna 2019 platí křehké příměří oznámené Ruskem. Nicméně vztahy všech účastníků zůstávají velmi napjaté a v Sýrii se dále zhoršuje humanitární situace (ČT24, 2019). Sousední **Libanon** má stále nevyřešené vztahy se Sýrii i Izraelem, který naposledy v srpnu 2019 ostřeloval základnu palestinské radikální organizace v Libanonu poblíž hranic se Sýrií jak uvádí ČT24 (2019). Současně je Libanon ovlivněn válkou v sousední Sýrii, kdy se do Libanonu přesunulo více než dva miliony uprchlíku. Konflikt v Sýrii přerušil jeden z hlavních libanonských trhů a dopravní koridor přes oblast Levanty. Libanon stále čelí několika dlouhodobým strukturálním nedostatkům, které předcházely už syrské krizi, zejména v oblasti infrastruktury, poskytování služeb, v zemi je stále problémem korupce a velká míra byrokracie. Další zemí ovlivněnou krizí v Sýrii je bezpochyby **Jordánsko**. Jordánsko je malou zemí s omezeným množstvím přírodních zdrojů, ale také je jednou ze dvou zemí, které uzavřely mír s Izraelem (společně s Egyptem). Nicméně ani této zemi se v současné době nevyhýbají protesty. Naposledy v červnu 2018 proběhly pouliční protesty proti zvýšení daní a dalším opatřením zavedeným v rámci úsporného programu, které vedly k pádu premiéra Hani Mulkiho a jeho nahrazení ministrem školství a ekonomem Omarem al-Razzazem (BBC, 2019).

V **Egyptě** po pádu vlády prezidenta Mubaraka, převzala armáda národní vedení až do voleb do nového parlamentu v roce 2012, které později vyhrál Muhammad Mursi. V následujícím roce 2013 proběhly v Egyptě další protesty proti Mursího vládě a proti muslimskému bratrstvu. V červenci 2013 zasáhly opět egyptské ozbrojené síly a prezident Mursi byl nahrazen dočasným

prezidentem Adly Mansourem. Současně vláda začala přijímat zákony omezující svobodu shromažďování a projevu. V lednu 2014 byla schválena nová ústava a v květnu 2014 byl zvolen bývalý ministr obrany Abd al-Fatáh As-Sísím novým prezidentem Egypta. V březnu 2018 byl As-Sísi znovu zvolen na druhé čtyřleté funkční období. V letošním roce 2019 bylo prostřednictvím národního referenda schválen soubor ústavních změn, které prodlužují funkční období As-Sísiho do roku 2024 a možná i do roku 2030, pokud bude zvolen na třetí funkční období (World Factbook, 2019). V **Libyi** v současné době pokračuje občanská válka už od svržení Muammara Kaddáfiho v roce 2011. V říjnu 2015 zprostředkovala OSN dohodu mezi širokou řadou libyjských politických stran a sociálních skupin, známou jako libyjská politická dohoda (LPA). Tato dohoda vyzvala k vytvoření prozatímní vlády, nicméně do roku 2017 se nepodařilo dohodu implementovat. Vyslanec OSN Ghassan Salame přišel v září 2017 s návrhem nové dohody, která navrhovala změny LPA, ústavní referendum a všeobecné volby. V listopadu 2018 tuto dohodu podpořily mezinárodní partneři s cílem zlomit patovou situaci v zemi a uspořádat národní konferenci do roku 2019. Ani tato dohoda však nebyla uskutečněna a dubnu 2019 zahájil východolibyjský maršál Chalífa Haftar tažení na Tripolis, kde sídlí mezinárodně uznávaná vláda. O současnou vládu v Libyi kromě mnoha ozbrojených skupin usilují dva kabinety. Ten na východě, který má podporu Libyjské národní armády (LNA), neuznává vládu v Tripolisu, za níž ale stojí OSN. Oba kabinety mají vlastní parlament, centrální banku a ropnou společnost. **Tunisko** je první zemí, kde v roce 2011 propuklo arabské jaro a s ním spojená řada demonstrací. Podle Amnesty International (2019) byl v Tunisku od roku 2011 vyhlášen výjimečný stav, který trvá dodnes. Tunisko bylo poměrně klidnou, turisty oblíbenou zemí, kde k útokům docházelo jen velmi zřídka. To však razantně změnil rok 2015 a dva velké teroristické útoky namířené proti turistům s cílem vyvolat strach z cestování do této země a oslabit tak tuniskou ekonomiku. V červenci 2019 zemřel první demokraticky prezident Kaíd Sibsí zvolený v roce 2014. Podle ČT24 (2019) se Tunisku na rozdíl od řady jiných států, kde se v roce 2011 konaly velké protivládní protesty, podařilo přejít k demokracii bez větších násilností. V zemi se však v posledních letech množí útoky islamistů a obyvatele Tuniska stále trápí vysoká nezaměstnanost, zdražování a celková finanční tíseň. V září 2019 čeká Tunisko přímá volba prezidenta do které se v prvním kole voleb přihlásilo celkem 26 kandidátů, včetně dvou žen. Prezidentské volby čekají v prosinci 2019 také **Alžírsko**. ČT24 (2019) uvádí, že v dubnu 2019 odstoupil prezident Abdal Azíz Buteflika, který byl u moci od roku 1999. Během roku 2019 docházelo v Alžírsku opět k řadě protestů, kdy demonstranti požadují hlubší reformy a odchod všech starých politických struktur. Nové prezidentské volby byly vyhlášeny již na duben 2019, nicméně po ohlášení již páté kandidatury dvaaosmdesátiletého Butefliky, propukly v Alžírsku dosud největší nepokoje, které vedly k odstoupení prezidenta a vypsání nového termínu voleb. **Maroko** i po protestech v roce 2011 stále zůstalo konstituční monarchií. Král Mohammed VI. na začátku roku 2011 rychle reagoval na šíření prodemokratických protestů v regionu provedením reformního programu. Tento program zahrnoval novou ústavu, schválenou lidovým referendem v červenci 2011, podle níž byly některé nové pravomoci rozšířeny na parlament a předsedu vlády. V září 2015 se v Maroko uskutečnily také první přímé volby do regionálních rad, jedna z reforem zahrnutých do ústavy z roku 2011 (World Factbook, 2019).

Arabský svět se po celá desetiletí jevil jako politicky a ideologicky zakonzervovaný region, který si oba tábory studené války rozdělily podle momentální náklonnosti jeho režimů. Mendel (2015, s. 31) uvádí, že po rozpadu východního bloku se začaly poměry měnit a některé arabské země přišly o své ochránce a musely se přizpůsobit nové mezinárodní realitě. Historické a kulturní pozadí nelze přehlížet a je potřeba ho mít při sledování aktuální vývoje na Blízkém východě stále na mysli. Arabský a s ním celý islámský svět má své sociální, kulturní a náboženské rysy, které nelze zlomit nebo upravit tak, aby vyhovovaly západním standardům.

A to ani vojenskými intervencemi, ani přemítáním západních politických reprezentací o tom, jak to zařídit, aby se tamější obyvatelstvo zbavilo svých kulturních stereotypů. Arabský svět, stejně jako mnoho dalších mimoevropských oblastí, má svůj historicky podmíněný řád hodnot, s kterým je nutné počítat a vést s touto částí světa smysluplnou komunikaci. Civilizační vojenské mise a výuka demokracie pod namířenými zbraněmi k nastolení skutečné demokracie nepovedou. Současná situace ve všech zkoumaných zemích je důkazem, jak komplikované je vést dialog se všemi účastníky.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie si v oblasti Středomoří kladla vysoké cíle, šlo tedy o velmi ambiciózní projekt. Mezi cíle patří ochrana společných hodnot, základních zájmů, nezávislosti a integrity EU v souladu se zásadami Charty OSN, posilování bezpečnosti EU ve všech směrech, zachování míru a posilování mezinárodní bezpečnosti v souladu se zásadami Charty OSN a Helsinského procesu, podpora mezinárodní spolupráce, rozvoj demokracie a právního státu a respektování lidských práv a základních svobod. V rámci SZBP nemůže Evropská unie přijímat žádná legislativní opatření. To znamená, že se všechna rozhodnutí vztahují pouze ke konkrétním situacím a nemají obecnou platnost. Pro členské státy jsou sice závazná, ale vzhledem k tomu, že evropské právo nezná žádné sankce za porušení, tlak na jejich dodržování je pouze politický a státy jsou vedeny snahou zůstat spolehlivým partnerem

Naplňování cílů se projevilo jako velmi obtížný úkol, zejména díky komplikovanému prosazení jakéhokoliv silnějšího akčního plánu, který musí být vždy schválen všemi členskými státy (pravidlo jednomyslnosti). Neschopnost Evropské unie pružně reagovat na probíhající změny ve Středozemí se projevila zejména v roce 2011 a následně nezvládnutou situací s velkým množstvím migrantů přicházejících do Unie. Dynamickým aktérem je bezpochyby agentura Frontex, která prošla progresivním vývojem a dá se dále očekávat, že její význam bude stále narůstat. Prvním krokem bylo uzavření dohody o spolupráci v oblasti migrace s Albánií. Agentura Frontex využívá aktivně svůj potenciál v boji proti nelegální migraci, ačkoliv je v řadě případů závislá na jednání členských států Evropské unie.

Zatím nejvíce perspektivním projektem se jeví iniciativa stálé strukturované spolupráce (PESCO), která zahrnuje několik projektů zmíněných v kapitole 2.2.6., jichž se účastní také Česká republika. Výhodou PESCO je, že se ho mohou účastnit pouze země, které mají zájem a není tedy potřeba účasti všech členských států na jednotlivých programech. Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie by tedy pro naplňování svých cílů mohla využít právě iniciativy stálé strukturované spolupráce, což povede to k navýšení operační připravenosti a příspěvku členských států bezpečnosti a obraně Evropy.

4. Závěr

Společná zahraniční a bezpečnostní politika prošla od vzniku Evropské unie řadou zásadních změn. Nejvýznamnějším krokem bylo přijetí Lisabonské smlouvy, která zřídila funkci Vysokého představitele pro zahraniční a bezpečnostní politiku a také definovala Společnou bezpečnostní a obrannou politiku jako součást Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Lisabonská smlouva také upravila pojetí vnějších vztahů a cílů, které mají být naplňovány. Smlouva o EU uvádí, že Evropská unie usiluje o rozvíjení vztahů a budování partnerství se třetími zeměmi, které sdílejí zásady uplatněné při jejím založení, rozvoji a rozšiřování. Jedná se zásady demokracie, právního státu, univerzálnosti a nedělitelnosti lidských práv a základních svobod, úctu k lidské důstojnosti, rovnost, solidaritu a dodržování zásady Charty OSN a mezinárodního práva.

Dlouhodobé partnerství s Evropskou unii představují vztahy se zeměmi jižního a východního Středomoří, které představuje osm arabských států (Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libye, Egypt, Sýrie, Libanon, Jordánsko). Oblast jižního a východního Středomoří je evropskou zahraniční politikou považována za sousedství Unie, což se odráží na účasti na evropských zahraničněpolitických iniciativách (Barcelonský proces, Eurostředomořské partnerství, Unie pro Středomoří, Evropská politika sousedství). Tyto arabské státy sdílejí mnoho společných zahraničních, bezpečnostních, ekonomických, sociálních a kulturních rysů a z tohoto důvodu jsou tvůrci evropské zahraniční politiky zahrnuty do spolupráce v rámci jižního sousedství.

Jde o oblast, kde je pro Unii velmi důležitá politická stabilita, která nenaruší dodávky fosilních paliv. Nestabilita v oblasti Středomoří a následky občanských demonstrací se projevily silnými migračními vlnami, na které nebyla Společná zahraniční a bezpečnostní politika připravena. Evropská unie by se právě v této oblasti, která je geograficky velmi blízkým partnerem, měla snažit o naplňování výše zmíněných cílů. Přes dílčí úspěchy SZBP jsou nicméně aktivity v oblasti Středomoří spíše neúspěšné a stále jde o jednu z nejkonfliktnějších oblastí současného světa. Na naplňování cílů v této oblasti má vliv celá řada faktorů. Evropská unie do roku 2011 podporovala stabilitu autoritářských režimů před možnými destabilizačními změnami. Po roce 2011 opět kladla důraz na již existující formy spolupráce. Vliv má jistě nemožnost vstupu arabských států do Unie, čímž evropská politika ztrácí možnost účinné motivace a tlaku. Nicméně arabské země jsou závislé na obchodu s Evropskou unií, jejímž hlavním cílem je zajištění dodávek fosilních paliv a rozvoj infrastrukturních kapacit pro jejich dovoz. Současná politická situace je v některých zemích (Libye, Sýrie) stále velmi komplikovaná a některé státy v nejbližší době čekají volby (Tunisko, Alžírsko).

Společná zahraniční a bezpečnostní politika je velmi ambiciózním projektem, který je však postižen zejména rozhodovací paralýzou. Všechny návrhy v rámci SZBP musí být schváleny jednomyslně všemi členskými zeměmi. To se ovšem jeví jako velmi komplikovaný úkol, především kvůli přetrvávajícím politickým rozporům na nejvyšší úrovni hlav států a ministrů zahraničí. V současné době SZBP řešila zejména boj proti ilegální migraci, kdy Unie prosazovala spíše represivnímu postup a silová opatření v boji proti ilegální migraci, což se odrazilo na fungování evropské agentury Frontex. Klíčové rozhodování v otázkách migrace si podržely členské státy po celé sledované období, neochotné přijmout na svém území větší počty migrantů z oblasti Středomoří. Agentura Frontex je však dynamickým hráčem, který by právě v otázkách migrace mohl projevit svůj aktivní potenciál, je však stále ovlivněna rozhodováním členských zemí.

Evropská unie nemohla předvídat důsledky změn, které v oblasti Středomoří nastanou. Je však možné hodnotit pozitivně, že Evropská unie prokázala aktivní zájem o tuto oblast a zároveň prokázala schopnost aktivně bránit vnější hranice Unie. Na druhou stranu se Evropské unii a její SZBP nepodařilo prosadit ukončení války v Sýrii, kde stále probíhá válečný konflikt. Kvůli nestabilní situaci v Sýrii se rozhodla řada obyvatel opustit zemi, což mělo za následek velký příliv migrantů nejen do Evropy. Jedním z návrhů Evropské komise byl relokační mechanismus, který měl evropským zemím pomoci se zvládnutím velkého množství migrantů. Schopnost členských států přijímat a integrovat uprchlíky odrážela kritéria, mezi které patřil celkový počet obyvatel členského států, výše HDP, celkový počet žadatelů o azyl a míra nezaměstnanosti. Přerozdělování migrantů na základě výše uvedených kritérií se však nesetkalo s velkým úspěchem, Unie byla za tento návrh spíše kritizována a od října 2017 nedošlo ze strany členských států nebo Evropské unie k žádným novým návrhům.

Nejvíce perspektivní iniciativou je v současné chvíli stálá strukturovaná spolupráce PESCO, která zahrnuje řadu projektů týkající se obrany a bezpečnosti Evropy. Výhodou iniciativy PESCO je možnost účasti pouze těch členských států, které mají zájem participovat na daném konkrétním projektu. Odpadá tak princip jednomyslnosti, který by mohl daný projekt blokovat. Jedním z garantů nových projektů v rámci PESCO je také Česká republika, která vede projekt věnující se oblasti elektronického boje. Nejambicióznější rovinou projektu je snaha o zřízení společné stálé jednotky elektronického boj. Tato speciální jednotka by měla zajistit bezproblémový průběh společných operací, realizovaných v rámci elektronického boje. Mezi další projekty s velkým potenciálem patří například projekt na kontrolu a ochranu přístavů a pobřeží, středisko pro výcvikové mise, operační středisko pro reakci na krize nebo také systém strategického velení a řízení pro mise SBOP.

Z vývoje evropské zahraniční politiky je také zřejmé, že nosná linie SZBP v arabském Středomoří spočívala zejména na bilaterální spolupráci s jednotlivými zeměmi a Unií. Základy položily asociační dohody v rámci Barcelonského procesu, na něž bylo navázáno intenzivněji bilaterální Evropskou politikou sousedství. Naproti tomu multilaterální dimenze SZBP stála po celou dobu spíše na okraji a nestala se základem pro evropskou zahraniční politiku ve zkoumaném regionu. Revoluční události roku 2011 ještě více prohloubily rozdílnost podmínek v těchto osmi arabských státech a vedou tak tvůrce evropské zahraniční politiky k další diferenciaci mezi arabskými partnery jižního a východního Středomoří. Současná situace v zemích jižního a východního Středomoří je ve současné chvíli velmi napjatá a aktéři evropské politiky musí být připraveni s touto oblastí komunikovat, aby vzájemná spolupráce mohla i nadále pokračovat.

Literatura

Monografie

BALDWIN, R., Ch.WYPLOSZ. *Ekonomie evropské integrace*. 4. vyd. Přeložil Stanislav ŠAROCH. Praha: Grada, 2013. 584 s. ISBN 978-80-247-4568-8.

BERÁNEK, O., ed. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia, 2013. 334 s. ISBN 978-80-200-2298-1.

BINDI, F., I. ANGELESCU. *The foreign policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world*. 2nd ed. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2012. 365 p. ISBN 978-0-8157-2252-6.

BOCIANOVÁ, K. *Evropská unie a Středomoří: role Španělska a Francie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 248 s. ISBN 978-80-246-3072-4.

BRTNICKÝ, M. *Evropská unie a prostor arabského Středomoří: blízký partner, nebo nebezpečná periferie?* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. 276 s. ISBN 978-80-732-5406-3.

CAYKENT, O. a L. ZAVAGO. *The Islands of the Eastern Mediterranean - A History of Cross-Cultural Encounters*. London: I.B. Tauris, 2014. 224 s. ISBN 978-08-577-3739-7.

CIHELKOVÁ, Eva. *Evropská ekonomická integrace: procesy, politiky, governance*. Praha: Oeconomica, 2012. 336 s. ISBN 978-80-245-1835-0.

FARGUES, P. *EU Neighbourhood migration report 2013*. San Domenico di Fiesole: European University Institute, 2013. 284 p. ISBN 978-92-9084-138-8.

FIALA, P., O. KRUTÍLEK, M. PITROVÁ. *Evropská unie*. 3., aktualizované, rozšířené a doplněné vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2018. 805 s. ISBN 978-80-7325-450-6.

HRABÁLEK, M. *Ochrana hranic EU a role agentury Frontex v ní*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2012. 155 s. ISBN 978-80-210-5988-7.

JANÁČKOVÁ, S., J. SKOPEČEK, M. SLANÝ, et al. *Masová imigrace: záchrana, nebo zkáza Evropy*? Vydání první. Praha: Institut Václava Klause, 2016. 221 s. ISBN 978-80-7542-007-7.

JEŽOVÁ, M. a H. BURGROVÁ (eds.). *Současný Blízký východ, politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2011. 232 s. ISBN 978-80-87474-45-7.

KEUKELEIRE, S., T. DELREUX. *The Foreign Policy of the European Union*. Second edition. London: Palgrave Macmillan, 2014, 352 s. ISBN 978-1-137-02575-3.

MENDEL, M. *Arabské jaro: historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě.* Vydání první. Praha: Academia, 2015. 352 s. ISBN 978-80-200-2474-9.

PELTRÁM, A. *Evropská integrace a Česká republika*. Praha: Grada, 2009. 143 s. ISBN 978-80-247-2849-0.

PIKNA, B. *Vnitřní bezpečnost v právu a politice Evropské unie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 434 s. ISBN 978-80-7380-611-8.

PIKNA, B. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. 3., rozš. vyd. Praha: Linde, 2012. 210 s. ISBN 978-80-7201-889-5.

SVOBODA, P. *Právo vnějších vztahů Evropské unie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007. 318 s. ISBN 978-80-7201-653-2.

SYLLOVÁ, J. *Lisabonská smlouva: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2010. 1344 s. ISBN 978-80-7400-339-4.

ŠLOSARČÍK, I., Z. KASÁKOVÁ. *Instituce Evropské unie a Lisabonská smlouva*. Praha: Grada, 2013. 248 s. ISBN 978-80-247-3567-2.

TOMÁŠEK, M., V. TÝČ, J. MALENOVSKÝ, et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. 496 s. ISBN 978-80-7502-184-7.

WALLACE, H., M. A. POLLACK, A. R. YOUNG. *Policy-making in the European Union*. Seventh edition. Oxford, UK: Oxford University Press. 2015. 640 p. ISBN 978-01-996-8967-5.

WEISS, T. *Role policie a armády v Evropské unii: analýza evropské a národní úrovně s využitím případové studie České republiky*. Praha: Karolinum, 2014. 263 s. ISBN 978-80-2462-381-8.

Elektronické články

ALEKSANYAN, T. *Návrat do Stredomoria. Despite Borders* [online]. 2008, Vol 5. [cit. 2019-10-01]. ISSN 1337-8155. Dostupné z: http://despiteborders.com/navrat-do-stredomoria/.

CARDWELL, P. J., *EuroMed, European Neighbourhood Policy and the Union for the Mediterranean: Overlapping Policy Frames in the EU´s Governance of the Mediterranean. Journal of Common Market Studies* [online]. 2011, No 2, Vol 49. 241 p. [cit. 2019-10-01]. ISSN 1468-5965. Dostupné z: http://www.academia.edu/6601516/EuroMed_European_Neighbourhood_Policy_and_the_Union_for_the_Mediterranean_Overlapping_Policy_Frames_in_the_EUs_Governance_of_the_Mediterranean.

BALFOUR, R. *The Transformation of the Union for the Mediterranean. Mediterranean Politics* [online]. 2009, 105 s. [cit. 2019-10-01] ISSN:1743-9418. Dostupné z: http://dx.doi.org/10.1080/13629390902747491.

BEHR, T. *The European Union's Mediterranean Policies after the Arab Spring: Can the Leopard Change its Spots? Amsterdam Law Forum Journal* [online]. 2012, roč. 4, č. 2, 123 s. [cit. 2019-10-01]. ISSN 1876-8156. Dostupné z: http://amsterdamlawforum.org/issue/view/27.

BICCHI, F. *Lost in Translation: EU Foreign Policy and the European Neighborhood Policy Post-Arab Spring, L'Europe en formation* [online]. 2014, č.371, 40 s. [cit. 2019-10-01]. ISSN 0014-2808. Dostupné z: https://www.cairn.info/revue-l-europe-en-formation.htm.

BRANCH, J., M. LOEWE. *The Global Financial Crisis and the Arab World: Impact, Reactions and Consequences. Mediterranean Politics* [online]. 2010, č. 15, 22 s. [cit. 2019-10-01]. ISSN 1362-9395. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2227593.

COLOMBO, S. *The EU and Conflict Resolution in the Mediterranean Neighbourhood: Tackling New Realities through Old Means*? *27 PapersIEMed EuroMeSCo Series*, IEMed: Barcelona, 2015. 50 s. ISSN 1697-8927 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: www.iemed.org/publicacions-en/historic-de-publicacions/papersiemed- euromesco/27.-the-eu-and-conflict-resolution-in-the-mediterranean-neighbourhood-tackling-new-realitiesthrough-old-means-1.

CIHELKOVÁ, E., Z. ŠVARC, J. BIČ. *Lisabonská smlouva – nový rámec pro mezinárodně právní postavení Evropské unie a její vnější činnosti*. *Současná Evropa* [online]. 2010(2), 22 s. [cit. 2019-10-01]. ISSN 1804-1280. Dostupné z: https://www.vse.cz/se/36.

HAVLOVÁ, R. *Evropská unie a Středomořský prostor: Vliv izraelsko-palestinského konfliktu na dynamiku spolupráce Evropské unie a Středomoří. Současná Evropa*. 2010, č. 2, 24 s. ISSN 1804-1280. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.vse.cz/se/40.

JOHANSSON-NOGUÉS, E. *The UfM's Institutional Structure: Making Inroads towards Co-Ownership? Mediterranean Politics* [online]. Vol. 16, No. 1, 2011. 38 p. [cit. 2019-10-01]. ISSN: 1743-9418. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13629395.2011.547369?journalCode=fmed20.

KOVÁČOVÁ, L. *Európsky parlament a rámovanie zahraničnej politiky EÚ: emancipovaný aktér alebo verný nasledovateľ? Současná Evropa* [online]. 2015(2), 20 s. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://www.vse.cz/se/125.

SCHUMACHER, T. *The EU and the Arab Spring, Between Spectatorship and Actorness. Insight Turkey* [online]. 2011, roč. 3, č. [cit. 2019-10-01]. ISSN 1302177X. Dostupné z: http://media.library.ku.edu.tr/reserve/resfall12_13/intl447_BRumelili/9_nov_26_28.pdf.

TRIMAJOVÁ, l. *Európska susedská politika a Johnny Cash. Zahraničná politika*. [online]. 2015. ISSN: 13398121. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: http://zahranicnapolitika.dennikn.sk/europska-susedska-politika-a-johnnycash/.

Elektronické zdroje

Algeria – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-africa-14118852.

Algeria – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ag.html.

Analýza dopadů Lisabonské smlouvy. *Vláda ČR* [online]. 2010. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analyza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf.

Alžírsko čekají prezidentské volby. Proběhnou 12. prosince. *ČT24* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2925218-alzirsko-cekaji-prezidentske-volby-probehnou-12-prosince.

Azylová politika. *Euroskop* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/9256/sekce/azylova-politika/.

Barcelonský proces: Unie pro Středozemí. Komise přímá návrhy na posílení partnerství mezi EÚ a středozemními sousedy. Europa.eu [online]. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-774_cs.htm.

Bezpečnostní a obranná politika. *Euroskop.cz* [online]. 2018 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/8715/sekce/bezpecnostni-a-obranna-politika/e-security/.

BYDŽOVSKÁ, M. Vnější ekonomické vztahy. *Euroskop* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/8894/15215/clanek/vnejsi-ekonomicke-vztahy/.

Dohoda EU s Tureckem, 18. března 2016. *Vláda ČR* [online]. 2016 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/dohoda-eu-s-tureckem--18--brezna-2016-148971/.

Egypt – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-africa-13313370.

Egypt - The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/eg.html.

Eurosur. Frontex: European border and coast guard agency Eurosur. Frontex: European border and coast guard agency [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://frontex.europa.eu/mediacentre/videos/eurosur-aTmDw.

Evropská agentura pro pohraniční a pobřežní stráž. *Europa.eu* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex_cs.

Evropská pohraniční a pobřežní stráž: byla zahájena vůbec první společná operace mimo EU. *European Commission* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-2591_cs.htm.

Evropská politika sousedství. *Euroskop* [online]. 2018 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/8714/sekce/evropska-politika-sousedstvi/.

FOGAŠ, A. *Vzťahy EÚ s krajinami blízkého východu* [online]. Prešov: Folia Geographica 21, 2013. 16 s. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/18399/Folia_geographica_2013_21_Fogas.pdf.

HAMUĽÁK, O. *Evropská unie po Lisabonské smlouvě. Jaký krok a kam?* Epravo.cz [online]. 2017 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/evropska-unie-po-lisabonske-smlouvejaky-krok-a-kam1-61749.html.

HENDRYCH, L. *70 let evropské obranné politiky. Bude konečně funkční? Euractiv* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://euractiv.cz/section/all/linksdossier/70-let-evropske-obranne-politiky-bude-konecne-funkcni/.

Islámský stát nebyl poražen, pouze podřimuje. V Afghánistánu cvičí nové rekruty. *ČT24* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2840966-islamsky-stat-nebyl-porazen-pouze-podrimuje-v-afghanistanu-cvici-nove-rekruty.

Jordan – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14631981.

Jordan – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/jo.html.

KAUSCH, K. a R. YOUNGS. *The end of the 'Euro-Mediterranean vision'. Wiley Online Library* [online]. 2009 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/.

KHOL, R. *Lisabonská smlouva a oblast bezpečnostní a obranné politiky – možnost lepší integrace. Natoaktual.cz* [online]. 2009 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/lisabonska-smlouva-a-oblast-bezpecnostni-a-obranne-politiky-moznost-lepsi-integrace-ga7-/na_analyzy.aspx?c=A091214_120253_na_analyzy_m02.

Lebanon – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/le.html.

Lebanon – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647308.

Libya – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-africa-13754897.

Libya – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html.

LINDNER, T. Další velké vítězství. *Respekt* [online]. 2011 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.respekt.cz/tydenik/2011/43/dalsi-velke-vitezstvi .

Members of the Union for Mediterranean. *SwissInfo* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/-/6799308.

Morocco – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-africa-14121438.

Morocco – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html.

OSCE. *The European Union*. [online]. 2019 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://www.osce.org/partnerships/european-union.

OBSE. *Euroskop.cz* [online]. 2018 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/9142/sekce/obse/.

PAVLÍČKOVÁ, K. *EU dává nový impuls užší obranné spolupráci. Euroskop* [online]. 2017 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/9047/30075/clanek/eu-dava-novy-impuls-uzsi-obranne-spolupraci/.

PECHÁČEK, Š. *Společná zahraniční a bezpečnostní politika Unie po Lisabonské smlouvě. Parlamentní institut* [online]. 2010 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/174856/files/nusl-174856_1.pdf?version=1.

PESCO II, č. 1: Schopnosti a interoperabilita elektronického boje. *Euroskop* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/9007/32516/clanek/pesco-ii-c-1-schopnosti-a-interoperabilita-elektronickeho-boje/.

PIERINI, M. Is the European Union Standing the Mediterranean Test? The Lack of a European Foreign and Security Policy in the Face of the Current Turmoil. In: Mediterranean Yearbook 2016 [online]. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxiusadjunts/anuari/med.2016/IEMed_MedYearBook2016_EU%20Security%20Migration_Marc_Pierini.pdf.

PLECHANOVOVÁ, B. *Evropské společenství uhlí a oceli*. Euroskop [online]. 2019 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/8885/sekce/1950-1957/.

Počet migrantů do EU klesl oproti roku 2015 na desetinu. *Euroskop* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/8962/32775/clanek/pocet-migrantu-do-eu-klesl-oproti-roku-2015-na-desetinu/.

POSPÍŠIL, P. PESCO: Rok a půl od spuštění, 34 projektů. Co bude následovat? *Euroskop* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.euroskop.cz/9007/33066/clanek/pesco-rok-a-pul-od-spusteni-34-projektu-co-bude-nasledovat/.

Rada pro zahraniční věci, 14.–15. 11. 2016. *Consilium.europa.* [online]. 2016 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/meetings/fac/2016/11/14-15.

Roční zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v České republice za roky 2001-2018. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/rocni-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2017.aspx.

SMOLKOVÁ, V. *Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU po Lisabonské smlouvě. Evropské hodnoty* [online]. 2016 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/11/Spole%C4%8Dn%C3%A1-zahrani%C4%8Dn%C3%AD-a-bezpe%C4%8Dnostn%C3%AD-politika-EU-po Lisabonsk%C3%A9-smlouv%C4%9B-1.pdf.

Spolupráce EU v oblasti bezpečnosti a obrany. *Consilium.europa.eu* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/defence-security/.

SUEL, A. From the Euro-Mediterranean Partnership to the Union for the Mediterranean. Perception, Center for Strategic Research [online]. 2008, 29 p. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: http://sam.gov.tr/category/publications/perceptions/.

Syria – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703856.

Syria – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sy.html.

Tunisia – country profile. *BBC News* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-africa-14107241.

Tunisia – The World Factbook. *CIA* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ts.html.

Turecko, Rusko a Írán mají odpovědnost za mír v Sýrii, uvedl Erdogan. *ČT24* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2926049-turecko-rusko-a-iran-maji-odpovednost-za-mir-v-syrii-uvedl-erdogan.

Tunisko: Represivní návrh zákona pro výjimečný stav je hrozbou pro lidská práva. *Amnesty International* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.amnesty.cz/news/4478/tunisko-represivni-navrh-zakona-pro-vyjimecny-stav-je-hrozbou-pro-lidska-prava.

TROSZCZYŃSKA-VAN GENDEREN, W. *Zahraniční politika: cíle, nástroje a dosažené výsledky*. *Evropský Parlament* [online]. 2017 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060101/04A_FT(2013)060101_CS.pdf.

Východní partnerství. *Consilium.europa.eu* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/.

Závěry Evropské rady, 22. a 23. června 2017. *Consilium.europa* [online]. 2017 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2017/06/23/euco-conclusions/.

Závěry Rady o pokroku v provádění globální strategie EU v oblasti bezpečnosti a obrany. *Consilium.europa* [online]. 2017 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2017/03/06/conclusions-security-defence/.

Zemřel Kaíd Sibsí, první demokraticky zvolený prezident Tuniska od dob arabského jara. *ČT24* [online]. 2019 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2878631-zemrel-kaid-sibsi-prvni-demokraticky-zvoleny-prezident-tuniska-od-dob-arabskeho-jara.

Seznam příloh

Přehled uzavřených dohod s jednotlivými státy Středomoří……. i.
Rozdělení prostředků z finančního nástroje ENPI 2007–2013……...……. ii.

Příloha 1 Přehled uzavřených dohod s jednotlivými státy Středomoří

Počátky spolupráce			
Etapa	Dohody o přidružení podle čl. 238 SEHS	Obchodní dohody podle čl. 113 SEHS	
		Nepreferenční	Preferenční
1961–1972	Maroko (1969) Tunisko (1969) + Řecko, Turecko, Malta, Kypr	Izrael, Libanon, Jugoslávie	Alžírsko (1972) Egypt (1972) + Španělsko, Izrael, Portugalsko, Libanon
Období globální strategie			
Etapa	Dohody o přidružení	Kooperační dohody, čl. 113 a 235 EHS	Obchodní dohody
1973–1980	Řecko, Turecko, Malta, Kypr	Maroko (1976), Alžírsko (1976), Tunisko (1976), Egypt (1977) + Izrael, Jordánsko, Libanon, Sýrie, Jugoslávie	Španělsko, Portugalsko, Jugoslávie
Nová středomořská politika			
Etapa	Dohody o přidružení	Kooperační dohody	Obchodní dohody
1981–1995	Turecko, Kypr, Malta	Maroko (1975), Alžírsko (1976), Tunisko (1976), Egypt (1977) + Izrael, Jordánsko, Libanon, Sýrie, Jugoslávie	
Období Euro-středomořského partnerství			
Etapa	Dohody o přidružení	Kooperační dohody	Euro-středomořské – asociační dohody
1995 - dosud	Turecko, Kypr, Malta	Alžírsko (1976), Egypt (1977) + Libanon, Sýrie	Tunisko (1998), Maroko (2000), Alžírsko (2002), Egypt (2001) + Izrael, Jordánsko, Libanon, Sýrie

Zdroj: Cihelková (2011, s. 258), vlastní zpracování

Příloha 2 Rozdělení prostředků z finančního nástroje ENPI 2007–2013, v mil. eur

Part 1 – Eastern Partnership and Russia	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Total
Armenia	10.9	7.0	17.5	15.8	27.7	25.5	25.7	130.0
Azerbaijan	3.7	6.5	5.1	11.3	15.2	18.7	8.6	69.1
Belarus	0.6	3.0	2.7	5.1	1.1	9.3	15.7	37.5
Georgia	14.7	32.7	69.0	41.7	66.3	61.2	47.6	333.1
Moldova	8.0	23.7	66.1	56.6	79.3	53.1	65.0	351.8
Ukraine	64.8	62.3	39.0	42.3	22.2	9.0	6.7	246.2
Russia	52.1	123.3	100.9	121.3	103.7	79.9	152.8	733.9
Sub-total bilateral programmes	154.8	258.4	300.3	293.9	315.5	256.6	322.1	1,901.6
Regional and Interregional programmes	36.7	51.4	70.2	110.6	80.7	123.8	116.6	590.1
TOTAL Eastern Partnership and Russia	**191.5**	**309.8**	**370.5**	**404.6**	**396.2**	**380.4**	**438.7**	**2,491.7**

Part 2 – Mediterranean countries	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Total
Algeria	51.3	46.1	47.9	28.1	42.9	30.3	37.3	283.8
Egypt	170.3	148.1	151.0	106.2	39.1	93.2	28.2	736.0
Israel	2.8	2.7	2.5	3.5	4.5	3.5	3.6	23.0
Jordan	46.1	63.6	49.0	92.0	76.3	91.6	96.6	515.1
Lebanon	32.6	43.5	24.6	26.1	14.1	29.3	79.3	249.5
Libya	-	1.2	1.3	0.6	8.0	2.9	7.7	21.6
Morocco	227.5	224.9	200.7	170.1	151.5	110.1	84.1	1,168.9
Palestine*	381.4	425.9	327.8	325.5	322.3	264.7	305.5	2,353.1
Syria	34.1	26.5	31.2	18.4	18.8	1.8	29.4	160.3
Tunisia	97.9	56.0	74.4	68.5	114.3	145.2	80.3	636.6
Sub-total bilateral programmes	1,043.9	1,038.5	910.3	838.9	791.8	772.6	752.0	6,147.9
Regional and Interregional programmes	106.9	97.7	99.8	156.8	115.6	118.3	97.1	792.1
TOTAL Mediterranean countries	**1,150.8**	**1,136.2**	**1,010.1**	**995.7**	**907.3**	**890.9**	**849.1**	**6,940.0**

Part 3 – Cross-border cooperation	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Total
External assistance contribution	28.6	39.1	54.6	67.1	77.5	76.8	60.8	404.5
ERDF contribution (pour mémoire)	-	*0.4*	*29.7*	*49.3*	*67.9*	*69.9*	*73.8*	*291.1*
Sub-total CBC (pour mémoire)	*28.6*	*39.5*	*84.3*	*116.3*	*145.4*	*146.8*	*134.7*	*695.6*

GRAND TOTAL Neighbourhood and Russia**	**1,370.9**	**1,485.1**	**1,435.2**	**1,467.4**	**1,381.0**	**1,348.1**	**1,348.6**	**9,836.2**

zdroj: European Neighbourhood and Partnership Instrument: 2007-2013 Overview of Activities and Results. *Europa.eu* [online]. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/overview_of_enpi_results_2007-2013_en_0.pdf